

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Sebastiani Reguli BRASICHELLENSIS

IN PRIMVM Aeneidos Virgilii

LIBRVM

EX ARISTOTELIS DE ARTE POETICA,
& *Rhetorica praeceptis explicationes.*

DEMISSVS

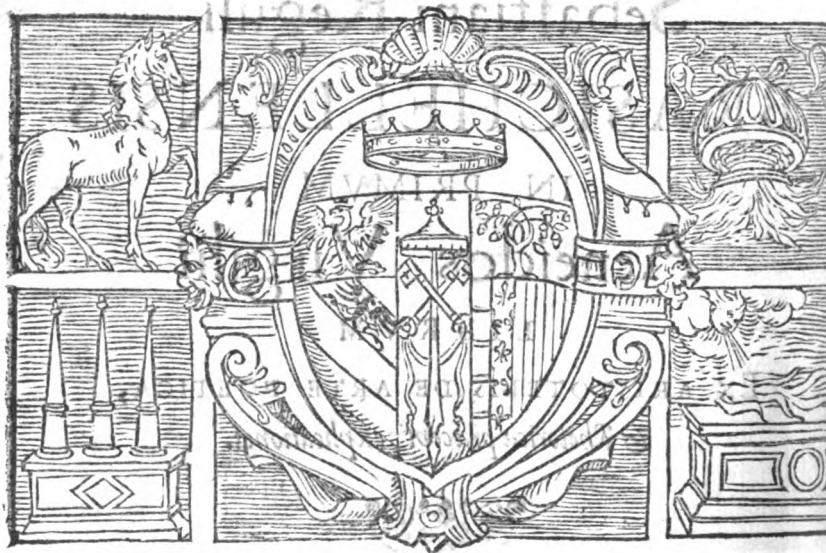

CORLO

AB ALTO.

BONONIAE,

Ex Typographia IOANNIS Rubei, in Via
S. Mammoli. M D LXIII.

IN QVERCVM INSIGNE FELTRIAE FAMILIAE.

FELTRIA cur gestet domus hoc insigne, requiris?
Non temerè est: causam percipe multiplicern.

Aurea Saturni ueteris dum regna manebant,
Iis hæc una cibus gentibus arbor erat.

Indicat hæc igitur, proles quæ FELTRIA regnat,
Aequanda hæc prisca secula temporibus.

Præterea prisca solita est de more Quirium,
Ciuem obseruatum querna corona dari.

Hæc ergo apta DVCI est, ciues, patriamq; tuenti:
Augustas stabat ceu prius ante fores.

Demique quod fortis nitens radicibus altis,
Præcipitis rabiem despicit illa Noti:

Quodq; illi præest DEVS is, qui præsidet idem
Regibus; & forti, & principe digna uiro est.

SEBASTIANVS REGVLVS

FRANCISCO MARIAE FELTRIO

GVIDVBALDI II. VRBINATIVM

DVCIS FILIO S. P. D.

AVLVVS CASALIVS, cuius à pa-
tre optimo uiro, & Senatore prudentif-
simo, cum primùm ego in hanc urbem
ueni, in domum sum receptus, quoties-
cunq; Bononiam reuertit (reuertit au-
tem sæpissime) à me officii mei causa cõ-
uentus multa mihi de tua egregia indo-

le, præclaris moribus, ac omnium artium, quæ ad humanitatem,
& ad optimũ Principem instituendum pertinent, ardenti studio,
libenter, ac iucundè narrauit: ex cuius uerè, atque ex animo ser-
monibus de te mecum sæpè habitis ad meã, maiorumq; meorũ ue-
terè in omnes Vrbinatium Duces animi inductionem, ac propen-
sam uoluntatem tantus in te studii, & obseruantie meæ cumulus
accescit, quantum optimi Principis pueri summa spes, & signa
singularis innatæ cuiusdam crescentisq; in dies uirtutis certissi-
ma ad Principem amandum, & obseruandum afferre potue-
runt: statimq; in me sensi uerum esse illud dictum uirtute ni-
hil pulchrius, nihil quod magis ad se amandum homines alliciat,
quippe quæ in eorum etiam, quos nunquam uidimus, nos amorem

1 2 rapiat

rapiat. Nam tuæ istius uirtutis Casalii iucunda commemoratio
 me in tui admirationem, & amorem ita rapuit, ut, cum mihi esset
 in animo explicationes meas in primum Virgilii *Aeneidos* li-
 brum edere, tu mihi in primis occurreris, cuius nomini eas dican-
 das censuerim, ut aliquod mei singularis in te studii, ac obseruan-
 tiæ signum extaret, quod si paruum, ac uulgare fortasse cuiquam
 uidebitur, is cogitare debebit, & uulgaria etiam, ac parua dona
 ab optimo animo profecta summo Deo; non dona ipsa, sed donan-
 tis animum spectanti, quàm gratissima esse solere. cui uerò nos
 aliquid dicatum uolumus, eum apud nos locum penè numinis te-
 nere non est dubitandum: talem te mihi esse qui cogitabit, is &
 tenuitatem muneris mei mirari desinet, et unde mittatur, & qua
 de causa mittatur, & cur tua auctoritate, ac patrocinio munusculum
 in uulgus prodire audeat considerans consilium hoc nostrum, ac
 qualecunq; sit munusculum, si non laudabit, certè non uitupera-
 bit. Quanquam si quæ in dandis muneribus spectanda præci-
 piunt Philosophi, hic spectabuntur, personæ tum dantis, tum ac-
 cipientis, tum rei datæ ratio habita esse perspicietur: nam quid
 ego, qui omnem etatem meam in studiis humanitatis consumpsi;
 aliud dare, uel possum, uel debeo, quàm aliquod politioris huma-
 nitatis monumentum? quod uerò magis proprium, magisq; præ-
 clarum doctrinæ, ac humanitatis munus, quàm ueterum, ac
 præstantissimorum Poetarum poemata explicare? ac illa ex
 præceptis artis poetices conscripta ostendere? quod unum ego
 hisce explicationibus meis efficere sum comatus: quod autem
 aptius munus est Principi puero ad regendos imperio populos
 nato,

nato, & rei bellicæ, ac humanitatis studio dedito, quàm explicatio eius poematis, quod ipse in manibus assiduè habet, in quo effingitur uir optimus, & Princeps perfectissimus? ubi quibus uirtutibus, quibus artibus ornatum oporteat esse Principem optimum in *Aenea*: qua indole, quo ingenio, quibus moribus præditum, quarum rerum studio teneri Principis filium, ac Principem futurum in *Ascanio Aeneæ filio*, declaratur? & hæc omnia summa cum eloquentia, dicendi copia, ac orationis suauitate coniuncta traduntur, ut suo loco à nobis copiosius dicetur. quare, si rem ipsam spectemus, nihil tibi aptius, ac utilius hoc tempore donari potuit: Nam ea tua persona est, cui hæc sint maxime apta, maximeq; necessaria. tu enim is es (ut initio dicebam) qui et ætate, & natura, & studio hoc munus genere potissimum delecteris, & in dicendi facultate, qua homo homini longè præstat, te te assiduè exerceas, cuius magnam, bonamq; partem ab optimorum Poetarum scriptis, & lectione percipimus, & huius maxime poetæ crebra lectione oblecteris, ut quantum cæteri alexæ, quantum intempestiuis conuiujs, quantum in spectandis mimis, quantum in leuissimis fabulis audiendis temporis impendunt, tu tantum summi poetæ carminibus lætitandis, & illius dictis ad Principem optimè informandum pertinentibus memoriæ mandandis temporis ponas. Vnde & tibi sine inuidia laudem inuenis, amicos paras optimos, & ad id, ad quod natus es, hoc est ad optimè imperandum, & armis, & consilio cæteris omnibus præstandum maturè, & facile te te comparas. nam cum Poetæ Heroici, & potissimum Virgilius canant laudes Deorum, atq; He-

roum

rorum rerum imagines, moresq; hominum, & actiones effingant ci-
 uilis rationis magna, & ampla pars hinc sumi potest, et apud ue-
 teres, Deorum interpretes, sacerdotes, ac filii Poetae sunt habiti,
 quiq; sapientes, ac optimè in rebus cum publicis, tum priuatis uer-
 sarentur, Poetae sunt appellati. Et non modò ingenui pueri, sed
 regum filii, ac ipsi imperatores poetices studio fuerunt dediti, ut
 de Africano, Augusto, & aliis multis historiae loquuntur. Itaq;
 factum est, ut & poeticen ad eam philosophiae partem referant
 multi, quae in ratione Reip. benè administrandae uersatur, unde
 tantum abest, ut poetices studium sit Principe uiro indignum, ut
 ei sit maximè necessarium, maximeq; honestum, ac decorum.

Quamobrem, Princeps optime, hasce lucubrationes
 meas, quae ex Aristotelis de arte Poetica prae-
 ceptis hoc de Aenea poema conscriptum
 probant multis, ac iustis de causis ad
 te missas eo, quo misse sunt
 animo, accipe, & me tui
 studiosissimum in
 tuorum nume-
 ro habe.

Vale.

Bononiae Nonis Nouembris.

M D LXIII.

SEBASTIANVS REGVLVS

ARTIS POETICÆ STVDIOSIS.

V^m proximis superioribus annis in nobilissima Bononiensi Academia Virgilio Aeneidos librum primum publicè explicare, animaduerti totū hoc summi Poetae opus esse confectum ex praeceptis Aristotelis de arte

Poetica, de qua summi illius Philosophi extat liber, in quo omnia sunt nobis tradita praecepta, quae sunt vel ad poeticè aliquid scribendum, vel ad optimorum Poetarum artificium intelligendum per necessaria. Quare putavi ego me rem, & utilem, & gratā vobis facturum, si quantum in me esset in hoc explicando summi Poetae libro conarer demonstrare primo sūmatim, deinde particulatim quicquid à Poeta summo dictū est praeceptis Aristotelis maximè consentire, quod eo libentius sum aggressus, quod ex multis huius Poetae interpretibus adhuc legi neminem, qui hanc interpretandi viam demonstrarit, quae mihi vera, & ad Poetas interpretandos prorsus necessaria videtur: Nam si in explicandis Ciceronis, & Demosthenis orationibus ii potissimū interpretes probantur, qui illorum orationes ex praeceptis Rethorum

rum conscriptas probant, & id ædificium in primis commendatur, quod ex optimorum architectorum ratione extructum probetur, cur non eadem ratione is interpretandi poemata modus optimus habeatur, quo ad Aristotelis præcepta, vt ad normam, & perpendiculum illa redigantur? An verò sim ego afsecutus hoc, quod pro virili mea diligenter sum secutus, aliorum sit iudicium: ego verò ingenuè fateor me id tantum spectasse, vt auditoribus meis prodessem, & huius rei studiosos, quantum possem, adiuuarem, quæ semper fuit vna voluntas, & vnus finis in omnibus meis actionibus mihi propositus, quem vos spectantes, hoc quicquid est vestra causa suscepti mihi laboris, ac industriæ pro vestra animi integritate spero comprobatu-
 ros.

SEBASTIANI REGVLIN
PRIMUM AENEIDOS LIBRUM
PRAEFATIO.

NTEQVAM ad interpretationem libri aggrediamur, libet praefari quaedam, quae non aliena à propositi muneris ratione uidebuntur, ea uero sunt, quae à Græcis προλεγόμενα appellatur, quae Philosophi in principiis librorum quærere consueuerunt, finis scilicet auctoris, cōsiliū, methodus, utilitas, librorū numerus, operis inscriptio, quo in genere actionum poema uersatur: hæc.n.cognita ad totum opus intelligendum lectorem magnopere adiuuant. Primum ergo uideamus, qui nam sit finis propositus summo Poetae, ad quem omnia, quae toto in hoc opere ab eo sunt carminibus descripta, sint referenda. Cum sit propositum Poetis, ut est auctor Arist. in libro de Arte Poetica, perfectas rerum idæas imitatione explicare, & hominum actiones, uel bonas, uel malas imitando exprimere, dicimus Virgilii scopum n, in toto hoc poemate, esse tollerātissimi, & fortissimi principis in rebus aduersis, & perfecti uiri simulacrum nobis effectum ostendere, qui, speret infestis, metuat secundis

B alteram

alteram sortem (ut ait Horatius) qui benè præparato pectore sciat Iouem hyemes informes reducere, & eundem summonere, neq; si nunc malè sit, olim quoq; sic futurum. id quod faciliè probatur, cum ex multis Poetæ locis, tum potissimum illo loco primi libri, ubi reliquis sollicitudine, & laboribus lassis, & ob id totam noctem stertentibus, Aeneas sub lucem uno comitatus Acathe, explorat loca ad quæ appulerit, qui homines habitent, num amissos socios usquâ uideat: dum spem uultu simulat, dum præmit altum corde dolorem, dum patrem, uxorem, filium, Deos penates humeris suis ab incendio eripit, dum ad inferos usque uidendi patris causa descendit, dum bellum infracto animo aduersus tot populos gerit, dū diligenter suorum saluti consulit, quæ omnia sub locis à nobis ostendentur, ut uerè expressum Aeneâ, hoc est uirum omni laude cumulatū, ac planè beatorum perspiciamus: nam, cum finis hominis sit felicitas, quæ est actio cum uirtute, ut ait Aristoteles libro primo Rhetoricorum, & Ethicorū, Poeta effingens Aeneam suum omnia ad uirtutis normā gerentem, eum ad summam felicitatem perducit: quod est optimi Poetæ officium, & finis. Poetica enim, ut Rhetorica, inseruit politicæ, quæ ut regina cæteris artibus imperat, cuius finis est efficere homines beatos, nec id assequi potest, nisi ante bonas reddiderit,

&

& dicto suo audientes, hoc est nisi persuadentur, ut uelint bonis legibus, & moribus parere, quibus boni efficiuntur homines: ad persuadendum uero adhibetur Rhetorica, & Poetica, quæ suavi, ornata, & sensibus hominum demulcendis apta oratione, in animis hominum summa cum uoluptate, quæ sunt recta, & honesta inserunt, & bonos efficiunt, ut medici sanant corpora ægrotantium, amara quidem pharmaca, sed melle illita præbentes, ut ægrotantes dulcedine allekti, quod est amarum: sed salubre pharmacum libenter sumant, sic Poeta cum dulcedine orationis, & imitationis iucunditate quod rectum, & bonum quidem est, sed durum, & difficile hominibus uidetur, miscentes in illorum animos inducunt. Hoc declarauit Lucretius in principio libri quarti, cum ita cecinit.

Nam ueluti pueris abstinthia uera medentes,

Cum dare conantur, prius oras pocula circum

Aspirant mellis dulci, flauoq; liquore:

Vi puerorum etas improvida ludificetur

Labrorum tenuis, interea perpotet amarum

Abstinthi laticem, deceptaq; non capiatur:

Sed potius tali à tactu recreata ualeseat:

Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerunq; uidetur

Tristior esse, quibus non est tractata, retroq;

Vulgus abhorret ab hac, uolui tibi suauiloquenti

*Carmine Pterio rationem exponere nostram,
 Et quasi Musæo dulci contingere melle:
 Si tibi fortè animum tali ratione tenere
 Versibus in nostris possem, dum percipis oratam
 Naturam rerum, ac presentis utilitatem.*

Quare ex præceptis Aristotelis dicendum est finem summum hanc Virgilio hoc in uolumine, ex officio boni Poetæ fuisse propositum: cum nobis uirum effingero, qui plurimis, maximisq; uitiis paulatim expiatus, ac magnis, multisq; uirtutibus ornatus, id quod summum homini bonum est, felicitatem assequeretur, & qua uia, quaq; ratione ad id perueniri possit, in Aenea suo patefactum omnibus uoluit: Et Homeri exëplo id fecit, qui (ut ait Photarchus) duobus suis poematibus Iliade, & Odissæa, uniuersam philosophiam est complexus, quæ, cum in duas partes, *eis περὶ τῆς αἰσθητικῆς καὶ πρακτικῆς* diuidatur, Iliade uitam, quæ in rerum actione, Odissæa uero eam, quæ in rerum cognitione uersatur, expressit: Hoc uno poemate, & in uno Aenea, idẽ fecit Virgilius: sex. n. prioribus libris, quæ ad rerum cognitionem pertinent, sex uero reliquis, quæ ad actuosam uitam est complexus. Quod Horatius de Homero planè declarauit illis uersibus Epistolæ secundæ libri primi ad Lollium.

*Troiani belli scriptorem maxime Lolli
 Dum tu declamas Romæ, Præneste relegi,*

*Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non
Pleniùs, ac meliùs Chrysippo, & Crantore dicit.*

Consilium verò Virgilii fuit originem, & uetustatem populi Romani, & nobilitatem generis Iulii Cæsaris Augusti celebrare, & ab Aenea principium ducere, ad quem gens Iulia, omnium propè scriptorum consensu, originem suam refert. Nam quando fortes creantur fortibus & bonis, & est in iuuenis, & equis patrum uirtus, hoc cepit consilii summus Poeta, ut ex summis Aeneae uirtutibus, omnium posterorum eius, & in primis Augusti uirtutes ex eo cognoscerentur. Vtusest autem ea ratione, quæ propria est Poetarum, ut imitatione, quod uolunt, exprimant. Nam non uerè, qualis fuerit Aeneas, exprimit Virgilius, sed qualem piùm, & fortem virum Aeneam uerisimile est fuisse, & Homerum est imitatus ordine quidem præpostero, sed tamen necessario: Nam Homerus primò narrat bellum à Græcis ad Troiam gestam, deinde Ulyssis errores persequitur, contra Virgilius errores Aeneae primò, deinde bellum exponit, quia res ipsa, & necessitas ita cogebat, quia ante, & terra, & mari diu errauerit Aeneas, quam bella gesserit, in quibus exponendis adhibuit naturæ ordinem, & artis, naturæ, dum, ut quæq; facta, uel primò fieri potuisse uidentur, ita explicantur, artis, dum ratione personarum habita, & locorum, facit Aeneam
bup Carthagine

Carthagine in conuiuio excidium Troia, & suos errores explicantem, vt eo narrante, qui interfuerit credibilia, & ueriora uideantur. utitur & methodo diuidente: nam totum hoc poema diuifum est in exordium, & narrationem, quorum & uaria genera in toto poemate, pro rerum, & personarum dignitate, adhibet, ut nos suo loco ostendemus; item partitur totum opus in colligationem, & solutionem, quæ sunt duæ partes poematis necessariae, auctore Arist. in libro de Poetica, colligatum uero, & connexum id omne est, quod ab initio eousq; prouehitur, unde mutari incipit fortuna: hæc autem ut primum coepta est mutari solui fabula dicitur. In Odifsea, colligatio est, donec arcum in procos intendat Vlyfles, inde postea fequitur solutio, quia fortuna Vlyffis, & procorum mutatur: in hoc opere colligatio est. Donec fractos aduerfo Marte Latinos defecisse uideat Turnus. Exinde factum est, ut Turno Amata, quæ sibi foedam necem consciiuit auxiliu, Iunonis sororisq; praesidia, Deorum omnium studia, uita deniq; ipsa defuerit; rursus distinctum est in quatuor partes, quæ qualitatibus appellantur, in fabulam scilicet mores, uerba, & sententias: fabula est unius actionis constitutio, & imitatio, quæ constat principio, medio, & fine, quod facile perspicitur à summo Poeta seruatum, dum imitatione exprimit aduentum Aeneæ in Italiam, &

quid

quid ibi sit perpeſſus, & quid poſtremo effecerit: mores perſpiciuntur in Aenea potiſſimum, & in his perſonis quas facit loquentes, quibus uel boni, uel mali iudicantur; quos Poeta facit loquentes, uerba adhibet rebus explicandis, idonea: iis utitur ſententiis, quibus quod ſibi habet propoſitum, uel probat, uel improbat, uel uerum, uel falſum demonſtrat, ut à nobis commodius in explicandis Poetae carminibus oſtendetur, atq; de ſine, conſilio, ordine, & methodo huius poematis haecenus.

Quanta uero ſit huius operis utilitas, hinc nō obſcure intelligitur, quod rerum natura in hoc opere uelut in quodam corpore ad hoc facto concludi uidetur, & omnis philoſophia complexa, quae quū duplex ſit, altera cognitionis, altera actionis, utramq; in Aenea ſuo complexus eſt Virgilius, qui dum facit Aeneam ad inferos deſcendentem per uarios caſus, & per tot diſorimina rerum in latium deducit, uitā hominis cognitioni rerum animum intendentis proponit: dum bella gerit, uxorem ducit, urbem cōdit, ſuis regnum parat, eam uitae rationem, quae in rerum actione uerſatur, oſtendit; praeterea nemo eſt, qui ne ſciat cognitionem iuris pōtifficii ſacrorum omniū diſciplinam, multorum populorum, mores noſſe utiliſſimum, & maximam partem prudentiae eſſe. nam ob id Vlyſſes ab Homero ſapientiſſimus eſt iudicatus

dicatus, quod multorum mores vidit, & urbes, ut hic taceam hos libros ad eloquentiam studiosis comparandam plurimum afferre ad iumēti, ualere item plurimum ad intelligendum quod regis, quod populi, quod patris, quod filii, quod ciuis, quod peregrini, quod senis, quod iuuenis, quod deniq; omnium personarum sit officium. nam quod de Homero dixit Horatius, nos de Virgilio affirmare nō dubitamus.

Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non melius, & plenius Chrysippo, & Crantore dixit.

Quare factum est, ut ueteres illi sapientissimi uiri poeticam primariam quandam philosophiam esse tradiderint, quæ ab ineunte nos ætate bene uiuendi formulam doceret, quæ mores hominum multorum, quæ animi actiones ostenderet, quæ res gerendas cū iucunditate præciperet. Vnde uerè dixit Horatius.

*Torquet ab obscenis iam nunc sermonibus animam
Asperitatis, & inuidiæ corrector, & ira.*

*Mox etiam præceptis format amicus,
Instruit exemplis, in opem solatur, & ægrum.*

Hinc optimè Græcorum instituta ciuitates liberos suos poetices præceptis erudiendos curarunt, & Diuus Aug. scriptum reliquit Poetas Theologos esse nuncupatos, quales Orpheus, Musæus, Linus fuerūt. nam poetices artis studia, adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis solatium,

nium, ac perfugium præbent, delectant domi, foris
 non impediunt, pernociant nobiscum, peregrinan-
 tur, rusticantur, adde quod Oratori Poetarum lectio
 confert plurimum, à quibus spiritus in rebus, subli-
 mitas in verbis, in affectibus animi motus omnis, &
 in personis decorum exprimitur: & inde horum in le-
 ctione putat Cicero esse acquiescendum, & omnem
 dicendi copiam, & elegantiam augeri, & excoli Poet-
 is lectitandis. Est, n. finitimus Oratori Poetas, sumq;
 cognatione quadam inter se coniuncti. Verum cū
 ceterarum rerum studia præsepeis consent, atq; do-
 ctina: Poetæ soli ipsa natura valent, & mentis viribus
 excitantur, & quasi diuino quodā spiritu inflammantur.
 Vnde Plato diuinus, diuinum esse dixit Poetarū
 genus, & Poetas diuino furore concitados multa cō-
 moda hominibus attulisse, eosq; magnetis lapidis na-
 turam imitari, non solum anulos ferreos ad sese tra-
 hentis, sed anulis ipsis vim attrahendi insipientis:
 sic poetica non solum ipsi attrahunt ad se homines,
 sed vim hominibus addunt ad se alios attrahendi. hos
 sanctos appellat Ennius, quod quasi Deorum aliquo
 dono, & munere præditi esse videantur. hinc Oui-
 dius inquit.

Est Deus in nobis agitante calscitans ille,

Est Deus in nobis furi, et conturbata cori.

Sedibus ætheris spiritus ille uenit.

C

Hoo

Hoc est, quod Poetæ apud veteres maximo in honore habebantur, à principibus amplexabantur, à regibus ditabantur, ab omnibus certatim amabatur. Charus fuit Scipioni Africano Ennius, Archias Mario, & Lucullis, Cherillum Poetam quamuis ignobilem in delitiis habuit Alexander, Virgilium fouit Augustus, cuius carmina, cum populus Romanus audisset, surrexit uniuersus, præsentemq; Virgiliū, ut Augustum est, ueneratus. Gratianus Ausonium cōsultu decorauit, cum inter spolia Darii Persarū Regis feriniolum gemmis, auroq; preciosissimum cœpisset Alexander, in eo Homeri libros reponendos cœnauit. Huc adde quod etiam Dii amatores, cultoresq; extitere Poetarum, siquidem Apollinis oraculum, ut inquit Eusebius, Euripidem laudibus in cœlū tulit, & Archiam tanquam scelestum, ac profanum iussit exire de exemplo, quod Archilocum Poetam intermisset, quid, quod Plato, & Arist. principes Philosophorum, Homeri, aliorumq; Poetarum carminibus sua dicta confirmant, quin & Iureconsulti illi prudentissimi, ac sanctissimi in libris digestorum testimoniis utuntur Poetarum, quid? non ne Augustinus, Hieronymus, Lactantius, nostræ Religionis lumina præcipua carminibus sciant Poetarum? non ne & Apostolus Paulus ad Titum scribens usurpat versiculum Epimenidis Poetæ: Cretensis semper mēdaces, uentres

uentres pigri, malæ bestiæ, & illud Menandri. Corrupti
bonos mores confabulationes pessimæ non ne
Moses, Dauid, Salomon, & omnes Prophetæ Poetæ
fuerunt celeberrimi, & modulis Poetarum Hymnos
suos cecinerunt, quin & Dii ipsi fieri carminibus placabiliores existimantur: unde ab Horatio dictum est,

Carminibus Dii superi placantur, carmine manes,

Et à Manilio

Calliope hominum requies, diuinæ uoluptas.

Sit igitur sanctum apud omnes studiosos nomen
Poetarum, qui principibus chari sunt, qui amplexantur à bonis, quorum carminibus Dii placantur, qui nos optimis præceptis instituunt, linguam ornant, facundiam augent, rerum, & uerborum copiam suppeditant, quæ omnia cum ab omnibus fere Poetis percipiuntur, eaq; sint uitæ hominū maxime necessaria, quanto existimanda sunt esse maiora, in eo Poeta, qui longo interuallo Poetas omnes superat, quæ omnes diuinum, & Poetarum Principem, aureum eloquentiæ flumen, fontem omnium scientiarum esse testantur. ex quo facile intelligitur, quantum utilitatis ex huiusce auctoris lectione percipiatur, & quam bene studiosorum commodis hisce nostris explicationibus sit cōsultum. & maximum Dei Opt. Max. munus Poeticæ esse, qua una maximus ille opifex rerum homines à cæteris animantibus sepeparauit. Poetica enim homi-

nes in agris dispersos, ac more ferarum uiuentes, in unum congregauit, congregatos mites, ac mansuetos reddidit: Poetica multæ urbes sunt constitutæ, plurima bella restincta, firmissimæ societates, sanctissimæ amicitia comparatæ, Poetica mortales immortales efficiuntur, cuius tanta est dignitas, tanta maiestas, tanta potentia, ut hac præditi Deorū esse similimi uideantur, ac tantum cæteris hominibus præstare, quantum homines bestiis antecellunt.

De numero autem librorum nemo dubitat: constat enim esse in duodecim libros totum hoc opus diuisum: mihi uero quærendū uidetur, cur in libros, & in tot libros sit hoc opus diuisum, cuius rei hanc causam esse puto, ut facilius, & percipi animo, & memoria seruari possit totum poema in certas partes distinctum: nam partitio est optimum docendi instrumentum, & ne continuata, & perenni narratione angustis animæ spiritus intercludantur, atq; sine ulla uoluminum diuisione molestia, & satietas, & confusio legentibus afferatur: ut enim perfectæ actionis, quam Poeta effingit, quædā partes inter se ita seiunctæ, & aptæ, ut alia ex alia pendeat, rem totam absoluunt, eodem ordine in libros diducitur poema, quibus tanquam præcipuis membris opus interpunctū, atq; distinctum perfectionem consequitur suā. duodecim autem libris uoluisse hoc poema, distinctum

Virgilium

Virgilium puto, ut absolutissimum opus, uel ex numero ipso perspiceretur. nam ueteres, & diem integrum, & noctem in duodecim horas diuiserunt, & alsis in duodecim æquales partes diuiditur, & duodecim annis annus perfectus absoluitur, quin puto Poetam respexisse ad occultissimam Pythagoræ numerorum Philosophiam: numero enim senario ueteres symbolum nuptiarum nobis significarunt, & in his libris bis nuptiæ celebrantur, primò Didonis, & Aeneæ, deinde Lauiniæ, & Aeneæ, unde maxima pars huius operis, sumpta est, quibus rationibus facile adducor, ut credam: Poetam hoc potissimum numero uoluisse totius sui operis perfectionē nobis probatā. Nunc autē antequam de inscriptione dicamus, hæc quatuor mihi consideranda uidentur, primò res gesta, ut quomodo uerè Aeneas uenerit in Italiam: nā Poetæ sæpe in re uera actionem constituunt, quam postea imitatione uerissimi, & figmentis exornant: deinde qua de causa uenerit, ut sæua memorem Iunonis ob iram: tertio num, quæ dicuntur, pugnent cum aliis, ut cū ait primus, venit, & Euander primus. Postremo Allegoria, ut quid Aeneas, quid Troia, quid Italia, quid Iuno significant: nos igitur ex historia, qua nititur totum hoc opus, primum referamus uerum Aeneæ aduentum, & deinceps reliqua tria explicemus, de quo Tit. Liuius in principio primæ decadis

cadis sic narrat. Iam primum satis constat, Troia capta, in cæteros sævitū esse Troianos, duobus Aenea, Antenoreq; & uetusti iure hospitij, & quia pacis, reddendæq; Helenæ semper auctores fuerant, omne ius belli Achiuos abstinuisse. Casibus deinde uariis Antenorem cum multitudine Henetum uenisse in intimum Adriatici maris sinum, & pulsus Euganeis, Troianos eas tenuisse terras: Aeneam uerò ab simili clade domo profugum, sed ad maiora rerum initia ducentibus fatis, primò in Macedoniam uenisse, inde in Siciliam quærentem sedes delatum, ab Sicilia classe laurentem agrum tenuisse, Troia huic loco nomē est, ibi egressi Troiani, ut quibus ab immenso prope errore nihil præter arma, & naues superesset, cum prædā ex agris agerent, Latinus Rex, Aborigenesq; qui tūc ea tenebant loca, ad arcendam uim aduenarum armati ex urbe, atq; agris concurrunt; duplex exinde fama est, alii prælio uictum latinum pacem cum Aenea, deinde affinitatem iunxisse tradunt: alii, cum instructæ acies constitissent, priusquàm signa cernerent, processisse latinum inter primores, ducemq; aduenarum euocasse ad colloquium, percunctorum deinde, qui mortales essent, postquàm audierit multitudinem Troianos esse, ducem Aeneam filium Anchisæ, & Veneris, cremata patria, & domo profugos, sedem, condendæq; urbi locum quærere, & nobilitatem

tem admiratum gentis, uiriq; animum uel bello, uel
 paci paratū, dextera data, fidem futuræ amicitiae san-
 xisse, inde fœdus ictum, inter duces, inter exercitus,
 salutationem factam, Aeneam apud Latinum in ho-
 spitio fuisse, ibi Latinum apud Deos pœnates dome-
 sticum adiunxisse fœdus, filia Aeneæ in matrimoniū
 data: ea res utiq; Troianis spem affirmat tandem sta-
 bili, certaq; sede finiendi erroris: oppidum condūt:
 Aeneas ab nomine uxoris Lauinium appellat: quæ Li-
 uii uerba qui cōsiderat diligenter, facile is perspicit,
 in iis contineri summam, & quasi fundamentum to-
 tius huius poematis, & discit Poetas uera falsis miscē-
 tes poemata optimè conficere. Causæ uerò aduētus
 Aeneæ ueræ sunt clades, & excidium patriæ, natus
 Aeneas ad maiora rerum initia, ac fatū, quod his uer-
 bis T. Liuius significauit. Aeneam ab simili clade do-
 mo profugum ad maiora rerum initia ducentibus fa-
 tis primò in Macedoniā uenisse, inde in Siciliā quæ-
 rentem sedes delatum, ab Sicilia laurētis agrum te-
 nuisse, fictæ causæ. Iudicium Paris, Metus sollicitæ
 Iunonis de Carthagine. Ganymedes à Ioue Hebe fi-
 liæ præpositus. quod autē dixerit primus, cum & an-
 te Aeneam plurimi, uenerint in Italiam, ut apud Dio-
 nysium legitur, non repugnat, non solum ea ratione,
 quam adducit Seruius, quia si uenit Antenor prius
 quam Aeneas, nō prius uenit in Italiam, quia ea pars
 Italiæ

Italiae nunc, tum erat Galliae, uel quod Fato primus.
 nam, & Euander ante Fato uenit patria pulsus, & in
 eundem penè locum, quo Aeneas, sed etiam quia pri-
 mus uenit ab oris Troiae Fato in Latium. Euander ue-
 nit quidē primus Fato in Italiam, sed ex Arcadia, non
 ex Troia, dum igitur dixit Lauina littora respexit ad
 Antenora, qui non uenit in Latium, ubi dixit ab oris
 Troiae, distinxit ab Euandro. ex quo nihil in his car-
 minibus esse aliis scriptoribus, uel sibi repugnans di-
 ci potest. Allegoria uero hæc est. Aeneas est uir lau-
 de dignus, qui relictis uoluptatibus, multis exāclatis
 laboribus, & ærumnis, tādē ad propositum sibi fi-
 nem, idest fœlicitatem peruenerit. nam Troia nobis
 naturæ primordia, & primam hominis ætatem signi-
 ficat, in qua nulla ferè est ratio, sed tantum ea, quæ
 sunt ad uoluptatem, & salutem, quærūtur: ut datum
 est à natura omni animanti, ut se corpusq; suum tuea-
 tur, & uoluptatem appetat. unde qui digreditur, si,
 ut Aeneas in Italiam, fœlicitatem consequitur, si, ut
 Paris in Græciam, hoc est turpem uoluptatem, perit.
 unà cum suis, & Venereus Dalladi anteponit. Iuno est
 ambitio, & ideo inimica Aeneæ tendenti ad locum
 contemplationis. ambitio enim, quæ in rerum actio-
 ne, & ciuilibus undis uersatur, est inimica, & homini
 rerum cognitioni dedito, & uoluptati: & hac de cau-
 sa etiam Troiam, quæ puerilia, & uoluptuosa sequi-
 tur,

tur, cupit extinctam. His igitur nominibus poeta uoluit nobis expressa tria vitæ genera sibi aduersa, ac inter se pugnantia, & tandem præstantissimum illud, quod ad rerum cognitionem tendit, esse, sed maximo cum labore, & difficultate ad id, superatis tandem omnibus, aduersariis, perueniri.

Deinceps de inscriptione dicamus, quæ mihi hæc duo præstare debere uidetur, unum, ut uerum operis auctorem indicet, alterum, ut quid in toto opere agatur, non obscure significet. Sed de huius poematis inscriptione, illud in primis quærendum uidetur, sit ne recta inscriptio: nam reprehendit Aristoteles eos poetas, qui sua poemata de Hercule, & Theseo Heraclida, & Theseida appellarint, eadem ratione uidetur Virgilius reprehendendus, qui ad eorū imitationem suam de Aenea poema, Aeneida nominauit. Verum Aristoteles non reprehendit illos poetas, quod nomine ab Hercule, uel Theseo ita deducto, & conformato, ad inscriptionem sui poematis usi sint; sed quod omnia illorum gesta complecterentur, & connecterent simul, quæ connecti non possent, quod est contra poeticæ artis præceptum, quod est, ut quod scribitur, sit simplex, & unum, & deinde eo nomine uterentur, quod unam actionem, & non plures significaret. At inscriptio Virgiliana, & si similiter definit: cum tamen Virgilius in

sup

D suo

suo poemate unam tantum, eamque simplicem Aeneae
 actionem, sibi proposuerit imitatione explicandam,
 & non plures, haec illius inscriptio reprehendi non po-
 test: non enim est quod quisque putet eam *ἡ ἀμιγρὰ τῆς
 τοῦ*, debere improbari: nam hoc non respexit Aristo-
 teles reprehendens malorum poetarum inscriptio-
 nem: sed id, quod & peccarent ipsi conficiendo poc-
 mate, & ea uterentur inscriptione, quae non significa-
 ret, quod in poemate contineretur: ex praeceptis igi-
 tur artis poeticae, & Aristotelis sententia recte est haec
 apposita inscriptio: quae & duo habet illa, quae debet
 habere inscriptio: nam primo tuetur nomen veri au-
 ctoris, ne quis hoc opus possit sibi falso ascribere:
 deinde rem ipsam, quae de hic agitur, uno uerbo co-
 nplectitur, cum Aeneis inscribatur, quod uerbum de
 Aenea poema, hoc esse scriptum significat, quod,
 cum sit nomen (ut dialectici loquuntur) individuū,
 id si explicare volumus: quaerenda est eius species,
 quae est *ἐννοία*. Multae sunt enim poetices formae, ut
 dithirambica, lyrica, tragica, comica: & eiusdem ge-
 nus inueniendū, quae est poetica, & ad definitionem
 poetices, genus eius imitatio, quae est actionis anima-
 lis imitatio, quae fit tribus modis, vel uerbis, uel har-
 monia, uel numero, & *ἐννοία* est unius animalis prae-
 stantis uerbis facta imitatio, & Aeneis est imitatio,
 unius actionis Aeneae: imitatio uero nihil aliud est,
 quam

quàm effictio alicuius rei, ad alicuius similitudinem, ex hoc itaq; nomine intelligimus in toto hoc opere agi imitationem unius actionis Aeneae: Virgilii uerò nomen auctorem certum operis indicat. Atq; hac de operis inscriptione, librorum numero, utilitate, ordine, auctoris cōsilio, & scopo sint ex philosophorum praeceptis breuiter dicta. aggrediamur deinceps ad interpretationem eorum, quæ ad artificium poematis intelligendum spectant, & primò quod ait Aristoteles esse faciundum, summam totius fabulae, idest imitationis Aeneae unius actionis breuiter ponamus. Aeneas quæsiturus sibi, suisq; noua domicilia, nouas terras peregrè, multos annos, cum iret, à lu none obseruatus multa tulit, post tam diuturnos, tantosq; labores terra, mariq; exantlatos in Italiam peruenit, ubi confecto bello graui, & periculoso ultus hostem sibi, suisq; regnum comparauit. hæc summa est, & vna Aeneae actio à poeta per imitationem uerbis expressa; reliqua, quæ addita sunt, spectant ad exornandam, & amplificandam hanc actionem, quæ Episodia ab Aristotele appellantur, qui præcipit ita oportere scribi poemata: nam cū admirabile sit propositum poetis, id maximè excitatur multis hinc inde adiectis, quæ præter hominum expectationem, & contra voluntatem, sæpe eueniunt, & sunt quædam actioni illi primariæ adiuncta, quæ nisi adderentur,

actio ipsa esset nimis ciuina, atque uida: ut facile uide-
re est, si quis de actione a nobis paulo superius breui-
ter explicata, tollat digressiones omnes, & Epifodius,
que toto in hoc opere continentur: Ut coniuiuium
Didonis, narratio Iliensis excidii, & Didonis amoris,
& descensus ad inferos, & Iudii ad tumulum Anchises
quibus & admiratione, & voluptate summa afficiun-
tur auditores, & lectores.

De principio uero quia multi reuocant in dubium,
sit ne exordium ab hisce carminibus. Ille ego,
Vel ab Anna, uirum. Vel a Musa mihi causas membra-
ra: Ex Aristotelis præceptis, & Horatii dicimus esse
initium poematis huius hoc carmen. Ille ego, qui
quondam. Nam Horatius præcipit, ut sint sedata,
& summissa principia, hinc reprehendit poetam Cæ-
licum, qui nimis tumide est exorsus, cum inquit for-
tunam priami canabo, & nobile bellum, laudas Eol-
merum, qui sedatis incoepit dic mihi, Musa uirum
captæ post tempora Troia, nam ut nihil est in narra-
ra rerum omnium, cuius est imitator poeta, quod se
uniuersum profundat, & quod totum repente enu-
tet, sic omnia, que fiunt, que aguntur, ac ordine lo-
uioribus principis natura ipsa pertenuit: cum enim
augenda semper sit ipsa oratio, ita debemus incipe-
re, ut humiliter exordium in altiora refurgat di-
cendi ratio: non autem eiusmodi iniuriam facere, ut
inci-

incipiens à tumiditate oratio, in extremam humili-
tatem postea desinat, & Aristoteles ait in libro de
Rhet. oportere exordia esse musicorum præcentio,
ai simillima, & poetarum maximè esse, qua de re sunt
dicturi, in principio proponere, at Musici summissè,
& à qua libuerit voce, quam postea cum vero cantu
connectunt, canere incipiunt, & paulatim altius in-
surgunt. Hoc summus poeta scripsit optimè & hic
sum, à tenuioribus sic exorditur. Ille ego! Et propo-
nit. *Arma virumq; cano.* Ad quæ antequàm veniat,
humiliora præmittit. idem facit in septimo libro, in
sui posteriorum librorum propositione, nam non
sic statim incœpit;

Dicam horrida bella,

Dicam acies, actosq; animis in funera reges,

Thyrrenamq; manum, totamq; sub arma coactam

Hesperiam. Sed à mitiori principio semper gradatim ascendam.

Nunc agè, qui reges Erant, quæ tempora rerum,

Quis latio antiquo fuerit status, advena classem

Quem primò Ausoniis exercitus appulit aris,

Expediam, et primo revocabo exordia pugne.

Tu natam, in diu mone; dicam horrida bella.

Et quæ sequuntur.

Præterea cum voluerit Virgilius, quasi quoddam
corpus perfectum suorum operum constituere, ra-
tio postulavit, ut superiora, cum his, conungeret: &
ordi-

actio ipsa esset nimis citium, atque arida: ut facile videre est, si quis de actione a nobis paulo superius breuiter explicata, tollat digressiones omnes, & Epifodias, quæ toto in hoc opere continentur: Ut coniuiuium Didonis, narratio Iliæ exidii, & Didonis amoris, & descensus ad inferos, & Iliæ ad tumulum Anchisæ, quibus & admiratione, & voluptate summa afficiuntur auditores, & lectores.

De principio vero quia multi reuocant in dubium, sit ne exordium ab hisce carminibus. Ille ego, Vel ab Arma, virum. Vel a Musa mihi causis membra: Ex Aristotelis præceptis, & Horatii dicimus esse initium poematis huius hoc carmen. Ille ego, qui quondam. Nam Horatius præcipit, ut sint sedata, & summissa principia, hinc reprehendit poetam Cæcilium, qui nimis tumide est exorsus, cum inquit fortunam priami canabo, & nobile bellum, laudat Homerum, qui sedatis inceptis dic mihi, Musa viui captæ post tempora Troiæ, nam ut nihil est in natura rerum omnium, cuius est imitator poeta, quod se vniuersum profundat, & quod totum repente excutet, sic omnia, quæ fiunt, quæq; aguntur, a commo- uioribus principijs natura ipsa pertenuit: cum illam augenda semper sit ipsa oratio, ita debemus incipere, ut humiliter exordientibus in altiora refurgat dicendi ratio: non autem eiusmodi iniuriam facere, ut

inci-

incipiens à tumiditate oratio, in extremam humili-
tatem postea desinat, & Aristoteles ait in libro de
Rhet. oportere exordia esse musicorum præcentio,
ai simillima & poetarum maximè esse, qua de re sunt
dictum, in principio proponere, at Musici summissè,
& à qua libuerit voce, quam postea cum vero cantu
connectunt, canere incipiunt, & paulatim altiùs in-
surgunt. Hoc summus poeta servavit optimè & hic
cum à tenuioribus sic exorditur. Ille ego. Et propo-
nit. Arma virumq; cano. Ad quæ antequàm veniat,
humiliora præmittit. idem facit in septimo libro, in
fæ posteriorum librorum propositione, nam non
sic statim incœpit;

Dicam horrida bella,

Dicam acies, actosq; animis in funera reges,

Thyrrenamq; manum, totamq; sub arma coactam

Elspetant. Sed à mitiori principio semper gradatim ascendens.

Nunc agè, quæ reges Erato, quæ tempora rerum,

Quis latio antiquo fuerit status, advena classem

Quem primum Ausonius exercitus appulit aris,

Expediam, et primo revocabo exordia pugne.

Tu nam, si diis mone, dicam horrida bella.

Et quæ sequuntur.

Præterea cum voluerit Virgilius, quasi quoddam
corpus perfectum suorum operum constituere, ra-
tio postulavit, ut superiora, cum his, coniungeret. &
ordi-

ordinem naturæ sequeretur. Nam cum primò fuerint sylvæ, & arua inculta, uixerintq; homines in an-
tris, & pecuaria exercuerint; mox colere arua cœpe-
runt, postremò vrbes condiderint, primò de pastoribus,
deinde de agricultura, postremò de condenda
vrbe, & ciuili vita ei dicendum fuit. Tertia ratio est,
quòd imitatus sit Aristotelem, qui tertium librum
Rhetoricorū, ab epilogo eorum, quæ in superiori-
bus libris dixerat, incœpit. Quarta ratio est, quia in
principio orationis, in qua quis laudetur, rem nudā
ponere, & illotis (vt aiunt) manibus rem aggredi,
quod à Paulo iurisconsulto libro digestorum primò
reprehēditur, minimè decet, postremò exordii pro-
positio sæpe solet esse deflexa, & longa periodo cir-
cunducta: quod hic fit, si incipias ab. Ille ego. Et quia
in exordio poetis videndum est, vt doceant, dele-
ctent, & alliciant auditores; res dilucida, & plana in
principio est ponenda. Nisi enim, quæ proponimus,
quamprimùm intelligantur, nō assequimur id, cuius
causa exordii ratio est instituta. Itaq; fugiendum est,
ne quid audacius translatus, ne quid obsoletum, ne
quid vel licentia poetica sumptum, deprehendatur:
ne nimis circumducta oratio, ne studiosius, quam
oportet, elaborata videatur, ne verbis nimia promit-
tat: custodit enim tunc recens nos audientium inten-
tio: quæ omnia summa cum dignitate hic seruuit
sum-

summus poeta, cum inquit.

*Arma virumq; cano, Troie qui primus ab oris,
Italiam fato profugus, laurinaq; venit littora.*

**Quoniam apte motus quorundam in animo his verbis
excitat.**

Aeneasille & totis iactans, & alta,

Vi superum, seu e memorem Iunonis ob iram,

Quibus præterea delectat, & allicit auditorem;
cum virum tanta pietate insignem, Iunonis ira, tot
labores terra, mariq; pertulisse docet, dum conderet
urbē, inferretq; Deos latio. Item, cum habeatur exor
dium, ut intelligenter, ut beneuolē, ut attentē audia
mur (ut paulo ante dicebam) uel nostra scripta le
gantur; hæc præstat Virgilius. Nam dum quis ipse sit,
& quæ fecerit explicat, beneuolentiam, cum propo
nit breuiter. Arma, virumq; cano; docilitatem, cum
uirum pietate grauem, vexatum a dea Iunone, dum
conderet urbem.

Inferretq; Deos latio, genus unde latinum

Albaniq; patres, atq; altae moenia Romæ.

Comparat attentionem. Item cum præcipiat Ari
stoteles, ut exordium demonstratiui generis à laude
sumatur, hoc seruatum est hic à Virgilio, cum sine ar
rogantia Aeneam seq; laudat, explicans quis uterq;
sit, & quid fecerit, & quid sit facturus.

**Propositio uero totius operis est in duas partes
diuisa,**

diuifa, arma fcilicet, & virum: & quod priore eft loco
 pofitum, pofteriore eft explicatum: quia non fem-
 per eo modo narramus, quo proponimus. & quia po-
 fteriora poftea aptius conneftuntur cum fequentibus,
 fine ullo interuallo, fi eadem fis copiofus tractatu-
 rus: & fi Ci. & Quintil. fecus precipiunt, vbi agunt
 de diuifione, & partitione: Nam hac Rhetorū prae-
 cepta non ab oratoribus, nec a poetis, ubique ſeruan-
 tur: vt Ci. pro Milone ante narrationem confu-
 tat prauiudicia: & ſi ratio partium orationis ſecus vi-
 deatur poſtulare: Verū hoc Homeri exemplo fa-
 ctum crediderim, ut Ci. docet libro primo Epiſto-
 larum ad Atticum, epiſtola, quae incipit; Quæris ex
 me quid acciderit de iudicio, quod tam præter om-
 nium opinionem acciderit, reſpōdebo tibi; ὅστις πο-
 τερον ὀμνείῃς, nā is cōſueuit ſapē à medijs, & vltimis in-
 cipere, & poſtea reliqua perſequi: qđ & Plutarchus
 in Homeri vita obſeruauit. quem proculdubio imi-
 tatus Virgilius, ſic & ipſe explicare incēpit ordine
 hyſterologia: etſi quod ad rerum ordinem ſpectat,
 recto ordine uſus. Nam antē Aeneas errauit per
 maria, & terras: poſtea bella geſſit. Item uſus eſt peri-
 phraſi ad perſonam Aeneæ decorandam, & ad imita-
 tionem Homeri, qui in principio Odysſeæ Vlyſſem
 deſcribit, cum inquit (ut latine loquar)

Dic mibi Muſa uirum, capta poſt tempora Troia

Quis

Quæ

Quemores hominum multorum, iudis, & urbes
Dum sibi, dum focus tedium parat, aspera multa
Pertulit, aduersus rerum inmensabilis undis
 Quod ab utroque poeta factum diuinitus de cau-
 sis puto, cum, ut idonea videatur ab iis persona dele-
 cta, in qua perfectam eius, quam volunt, rei formam
 effingant; ut in Aenea pietatis, & fortitudinis; in Uli-
 se prudentiae, & fortitudinis; tum, ut hac circumscri-
 ptione, ut penicillo pictores, effingant, & explicant
 talem personam. nam haec omnia uerba. Troiae qui
 primus ab oris, usque ad, Musa mihi causas memora,
 nihil aliud exprimunt, nisi virum verè laudatū, id est
 Aeneam, ubi & ratio dialecticorum est seruata; qua
 praecipitur, ut omnis disputatio rectè de aliqua re su-
 scepta à definitione proficiscatur; ut intelligatur,
 quid sit, id de quo sit disputandum: & cum poeta
 imitetur actiones hominum, uel deteriorum, uel prae-
 stantium, Heroici praestantiores semper imitantur:
 & ideo Virgilius heroici memor poematis decori, ta-
 lem virum, & talia illius facinora proposuit, quae esset
 praestantissima, & maxime admiranda; cum ait, arma
 horrentia martis & uirum, qualem describit ab illi at-
 tributis: & primum à uirtute, id est animi fortitudine,
 quae uiri est propria, item à studio, arma: item à fortu-
 na, profugus: à differentia primus: à loco, Italiam, la-
 uina littora: à patria Troiae ab oris: à causa, fato, ui-
 E supe-

superum, ~~Saepe~~ memorum Iunonis ob iram: ab euen-
tis, Multa quoq; & bello passus: à fine, & factis, Dum
conderet urbem, inferretq; deos latio: à genere, Ge-
nus vnde latinum, albanique patres, atque altae moe-
nia Romae. Hic locus etiam postulare videtur, vt
quaeratur, cur poeta praeter rationes superius explica-
tas, non proprio nomine Aeneam appellat. cuius ea
prima causa putatur, vt Homerum imitetur: qui in
principio Odysseae non nominat Vlysem, sed descri-
bit. altera quia Aeneae nomen, cum ipse fuerit susce-
ptus multis, nomine prodicionis, ne ipsius nomine au-
dito, statim in principio auditores offenderentur,
fuit silentio inuoluendum. Tertia, & vera est ratio,
quam affert Eustathius de Vlyse.

Σημείωσαι δὲ ὅτι σιωπᾷ τὸ τοῦ θεοῦ ὄνομα ἐξ ἀρχῆς ὄνομα ὁ ποιητὴς ἐκεί-
νων αὐτοῖς σιμίοις ἐπιθέτοις, καὶ ἐγκωμίοις, καὶ ἀναρτῶν τὸν ἀκροατὴν, καὶ
ἄλλως εἰπεῖν σιωπῶν τοῦ κυρίου κρήας ὀνόματος τὸ ἐξ ὧν πολλῶν ἔταλ-
η ἡγορία αὐτῶν, ἢ καὶ ὡς ἐκρυπτοῦσι τὰ κακὰ αὐτῶν.

Nam uoluit, & Virgilius, ex attributis Aeneae, admi-
rabiliorem illum, & honestiorem reddere: & audito-
rum animos admiratione, attentiores habere. Agē
vero, vt quae de docilitate, & attentione, & beneuo-
lentia in exordio capitandis, hic demonstrantur pla-
niora, quae in hoc heroico poemate etiam tractan-
tur, quam apte, & qua dispositione collocentur, ostē-
damus. Cum igitur proposuerit summus poeta, quae
sit cantaturus.

Arma

Arma uirumq; cano, Troiæ qui primus ab oris

Italiam fato profugus, lauiuaq; uenit litora.

Statim rei susceptæ affert rationem.

Ne cultum ille, & terris iactatus, & alto

Vi superum, seuæ memorem Iunonis ob iram.

Deinde, quemadmodum natura euentis causæ antecedunt, antequam ad explicationem susceptæ actionis aggrediatur, quis author eius fuerit, & quam ob causam, docet: & ex alto repetit.

Urbs antiqua fuit, Tirii tenuere coloni.

Et quæ sequuntur.

Causis uero rerum gerendarum quia consilia adiunguntur, ea quoque hic exponuntur, Cum inquit.

Hoc regnum dca gentibus esse,

Si qua fata sinant, iam tum tenditq; fouetq;.

Hoc erat consilium Iunonis, hæc voluntas, ut Canthaginienses rerum potirentur: & hæc est brevis reru tractandarum summa, unde eorum, quæ effingenda narrandaq; sunt, expositio pendet: cui subnectitur propositæ rei narrationis principium.

Vix è conspectu sicule telluris, in altum

Vela dabant leti, & spumas salis ære ruebant.

Cum Iuno æternum seruans sub pectore uulnus

Hæc secum. Quid? cum illa fabula, vel actionis imitatio, quæ habet admirabile, Miserabile, & horribile, sit optima, (ut est author Aristoteles in libro de

poetica) Ad iusmodi effeminationem hanc suā actionis Aeneas poeta statim in exordio probat. Nam in eo, quod ait. Fato profugus; & Tanta ne animis coelestibus ira? est horribile: cum ait insignem pietate uirum, est miserabile, cum admiratione: nā quid magis mirum quam uirum pietate insignem uexari à Deo? & quid magis misericordia dignum, quam pium uirum tot malis premi? Cum enim poetae scirent hanc esse multorum opinionem, uel potius hominum naturam, ut fato tribuant omnia, & hinc religionem, ac metum iniici hominum mētibus, & excusari eos, qui hoc modo aliquid patiuntur; hac de causa eas actiones sibi potissimum imitatione exprimendas sumpserunt, quas fato factas dicerent: & quia hoc modo, ea quae iniqua, & mala videntur, bona putantur; quod fati rationem uni deo cognitam credant homines; ut exitus saepe postea probat: quae enim primo Aeneas pius patitur; videtur iniqua, impia, nefaria: at postea, cum ex his uidemus illum in Italiam, in Latium peruenire, uxorem Launiam ducere, urbem condere, unde & Roma mundi caput, & imperium illud maximum est exortum; tunc illa superiora colligimus fuisse bona: quia tantorum bonorum causa fuere: & nisi ut esset patria expulsus Aeneas non uenisset in Italiam: nec eius progenies fuisset adeo illustrata, & potens: & quae praeter spem, praeterq; opinionem, fatali quadā sorte

forte eueniunt, ea admiranda sunt, fabulasq; efficiunt pulchriores; & ideo ait Virgilius, fato profugus. Et terris iactatus & alto. Hæc uerba faciunt ad artificium exordii, ut ait Quintilianus libro quarto, capite primo: Natura pro laborantibus fauor. & ideo demonstrandum est, nos aliquid aduersi passos ad emergendum auditorum studium. Hic etiam aduertimus, (ut mos est Aristotelis) poetam à communioribus, & uniuerfis ad singularia uenisse: nam primo dixit Italiam, deinde lauina littora, postremo Romam, cū inquit. Atq; alta moenia Romæ. Ac de exordii intentione, & dispositione hactenus, nunc uerba consideremus.

His primis uerbis expressit, attenuatum dicendi genus quod constat sententiis puris, & rebus humilibus, & uerbis leuibus; ac propriis principio aptis, inquit enim.

Ille ego, qui quondam grati modulatus auena,

Quibus uerbis nihil leuius, nihil summissius dici potest, quod Cicero significat in oratore, ubi loquitur de summisso, & humili oratore, inquit enim habet ille parquam hiatus concursu uoculorum in quo quidam, & quod in dictione non ingratam negligentiam, de re hominis magis, quam de uerbis laborantis, hac non ingratam negligentiam, quotidianis, & propriis uerbis contexta, tenui figura dicendi apta sepe

Ci.

Ci. vitur in epistolis: qui principium primæ epistolæ earum, quæ familiares appellantur, sic instituit. Ego omni officio, ac potius pietate erga te, cæteris satisfacio omnibus; vbi vides concursum earundem vocalium, vt hic in principio Aeneidos, & diuersarum etiam vocalium, qui cum fuerit in primo pede, vt hoc in carmine, vt ait Pontanus in Actio, numerus est solidior cum quadam iucunditate; præsertim, vbi concurrunt eadem vocales, vt hic, & in illo secundi libri;

Ergo amnis longo soluit se Tencris luctu.

Hic ego, qui. Hæc tria pronomina perspicuitatem, quæ est propria virtus orationis, & emphasim habet, & periphrasim personæ Virgilii, ab æditis operibus; quæ omnium illius operum inscriptionem continet, quæ verum authorem indicat: ne quis alius sibi vendicare possit: quod præstare debet inscriptio, & huius rei causa est inuenta: & hac de causa puto hoc factum à summo poeta; qui timeret, ne quis Bathyllo similis, hæc, opera sibi ascriberet. Hic figuræ sententiæ sunt periphrasis, & transitio, quarum altera rem explicat planius, altera repetit dicta, & proponit dicenda: qua usus est etiam in principio secundi libri Georgicorum, cum dixit,

Hæc ænus aruoribus, & sidera calis.

Nunc Bacchenam.

Figuræ

Figure verborum sunt, translatio in verbo modu-
latus: energia in his, parerent arua colono; cum dat
sensum rei sensus experti, ut in Georgicis, cum ce-
cinit.

Ala seges uotis tandem respondet auari

Agricole, quæ bis solem, bis frigora sentit.

Item est hyperthesis, quæ à latinis traiectione nomi-
natur: quæ fit, cum interponuntur aliqua: ut Cicero
dixit de Antonio; Qui, nisi esset in Republica natus;
Antonii scelere Rempublicam nullam haberemus.
Quæ omnia de se, & suis operibus dicta, sumpta sunt
ex Aristotelis libro secundo de arte dicendi, ex mate-
ria amoris sibi conciliandi: amamus enim liberatum
artium peritos, sapientes, nobis utiles, & iucundos, ut
lem se se ex suis operibus declarat Virgilius. Ergo au-
ditorum benevolentiam sibi conciliat: quod non mi-
nimum exordii est officium.

At nunc horrentia. Nunc, est antitheton illius,
Quondam superius positum, & At significat contra-
ria, vel certè diuersa dicenda ab iis, quæ superius sunt
dicta; Sic quartum librum incoepit.

At Regina graui iam dudum saucia cura

Diuersum à narratione errorum Aeneæ. Et ver-
ba hæc ipsa, horrentia Martis arma, virum, aspera
bella, ac prælia horrenda, vel sono ipso indicant, re-
rum dicendarum magnitudinem, ut superiora.

Illo

Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena.

Lenitatem, & tenuitatem pastoriciæ vitæ, & quietem rusticanae; ac humilitatem significant: quod est præceptum Aristotelis in libro Rhetoricorum tertio, & in libro de arte pœtica; vt sit oratio respondens rebus proportionem. Quod verò ad numerosam efficiendam orationem spectat, primò aduertimus, primum versum esse sine vlla copula, quod ea de causa factum putamus, vt liberius fluat carmen, nec habeat, quo insistat, incurratque carmen in auris offensionem; sic exorsus est principium Georgicorum.

Quid faciat letas segetes, quo fidere terram.

Et Ouidius in Metamorphosi. *In noua fert animus.* Et fastorum principium.

Tempora cum causis laetum digesta per annum.

Sic & hoc in loco.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena.

Qui verò initiis pedes conueniant, haud dubium est alios non esse, quàm quos heroum carmen adnexit, vt dactylum, & spondeum: verba verò seorsum intuenti, ut quodq; verbum per se pedem constituit, non dubitandum est ab eo principium ducendum esse, quod primam syllabam producat, atque in dactylum, uel spondeum abire possit, siue sit duarum syllabarum vt trocheus, vt hoc in loco, Ille ego; Arma, virumq; cano; siue trium, vt Molossus.

Infandum

Infandum regina lubes renouare dolorem.

Sunt qui notent numerum etiam in verbis duarum syllabarum suauem admodum, vt; Ille ego, Arma virumque cano. vt illud. Vela dabant læti, spumas salis ære ruebant.

Troie qui primus ab oris.

Hic vides mutatum ordinem verborum, ad decorem quandam orationis: quæ dura sæpè, & hians, & dissoluta esset, si rectam verborum seriem seruaret: nam hic rectum erat.

Qui primus ab oris troie, lauiuaq; litora uenit.

At poeta vsus hac verborum traiectione venustior rem multo, ac suauiorẽ reddidit orationem.

Multum ille, & terris iactatus, & alto.

Collisio earundem vocalium, & synalephe, & tres continentes spondæi, & geminata copula, nauigationis difficultatem, & tarditatem significant: & errorum varietatem, ac magnitudinem ostendunt, hæc duo verba, terris & alto: & cum sint antitheta, rem in primis ob oculos ponunt.

Memorem. Grammaticis de hoc verbo multum est allatum negotii, dum conatur reddere rationem huius Epitheti: absurdum enim primo videtur, sensum dari notioni animi; diciq; iram, quæ cito venit, atque abit, recordari: cum hoc diuturnius, stabiliusq; natura sua sit. Quare Seruius interpres putat, locum

F ita

ita accipiendum, ut Memorem dixerit, non quæ meminerat, sed quæ in memoria erat. Ego verò puto poetam hoc fecisse ex præcepto Aristotelis, dicentis in libro de arte Poetica, Energiam esse præcipuam poeticæ orationis virtutem: quæ est, cum rei sensus experti, sensum tribuunt, ut Pontem indignatus Araxes: & de furore: *Furor impius intus*

Senio sedens super arma, & contum cinctus abenis

Post tergum nodis, fremet horridus ore cruenta.

Et hac in re imitatus est Aeschylum tragicum poetam: qui in Agamemnone appellavit *μνηστικὴν*, hoc est memorem iram; & Homerum libro primo Iliados: ubi inquit, quando Rex inferiori viro irascitur; & si eadem die contineat iram, servat tamen in animo, ut postea ulciscatur. Sed verior hæc mihi explicatio videtur ex Aristotelis libro secundo Rhetoricorum; memorem iram dici, quia inest irato ulciscendi cupiditas: quæ maximè iucunda est: & quæ sunt iucunda, sunt *ωπρὸς μνηστικὴν*; hoc est, faciliè in memoriam reuocantur. Multa quoque & bello passus. In his verbis Quoq; & vides collisionem earundem vocaliû, & hiulcam verborum cōiunctionem: quæ fit ampliore sono, & grauiore, cum insistit, dicentemq; remoratur: tardius enim, & grauius sic fluit carmen. Multa quoq; & bello passus, quàm Multaq; iam bello passus. Item obseruetur soni literarum, & apparebit plenior

rior oratio: nam nemo est, qui dubitet, o & à cæteris
longè plenius sonare: quam obrem meritò & hic lau-
datur Virgilius: qui maluit dicere: Multa quoq; &
bello, quàm Multa etiam bello.

Idco & terris, & alto, quia difficile fuit, vt incolu-
mis Troiæ incendium euaderet, laboriosum: vt cru-
delitate, & avaritia deterritus Thracium fugeret in-
eomodum ut oraculi ambiguitate deceptus, in Cre-
tensem pestem incideret; Arpiarum foodā illuuiem ex-
periretur: iter ad Helenū p medios hostes teneret; Cy-
clopū immanitatē perferret: maria Sicula, Scyllā, Cha-
rybdis, euaderet, damna nauium incensarū sentiret.
Arma virumq; cano. Trapezuntius libro tertio,
suz rhetorices sic declarat hūc locum. poetæ modo
magis materiam, quàm aliis circumstantiis, amplifi-
cāt: quod ubiq; eximius ille poeta Virgilius in princi-
pio Aeneidos seruauit, singula modo suo amplificās.

Arma, uirumq; cano, Troie qui prius ab oris

Italiam fato profugus, laurinaq; uenit litora.

Multum ille et terris iactatus, et alto,

Vi superum et cætera.

Nā hic statim à principio quemadmodū in singulis
insistat manifestum est, cum, & profugū, & iactatum
terra, ac mari dicat, Multa quoque & bello passum;
causis quoque modo addit, cum fato, ui superum, &
memorē Iunonis ob iram, hæc illi accidisse cōfirmat.

Musa mihi causas memora. Tantæ ne animis cœlestibus iræ? Exclamatio hæc apta admiranti: nā cum superius, omnia admirationis plena posuerit; Insignē pietate virū, tot adire labores, impulerit regina Deū; merito exclamat: quia hæc præter ius æquumq; videntur, & indigna Deo: aut enim nunquā Deos immortales irasci oporteret, neque mota hoc turbido eorum animos vexari; aut facile, si cui aliquando irascantur, placari. Nam & Euripides in Bacchis facit Cadmum, cum vehementer sibi iratum Bacchū placare studeret, ita dicentem; *ἀγγὲς πρὶν τοὺς θεοὺς ὀμνῶν ἰσχυρὰ ποτοῖς*. Hic etiam aduerte summum poetæ artificium, quærētis à musa causas tantum; Et musa causas solum explicat: reliqua vel ipse poeta narrat, vel alios facit narrantes: quia

Nec Deus interfu, nisi nodus iudicæ dignus inciderit

Errores igitur Aenææ, & discessum ex patria, & aduentum in Italiā, quia poeta ex historicis, & aliis scriptoribus scire facile poterat; ideo se cantaturum illa proponit, sed causas tantarum rerum, ut occultas, & à diuina voluntate proueniētes verisimile erat non posse nisi à diuino numine sciri, & ignorari ab homine, quod videns summus poeta, nec ignorans præceptum artis poetices, quod est verisimilia sequi, & ad deos confugientis, sua angustiora, & admirabiliora facere, à musa quærīt causas, & illam facit explicantem,

causam, quia cognitis causis effecta mox facile cognoscuntur: unde perspicitur quam fuerit obseruatissimus artis Virgilius, & naturæ, qui apta unicuique affingit, & ipse in principio, & totius operis propositione proponit, vel promittit non se causas, sed aduentum Aeneæ & bella, errores quod à nemine antea, quod sciam animaduersum, putauit à nobis aduertendum diligenter, & admonendos lectores quam nihil sit à summo poeta dictum, quod non cōueniat artis poetices præceptionibus.

Est præterea imitatus Homerum, qui in Iliade facit iratum Apollinem græcis ob contemptum chrysem suum sacerdotem, pestem in exercitum græcorum immisisse. Et in Odyssea Neptunum Uliissi infensum, quia Polyphemum filiū Neptuni oculo priuasset: sic & Virgilius iratam Iunonem cum ob raptum Ganymedis, iudiciū Paridis, tum ob metum euertēdæ Carthaginis à Rōmānis, qua in re sibi eam delictis personam Virgilius, in quam ira facile cadere, primo feminam, reginam. Deūm contemptam ab hominibus: nā eō quod est femina, sexus imbecillitate animi vincere non potest, vel difficillimè, eō quod est regina est potens, diues, & ideo vindicta in primis gaudet: nā & citat iam trium sermone potuerit. Nihil magis gaudet vindicta, quam femina, & bene ira sic libido eius uti scendi, à quo tibi videtur letus, vel

vel contemptis, dum possis, quia potens Iuno sperat
 de sumpturam pœnas de Aenea, & quia superior ira-
 scitur inferiori: nam Aristoteles libro secundo rhe-
 toricorum ait superiores inferioribus irasci. Musa
 mihi, hęc vides amplam, & perspicuam dicendi for-
 mam, cum constet sententiis, & rebus grauissimis, de
 causis, de numine læso, de pietate viri insignis, de ira
 Deorum, perspicua est, quia constat propriis verbis,
 à recto casu incipit, omnia ad vnum verbum ultimo
 loco positum sunt directa, vt cogitatio ad certum fi-
 nem quasi recta contendat: summa etiam est iucun-
 ditas in numero, qui efficitur suauissimus, cum alter-
 ni pedes ponuntur, vt hic uidere est, cum & dactylus
 primo, mox spondæus, rursus dactylus, quem sequi-
 tur spondæus, vt Musa mihi causas memora, quonu-
 mine læso. Item alliteratio facit suauem orationem,
 & illustrē. Musa mihi memora, & ternæ dictiones cō-
 tinentes bisyllaba, & in insequēti versu, eadē perspi-
 citur mutatio, ac varietas pedū; Quidūc dolēs regi-
 na Deūm tot voluere casus. conformatio sententiæ
 est Apostrophe, & Epiphonema in fine, cum sic excla-
 mat. Tantæ ne animis cœlestibus iræ? figuræ verbo-
 rū, agnominatio, quo, quid, et repetitio Tot, & pro-
 nominatio, cum loco proprii nominis finitimum ali-
 quod nomen idem significans ponitur, vt pro Grac-
 chis, Africani nepotes si dicas, sic pro Iunone Regina
 Deum.

Deum, pro Æneia insignem pietate virum dixit Virgilius, ad rem verbis exornandam, & amplificandam.

Musa mihi causas memora. Quia inuocat musam hoc in loco poeta, dicendum est nobis de inuocatione, unde ducta, cur, quomodo adhibenda, cur historici, & oratores inuocatione non utantur, & quid inter se differant Homerus, & Virgilius in poematu suorum principis, & inuocatione: Habet igitur à naturæ originem inuocatio, quemadmodum & poetica: nam est hoc homini naturæ insitum, vt Deum colat: & nihil sine numine diuûm fieri posse pii homines ut re persuasum habent, vnde in rebus omnibus suscipiendis hoc habent in promptu, Deus adsit, Deo adiutore hoc fiat. huius autem rei aperta ratio est, quia nihil rectè fieri, vel potius nullo modo fieri potest, diis inuitis, quod & Virgilius illo versu significauit. Heu nihil inuitis fas quemquam fidere diuis. Et Socrates admonet Timæum, vt est apud Platonem, vt de rebus magnis dicturus, secundum legem, inuocet Deos. A Virgilio quatuor de causis video musam esse inuocatam. primo, vt legem seruaret naturæ, cuius sunt poetæ imitatores. deinde, vt Homerum imitaretur, qui in principio vtriusq; sui poematis musam inuocauit. tertio vt in admirationem, & attentionem auditores raperet, qui hæc non ab homine, sed à Deo dicta audirent. quarto ad facilitatem rei sibi comparandam.

randam. quod varro faciundum libro primo de re rustica præcipit: quoniam (inquit) dii facientes adiuuant, prius inuocabo duodecim Deos consentes: postremo si (ut ait Plato in Ione) sunt diuino afflati numine poetae, & quæ dicunt, à musis, & ab Apolline accipiunt, hoc à Virgilio factum ratione poetica dicamus necesse est. Obseruaui autem variam esse in uocandi rationem à poetis adhibitam: nam græci cōiunctim adhibent propositionem, & inuocationem, ut apud Homerum videre est, cum sic exorditur utrunque suum poema.

Μῆνι ἄειδε διὰ Πηλεΐδῃ Ἀχιλλῆος ὀλομένην

Ἢτ' ἄδῃ μοῦνι περὶ πόλιν ἑλντοιο.

Ex latinis seiunctim Virgilius in Georgicis, cum cecinit.

Quid faciat letas segatas, quo sydere terram

Verteres Mœneas, ulnis adiungere uita

Conueniat, quæ cura bonum quis cultus habendo

Sit Pecori, & quanta apibus experientis parcis,

Hinc canere incipiam, vos, o charissima mundi

Lumina labentem cælo, quæ ducitis, annum,

Liber, & alma ceres adeste.

Quidius cōiunctim cum inquit, in Metamorphosi.

In noua fert animus mutatas dicere formas

Corpora dii superi, nam uos mutastis & illas,

Votis aspirate meis.

Cur

Cur uero variè hoc fiat, ea est ratio, quia in principio auditorum docilitas est quærenda, at ea comparatur, si breuiter, & summam dicamus, quod significauit Horatius, cum inquit, quicquid præcipies breuis esto, ut Percipiant animi faciles, teneantq; fideles; sed perspicua etiam debet esse oratio, ea fit, cum rem totam in suas partes partimur, quod ostendit auctor ad Herennium, cum inquit, Rectè habita in causa partitio illustrem, & perspicuam facit orationem: reperio etiam quandoq; ad exornandum poema in inuocando Poetas digressionibus uti, ut Virgilius in primo Georgicorum: vos, o clarissima mundi lumina labentem cælo, quæ ducitis annum liber, & alma Ceres, vestro si numine tellus Chaoniæ pingui glandem mutauit arista, poculaq; intuentis Achelona miscuit uuis, &c. Obseruo Virgilium in vii. Aeneidos, inuocasse primo, deinde proposuisse.

Nunc agè qui Reges Erato, quæ tempora rerum,

Quis latio antiquo fuerit status aduenit classam,

Cum primam Ausonius exercitus appulit oris.

Expediam, & primæ reuocabo exordia pugne,

Obseruo Heroicos Poetas nunc unam, nunc omnes Mufas inuocare solitos, unam, ut hic Virgilius, & Homerus in Odyssea.

Ἰνδῶν ἐν κλισίῃσι πολὺτροποι, omnes, ut

Pandue nunc Heliconia Deæ cantusq; mouete. & Hom.

ἐοικότε γὰρ μοι μῶσα. Lib. xvj. Iliados.

Obferuo, & eos Deos inuocatos, qui præsunt ei rei, quam scribunt, ut à Virgilio rustica numina sunt inuocata res rusticas scribente.

Vos agrestum præsentia numina fauni. Et

Clarissima mundi lumina

Labentem cælo quæ ducitis annum

Liber, & alma ceres.

Et Ouidius in Metamorphosi, vt mutationes illæ multiplices, & uariæ sunt, ita omnes Deos inuocasse, cum inquit.

In noua fert animus mutatas dicere formas

Corpora diu scæptis (nam uos mutastis & illas)

Aspirate meis.

Item animaduerto, & magnos homines inuocari solitos, vt à Virgil. in Georgicis. Augustus est inuocatus.

Tuq, adeo, quom max, quæ sunt habitura Deorum

Concilia incertum est, uotis assuesce uocari, &

Da facilem cursum.

Et Ouidius in Fastis inuocat Cæsarē Germanicū.

Accipe pacato Cæsar Germanice uultu

Hoc opus, & timide dirige nauis iter.

Heroici uero Poetæ ideo musas inuocant, quia res magnas, ac sæpe diuinas inquirunt, & canunt, & musæ αὐτὸ τὸ μῶσα, hoc est, ab inquirendo, sunt dictæ, ut Plauto, & Cornutus docent. præterea cum fabulosa narrentur,

rentur, & quæ non posse fieri ab hominibus credantur, Deos hæc dicentes, ac facientes cum fingunt poetæ, tum fidem dictis conciliant, omnia enim à Diis posse fieri nemo dubitat: Et sic τὸ πρῶτον nusquā præmittendum seruant. Musam unam inuocat hoc in loco Virgilius ad exemplum Homeri, qui in utroq; suo poemate unam inuocauit, quam Calliopem omnes interpretantur, quia ut Philostratus in Heroicis, & Quintus Calaber libro tertio scribunt, pollicita sit ipsa eos fore poetas, qui laudes Achillis canerent, uel (vt ait Aesiodus in Theogonia) q̄ sit præstâtissima omnium musarû, & per ἀρρομανία, Musa cum dicitur, Calliope intelligitur, & præsit poetica, & Heroica carmina inuenisse creditur: vnde Virgilius dicit.

Carmina Calliope libris Heroica mandat.

Vel quod verius est, quod ab Ethimologia uocabuli hoc modo môstratur, quid potissimum opus sit Poetæ, & proprium illius officium suauem conficere orationem: nihil enim aliud sonat Calliope, nisi suauem uocem, suauæ carmen. Historici uerò non inuocant, hac de causa, quia res gestas tantum referunt, quæ facile explicari posse uidentur sine auxilio diuino. hinc reprehenditur Valerius Maximus, qui in principio suæ historiæ hominem inuocare sit ausus, & à Cicerone in verrinis reprehenduntur illi oratores, qui à Deo Opt. Max. exordiebantur, quod esset uul-

gare exordiū, & ideo uitiolum. sed si quis mihi obi-
ciat Ciceronem inuocasse in orationibus pro Mure-
na, & C. Rabirio, respondemus in illis tanquam Con-
sulem, non tanquam oratorem inuocasse: nam Liuius
libro trigesimo nono ita scribit. Concione aduoca-
ta, cum solenne carmen precationis, quod præfari
prius, quam populum alloquantur, solent magistra-
tus, peregrisset Consul, ita cepit: huc respexit sum-
mus poeta, cum in undecimo libro ita cecinit.

Præfatus diuus solio rex insit ab alto.

Nam erat rex, & alloquebatur populum latinum.
Hic aduertere etiam debemus rectum, uel potius di-
rectum orationis gentis, nam direxit omnia ad ulti-
mum uerbum impulserit, ut cogitatio ad certum fi-
nem recta contenderet, aliter item dactyli, & spon-
dai, & alliteratio Mu, Mi, Me, & tres continentes dua-
rum syllabarum dictiones efficiunt grauiorem sua-
uioremque orationem.

Quo numine laeso.

Hæc uerba sic interpretatur Macrobius libro pri-
mo Saturnaliorum, cap. decimo octauo, Maro cum
de una Iunone diceret: Quo numine laeso, ostendit
unius Dei effectus uarios, pro uariis censendos esse
uiminibus.

Vrbs antiqua fuit. Exponit Musa causas iræ Iuno-
nis, metum. sc. euerſa ab Aenea nepotibus Cartha-
ginis,

ginis, raptū Ganymedis, & iudicium Paridis de trium
 Dearum pulchritudine. In quibus explicandis, ani-
 maduertimus ex Arist. præcepto τὸ ἐπὶ τῷ τὸ δαμναστῶν.
 Nam est uerisimile, Iunonē, quam magnoperē ama-
 bat ciuitatem, eam in perpetuum incolumen uoluisse:
 & admirabile est, ciuitatem diuitiis, & opibus af-
 fluentem, esse etiam bellicosam. Nam ex opulentia
 sæpè luxuries, & otium proueniūt, unde fiunt imbel-
 les hominum animi: & apud ueteres causa in militia
 proficiendi, erat paupertas, & rerum inopia. Hinc
 dixit Terentius, Pauperiem fugiens, in Asiam milita-
 tum abiit. Et Sinon apud hunc Poetam in libro se-
 cundo.

Pauper in arma pater primis hūc uisū ab annis.

Admirabile item est in hisce uerbis.

Tyberinaq; longè Ostia.

Cum enim tam longè abesset ab Italia, & Roma,
 non uidebatur causa timēdi esse: timemus enim pro-
 pinqua, & præsentia mala. Mirum est igitur, Iuno-
 nem timuisse ab Romanis excidium Carthagini: sed
 hoc totum cedit in laudem Romanorum: qui tanto
 loci, & temporis interuallo, timori essent etiam diis.
 Est præterea consideranda diligenter urbis Cartha-
 giniis descriptio, à genere, differentia, proprio, ab ac-
 cidentibus, & à situ: à genere, Vrbs; à differentia,
 Antiqua; ut distinguatur à noua Carthagine, quæ
 fuit

fuit in Hispania; à proprio, Tyrii temere coloni; ab
 accidentibus, Diues opum, studiisq; asperrima belli;
 à situ, Italiam contra, Tyberinaq; longè Ostia: quæ
 nobis ob oculos ponunt formam Carthaginis. Item,
 hinc sumi potest certa laudandæ urbis ratio. Nam
 laudatur à conditoribus Tyriis; de quibus mox dice-
 mus; à uetustate; ueneranda est enim uetustas; à for-
 tuna, diues opum; à studio, studiisq; asperrima belli;
 à Deo tutelari, quam Iuno fertur coluisse: nam diis
 charum esse, est maximè laudabile; à comparatione,
 Terris magis omnibus unam, Posthabita coluisse Sa-
 mo: quibus in uerbis summa est amplificatio: hone-
 stum est enim cultam esse à Iunone Carthaginè; sed
 magis omnibus terris, multò est honestiùs: at prapo-
 sitam Samo patriæ suæ, longè honestissimum: postre-
 mò, à signis armorum Iunonis, cum inquit. Hic illius
 arma, Hic currus fuit. Imitatus est autem Homerum,
 qui causam iræ Achillis ait fuisse Briseida creptam;
 quæ ex prædæ diuisione Achilli obuenerat, pro qua
 multum laborauerat, quamq; habebat charissimam.
 Rodolphus Agricola libro secundo, cap. duodecimo,
 de inuentione Dialectica, hoc orationis genus, expo-
 sitionem appellat: quam ait esse orationem, quæ re-
 cenfet rem solùm talem aliquam esse, velut creden-
 ti auditori, ut

Urbs antiqua fuit, Tyrii temere coloni.

Carthago.

Carthago. Et quæ sequuntur. Causas enim, propter quas oderat Aeneam Iuno, recenset poeta: easque si sic accepisset, ut dubium faceret, an odisset Aeneam Iuno, harumque commemoratione causarum uellet id docere, esset argumentatio. Nunc quia odium Iunonis uelut certum, indubitatumque sumitur, cui causæ subduntur, non ut ostendatur odisse Aeneam Iuno (quippe pro certo id est, quemadmodum diximus) sed propter quas odium ipsum prouenerit, expositio est. Quod, si iam conuertamus orationem, dicamusque, Non dubium est, quin oderit Aeneam Iuno; quoniam Carthaginem amabat, cui exitium ab Aeneæ progenie uenturum audierat; & quia contra Argiuos steterat in bello; & reliqua, quæ poeta subdidit, argumentum fiet.

Tyrii tenuere. Tyrii (ut Iustinus narrat) à Phœnicibus oriundi, terræ motu priscis sedibus concussis, patria profecti, primo, Assyrium stagnum, mox littoralem regionem occuparunt: ubi urbem conditâ, Sidonem à piscium copia dixerunt: Phœnices enim sua lingua, Sidon piscem appellant. Post aliquot annos, Sidonii ab Ascalonitarum Rege bello petiti, & postremum expugnati; nauibus Tyrum appulerunt; & nouam urbem sub id ferè tempus, quo Troia fuit à Græcis capta, ædificarunt. Porro hic diu Persicis armis Tyrii uicti, suam tamen libertatem magnis

gnis uiribus uindicarunt. Hac gloria cum inter finiti-
 mos clara esset urbs; tandem inopinata seruorum cō-
 spiratione, eaq; obscura, oppressa fuit. Periere hic o-
 mnia ad unum capita libera, cum uirili stirpe, serui
 capta urbe uictores, uxores, & filias ciuium, quos oc-
 ciderant, sibi matrimonio iungunt. Senex unà cum
 filio, occultè fuit seruatus à seruo: quòd mitius, cle-
 mentiusq; ad id temporis usq; in eum imperiū suum
 exercuissent. Non fuit ingratus uicissim Strato. (id
 enim erat seni nomen) in seruum. Sic enim inter ser-
 uos conuenerat, ut, qui primus eorum postridiè ori-
 tem solem esset conspicatus, is Rex salutareretur, quip-
 pè diis carissimus. Strato monet hominem, ut, cum
 reliqui oculos in solis ortum intendissent, ipse à sole
 auersus, murorum, ac turrium fastigia, quæ aliquantò
 prius à sole adumbrantur, contrario statu observa-
 ret. Secutus senis consilium, per breuī temporis mo-
 mento, ortum solis aliis spectantibus, primus à tergo
 solis radios demonstrauit. Admirantibus reliquis cō-
 mentum minime seruile, ac sciscitantibus, cuiusnam
 esset, coactus est authorem consilii prodere, Herum
 uidelicet à se seruatum à cæde, in cōiuratione serui-
 li. Itaq; senem, ut diuina quadam prouidentia huc ser-
 uatum rati, communibus suffragiis regem declarant.
 Succedit in locum defuncti filius: cuius soboles lon-
 ga serie postea regnauit; donec Alexander Macedo,
 tanquàm

tanquàm ultor nefarii sceleris, quicunque capta vrbe
 superfuere, ad vnum omnes cruci affixit: quod sup-
 plicium seruale fuit: seruata est tantum Stratonis pro-
 genes: cui genti regnum est ab eo continuatum: per-
 misitq; Insularis, vt sublata seruali stirpe, ex ingenuis
 noua ciuitas conderetur. Sed ante seruailem coniura-
 tionem iam relatā, cum ciuitas, magna gloria, & opi-
 bus floreret, & hominum multitudo frequentior es-
 set, quàm ut eam caperet; missa in Lybiam aliquanta
 iuuentutis pars, Vticam, Catonis morte nobilem cō-
 diderunt. Paulo post, Pygmalion regnum à patre per-
 manus accepit. Huius soror Elisa, Sichæo auunculo
 uirgo nupsit. Erat autem Sichæus, homo prædiues
 auri facti, infectiq;, & Herculis sacerdos; qui hono-
 rat secundus à Rege. Sichæus haud ignarus, quàm
 periculosa res esset aurum apud tyrannos; aurum om-
 ne, quod habebat, sub terra condidit. Quod, cum
 rescisset Pygmalion, spe auro potiundi, Sichæum ob-
 truncat. Dido primo fratrem ob nefariū scelus aper-
 te oderat: cumq; ob eandem causam sese periculo ex-
 positam videret, læto vultu fratrem appellat, quasi
 tempore ægritudinem adimente: eumq; cum securū
 reddidisset, cum omnibus Sichæi opibus, nonnullis
 ex principibus ciuitatis comitibus, fugam arripuit.
 Primo appulit in Cyprum, mox in Lybiam; vbi mer-
 cium commercio, locorum accolæ ita allexit, ut tan-

H tum

~~Mentis Deorum Adhuc, Adhuc, Adhuc, Adhuc, Adhuc~~
simum colit.

Posthabita Samo. Duo hæc verba, magnitudinē amoris Iunonis in Carthaginem ostendunt, & augēt. Nam (vt refert Pausanias in Achaicis) Iunonis templum in Samo ab argonautis conditum fuit: dicunt autem Samii Iunonem apud se natam. Varro Samum scribit Partheneam esse appellatam; quod ibi Iuno adoleuerit; ibiq; etiā Ioui nupserit. Itaque nobilissimum, & antiquissimum templum eius, fuit Sami; & simulachrum in habitu nubentis figuratum; & sacra eius anniuerfaria nuptiarum, ritē celebrantur. Cum igitur Carthagini Samum posthabuerit, incredibilis apparet eius in Carthaginem amor: & verbum illud posthabere, quasi neglectum quendam significat eorum, quæ posthabentur.

Arma. Intelligas hastam, scutum, currum; quibus illa utebatur. Hinc Curetis Iuno, idest hastata; quia Sabinorum lingua, hasta, curis est dicta; qua pro scripto reges olim utebantur: & cum sit regnorum Dea, iure illi hasta datur; quod significat, armis regna defendi.

Currus. Nam in templis seruabantur currus aurei & argentei, qui thesæ dicebantur; quibus utebantur simulachra Deorum.

Currus, & arma. Est allusio in nomine Græco, &

H 2 Latino:

Latino: nam *âqua* Græcè, currus latinè dicitur: vt, Currus videatur esse interpretatio illius verbi, Arma.

Et quia poeta partim ex historia, partim ex fictis fabulis, sumit ea, quibus conficit suum poema; hic Virgilius vera hæc de Carthagine narrat; antiquam fuisse urbem: à colonis Tyriis conditam, contra Italiam, & Tyberina ostia, diuitem, bellicosam: ficta vero, Iunoni charissimam, hoc regnum gentibus vt esset Iunoni maximæ curæ fuisse, sed audisse ex sanguine Troiano orituros, qui illam euerterent. Hæc ita esse, uerbis hisce duobus significauit poeta, Fuit, & Fertur. Nam, quia verè fuit Carthago, vsus est verbo verum significante, Fuit: cum enim quid volumus verum esse demonstrare, dicimus, est: cum uerò dubiū, vel fabulosum, dicitur, fertur, fama est.

Præterea, Pontanus in Actio docet, verba vnius syllabæ, incipiendis, ac finiendis versibus, apta esse, valideq; illos sistere, si à spondæis foucantur: quod Virseruauit præcipue in principiis narrationū, vt, Vrbs antiqua fuit. Sic fatur lachrymans. Vt belli signum.

Et quia rei gerendæ, duò sunt necessaria, facultas, & voluntas; Virg. hæc duo Carthaginensibus probat fuisse ad bellum gerendum. Opes enim facultatem arguunt: studia bellum voluntatem.

Hoc regnum Dea gentibus esse.

Si quæ fata sinant, iam tum tenditq; fouetq;.

Hoc

Hoc etiã ex veterum religione; vel potius superstitione sumptum est, existimantium, lunonem regnorum Deam esse; eiq; præcipuè regneru curare esse datam: quod spectat πρὸς τὸ ἰσὺς.

Gentibus. Proprie, ac latine locutus est. Nam gentes apud probatos linguæ latinæ authores, extraneæ nationes sunt, & vrbi, ac ciuibus opponuntur: vt Horatius ode secunda primi libri opposuit.

Et rubente

Dextera sacras incolatus aras,

Terruit urbem.

Terruit gentes. Et Hircius lib. sexto de bello Hispaniensi, vbi Tullius legatus Cæsarem alloquitur in Hispania. Petimus (inquit) vt, qualem te gentibus præbuiſti, talem te in ciuiu deditione præſtes. Omitto de industria, quæ scripsit πρὸς τὸ ἰσὺς Dionysius Alicarnasseus, in libro πρὸς λόγων ἱετασίας.

Si quæ fata sinant. Pontanus in Actio, numerum, & vocalitatem obseruatam à Virgilio hæc in carmine, sic declarat. Videte obsecro, quam appositè, quæ studiosè, præstruit tribus è dictionibus versum, iisq; dissylabiciſ; & tanquàm prima in acie collocat spondæum, solum quidem, ac liberum; indeq; præterita secunda alterum, atq; alterum in tertia, & quarta acie vt, si quæ fata sinant, & Tanta molis erat. At si inuertas, Molis erat tanta, Fata sinant si quæ, omnis illa vocali-

vocalitas iam exhalat.

Tenditq; fouetq;. Est iusitara huius oratoribus
dicendi forma, sed poëis concessa & polysyntheton,
& unius syllabæ dictiones constantem Iunonis cona-
tū ob oculos ponunt: Et pulchre, ac grauitè sic clau-
ditur versus, vt

Troiamq; laetamq; coluntq; diemq;.

Progeniem, sed enim Troiano à sanguine ducit.

Audierat, Tyrias olim quæ euerteret arces:

Hinc populum latè regem, belloq; superbum,

Venturum excidio Lybia: sic uoluere Parcas.

Cum locus, tempus, & persona rebus agendis, &
probandis, in primis sint necessaria; summus Poeta
probaturus odium Iunonis inexaturabile in Troia-
nos, primò locum posuit.

Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,

Carthago.

Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam,

Posthabita coluisse Samo.

Nunc narrat primam causam, deinceps reliquas
narraturus. Quod totum factum est ex illo præcepto
Aristotelis de Poetica: quo præcipitur, ut τὸ εἶδος ser-
uetur. Præterea, ad artificium huius primæ irarū cau-
sæ intelligendum, tenenda est illa Aristotelis de Ira di-
uisio, quæ est secundo lib. Rhet. qui sint qui irascan-
tur, quibus irascantur, & quibus de causis. Inquit. n.

qui

qui aliquid cupiunt, qui amant, qui praestantiores se
ceteris esse putant, irascuntur iis, qui suis cupiditati-
bus obstant, qui sunt inferiores. Dido tendebat, ac
fouebat regnum Carthagenensium, idq; incolume ef-
se cupiebat: erat praestantior Troianis, quippè Dea:
ex Troianis erant orituri euerfores Carthaginiis, qui
obstabant eius voluntati: erant inferiores, quippè ho-
mines. Ergo maximè verisimile est illis irasci.

Progeniem. Quintilianus lib. nono, cap. tertio,
animaduersione dignum putat hunc locum, & mo-
dum loquendi, vetustissimum. Alia (inquit) est com-
mendatio vetustatis; cuius amator unice fuit Virgi-
lius, vt,

*Progeniem sed enim Troiano à sanguine duci,
Audiuit. & alibi.*

Cum se pauidum contra mea iurgia iactat: Quo-
rum similia, apud veteres tragicos, comicosq; sunt
plurima. Vnde coniicio hæc verba ex aliquo poeta
tragico esse sumpta. Nam ducere progeniem, vt du-
cere principium, ducere colorem, ducere bellum,
non memini me legisse; & hoc ad carminis magnifi-
centiam, & ornatum spectat. Nam vetusta, & peregrina,
atque innouata verba, illustrem & ornatum effi-
ciunt orationem.

Progeniem sed enim. Trāsgressio verborum ap-
pellatur: quæ fit, cum mutatur rectus ordo verborū,
ad de-

ad decorem quendam orationis comparandum: quæ alioqui dura per sepe, & hians esset, si rectum ordinem seruaret, vt si dicas, Per transtra, & remos; multò durius fuerit, quàm, Transtra per & remos. sic hoc loco, sed enim progeniem, durius, quàm progeniem sed enim.

Troiano à sanguine duci. Hic aduertēda est hiulca verborum commissura, quæ fit plenior, & grauior sono; cum instat, dicentemq; remoratur; siue eadē concurrant vocales, vt; Multa quoq; & bello passus; siue dispare, vt hic, Troiano à sanguine duci. Grauius enim, & tardius fuit carmen, quàm si sic dictum esset, Multaq; iam bello passus, Et, Troiano sanguine duci.

Duci autem dixit, non ductum iri, vt magis credibile esset, Iunonem moueri ad extinguendos Troianos: quia presentibus magis mouemur, quàm futuris, vel bonis, vel malis.

Audierat. Bene hoc notat Donatus non scierat, vel nouerat: quia non omnes dii futura norunt, nisi ab Ioue, vel ab Apolline audiuerint. Hoc alibi significauit, cum fecit sic loquentem Arpiam Celæno.

*Quæ Phæbo pater omnipotens, mihi Phæbus Apollo
Predixit, uobis furiarum ego maxima pando.*

Troiano à sanguine. Inuidiosè hoc dictum; quasi dicat ab eā gente, quæ Iunoni erat in primis inuisa;
& quàm

Et quam ipsa exingere erat coacta, & a Venere sui
 temula oriunda.

Sanguine. Pro genere: quæ conformatio uerbo-
 rum & quæ dignitas, id est immutatio, ut etiam in
 sexto lib. dixit.

Proinde tela sanguis meus.

Hinc populum. Hic animaduertendum est, quam
 opportunè, quasi aliud agens, scopum sibi propositum
 laudandi Romanos attingat. Est enim hæc periphra-
 sis populi Romani: & propriam laudem attribuit, no-
 bilitatem ex bello, & à consequenti, uictoriam om-
 nium gentium, uel saltè multarum, arguit. Nã, qui
 bello est superbus, qui latè regnat, eum in bello ui-
 ctore fuisse, necesse est: & hoc maxime Romani glo-
 riabantur, quod cæteris imperarent: nam eloquen-
 tia, Græcis se inferiores esse patiebantur, & sculptu-
 ra, & Astrologia superari facili ferebant: & armis uin-
 cinullo pacto uoluerunt. Hinc in sexto lib. laudans
 Romanos, inquit.

Excudent alii spirantia mollis æra.

Credo equidem uentos ducunt, de marmore uultus.

Orabunt alii causas, cæliq; meatus.

Describent radio, & surgentia sydera dicent.

Tu regere imperio populos, Romane memento.

Hæc tibi erunt artes, paci, imponere morem,

Parcere subiectis, & debellare superbos.

I

Et

Et Romulus apparens Broculo post mortem, uide, inquit, & nuntia Romanis, Romanæ caput mundi fore: propterea rem militarem colant. Et Lucius Florus, qui in quatuor ætates diuidit gesta populi Romani, sic ait. Populus Romanus à Rege Romulo in Cæsarem Augustum septingentos per annos tantum operam bello gessit, ut si quis magnitudinem imperii cum armis conferat, ætatem ultra putet; ita late per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui nos citis populis agunt, non unius populi, sed generis humani facta discant. Primum enim bello uicit finitimos Italiam populos, deinde Siciliam, Hispaniam, Africam, Galiciam, Iperiam, Galliam, & alias gentes, quas rocinosa Florus dicit. Sic uoluerit Parcas. Est hic locus ab authoribus testis, & testimonio diuino, unde maximè hoc profusè dicitur in Romanos; qui à fati, & Deo ipso, ante ante tempore, ad tantum imperium sint delicti. Nam habens imperium, esse honestum per se, & ad Deum habere, honestissimum.

Voluerit Parcas. Respexit ad filia Parcarum: quarum Clotho filiam reinet, Lachesis nec, Atropos occat. Parcarum commento, ueteres conditionem humanæ uitæ nobis declarant. Clotho enim Græcæ enocatio dicitur Latine: Lachesis uero, fors: Atropos, sine ordine dicitur: quod prima firmam uitam enocatio: secunda, fors uitæ, qua quis uiuere: tertia, mortis conditio,

ditio, quæ sine lege uenit. Alii Clotho præfenti tempori præficiunt, Lachesium futuro, Atropon præterito.

Id metuens, ueterisq; memor Saturnia belli,

Prima quod ad Troiam pro charis gesserat Argis :

Nec dum etiam causæ irarum, seuq; dolores

Exciderant animo : manet alta mente repostum

Iudicium Paridis, spresæq; iniuria formæ,

Et genus inuisum, et rapti Ganymedis honores :

His accensa super, iactatos æquore toto

Troas, reliquias Danaum, atq; immitis Achilli,

Arcebat longè Latio : multosq; per annos,

Errabant abstratis maria omnia circum :

Tantæ molis erat Romanam condere gentem :

Cum metus sit opinio magni impendentis mali, quod intolerabile esse, & interitum afferre uideatur; summus Poeta, non antè metuentem dixit Iunonem, quàm malum eiusmodi esse demonstrarit, quod esset timendum: cum dixit

Progeniem, sed enim Troiano à sanguine duos

Audierat, Tyrias olim quæ euerteret arces :

Hinc populum latè Regem, belloq; superbum,

Venturum excidio Lybiæ, sic uoluerat Parcas.

Hæc enim fuit causa timoris: qua Poeta facit maximè uerisimilem Iunonis metum: sed ut clariùs intelligamus timentis personam, ex naturæ timoris imitatione, nobis expressam; referamus, quæ ab Aristo-

relibro secundo de Metu dicuntur: & a Cicero
 Tusechilona quarta, metus est, inquit Cicero, opinio
 mali futuri. Iuno futurum malum uidebat. Item ma
 gni mali: hoc magnum, quippe quod excidium affer
 ret urbis sibi charissima. Aristoteles vero ait: Metuū
 tur propinqua mala; hoc propinquum putabatur;
 quia iam progenies ducebatur: timent amantes, & iis
 timent, quos amant. Iuno amabat unice Carthagi
 nem, quod declaratur carmine illo.

Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam,

Posthabita coluisse Samo.

Ergo timebat. Præterea metus (vt docet Aristo
 teles libro secundo Rhetoricorum) βουλευτικοῖς ποιεῖ,
 hoc est diligentes, deliberatores, & accuratos red
 dit homines in rebus perpendendis: vt enim reform
 idare aliquam rem cœperunt, confugiunt ad con
 silia capienda; vt qui putant reperiri posse viam; qua
 mala illa euitent: & qui alios iniuria affecerunt, ii ti
 ment: Iuno iniuria affecerat Troianos: ergo ab illis
 aliquid mali, non sibi quidem, quippe quæ Dea ef
 set, sed suis timebat: & ideo conabatur illos ab Italia
 procul arcere, quod hoc vnum videbatur remediū
 euersionis Carthaginis. Et illos perdere; Quem
 enim homines metuunt, eum oderunt: quem quis
 odit, eū perisse expetit. Facile igitur est videre, quā
 artificios; hæc ab Aristotele sumpta, exprimant, &
 affectus

affectus & effecta amantis, & timentis. Saturnia. Perpendendum diligenter hoc verbū, ut perspiciatur poeta in rebus explicandis diligentia, & scientia. Nam, cum Iuno dicatur à iuuando, quia parturientes adiuuet, (quod significauit Terentius in Andria, cum dixit. Iuno lucina ser opem, serua me obsecro) non Iunonem voluit nominare, hoc in loco, sed Saturniam, quia studebat perdere Troianos. Et hoc nomen est rei, quam aggrediebatur Iuno, explicanda, aptissimum; maximeq; proprium. Nam cum filii saepe referant parentum naturam, & Saturnus, cuius ipsa existimatur filia, sit vitæ hominum maximè inimicus, perniciosus, frigidus, pestilens; qui (ut aiunt Astrologi) adducat morbos, afficiat homines ad multa pericula lubeunda; & ideo fingatur rei nauticæ præesse, quæ est periculorum plenissima; scitè admodum summus poeta à vulgi fama non discedens existimantis Iunonem Saturni filiam, nunc Saturniam appellat: quæ & terris, & alto persequatur Troianos, naturam syderis Saturni imitans, à quo mortes inferuntur, atrabilis, in aquis summersiones, & suffocationes.

Saturnia. Aduertendum verbum hoc esse deductum ad formam nominum eorum, quæ patronymica à grammaticis appellantur, à Græcis Ionica in iōn, ut neōnion id est Saturnius; quo nomine saepe ab

Homero

tia, inquit, est eorum, quæ parui ducimus: incommodatio, est alicuius studium aliud aduersandi, & conatus desideria illius impediendi: contumelia, est detrimentum alicui importare, & dolorem inurere in rebus, è quibus dedecus gignitur illi, qui contumeliam perpetitur: Hæc tria complexus est hoc in loco summus poeta: & ideo verè dixit.

Causæ irarum. Nam in spreta forma, est hoc importatum incommodi Iunoni; quod, cum illa cupe-
ret maximi fieri a Paride, neglecta est; cum inferiori dea est posthabita; Et in hoc est despicientia. Dedecus in eo, quod sit victa a Venere Paridis iudicio. vinci enim turpe est; Item & Heben filiam Gany-
medi posthabitam: Quod enim Maius dedecus esse potest, quam reginæ Deum filiam, munere suo, & honore ante sibi habito, vnius pueri mortalis, & hominis filii causa, priuari? Illo autem verbo. Iniuria, Declaratur opinio irati; Nam Cicero Tusculanarum
questionum libro quarto, inquit. Ira est libido puniendi eius, qui videatur laxisse iniuria. Hæc igitur omnia, quæ hic de ira Iunonis dicta sunt, ex ira defini-
tione sumpta videmus. Nam in illis verbis. Arcebat longè latio, est libido vlciscendi: in illis, Spretaq;
iniuria formæ, est despicientia cum iniuria coniuncta: quæ omnia sunt, cum a Cicerone, tum ab Aristotele iniuræ definitione adhibita, & inter causas iræ

con-

connumerata: cum verò ait.

Spretæq; iniuria formæ,

Et genus iniustum, & rapti Ganymedis honores.

Ostendit nobis quas ob res homines irascantur: & sententiâ Aristotelis secutus est, in eodẽ Rhetoricorũ lib. vbi definitur ira ὅστις τιμωρίας διὰ φανομένην ὀδυρομένη τῶν ἰς αὐτόν, ἢ ἰς αὐτὸν τινὰ μὴ προσήκουσας: hoc est, irascuntur homines, cum vel sese, vel aliquem suorum negligi, contra id, quod oportebat, existimant. Quis non videt, & hæc tria inesse his verbis? Spretæ enim formæ iniuria refertur ad ipsam Ianonem: Rapti Ganymedis honores, ad Heben filiam: & hæc contra æquum facta putat Iuno, quæ iure suo, sibi videtur Veneri, & Hebe Ganymedi anteponenda.

Nec dum etiam causæ irarum sæviq; dolores

Exciderant animo, manet alta mente repostum:

Iudicium Paridis. Homerus Iliados primo:

ἡστέθισι λαοίοισι ἔχει. Qua ratione ad naturam dolentis exprimendam (ut optimo poetæ convenit) dixerit. Sævi dolores non exciderant animo, & manet alta mente repostum Iudicium Paridis, docet Aristoteles libro secundo, de arte dicendi, cum ait.

ἵστίδ' ἃ δὲ λυπηρὰ πάντα αἰσθῆτα. Hoc est, quæ dolorem faciunt, cuncta sensum mouēt, nec est nisi ex eo, quod sentias, dolor, inquit Seneca: si erant in animo sævi dolores, consequebatur, ut Iunonis, animus maximè

K moue-

moueretur, quod intelligeret contumeliam iudicio
Paridis sibi factam.

Rapti Ganymedis honores.

Nos primò verum Ganymedis raptum, deinde fabu-
losum, postremo allegoriam declarabimus. Gany-
medes fuit Trois Troianorum regis filius, qui, vt refe-
runt Eusebius, & Orosius à Tantalò raptus est in gra-
tiam Iouis Cretensium regis ob egregiam illius for-
mam, vnde postea bellum atrox exortum est inter re-
ges Troianorum, & Cretensium. Fulgentius verò li-
bro secundo, *muta Gany.* inquit, Rapuit Ganymedem
non aquila verè volacris: Iuppiter enim, vt Anacreon
anticquissimus author scripsit, dum aduersus Titanas,
id est Titani filios (qui frater Saturni fuerat) bellum
susciperet, & sacrificium celo fecisset, in victoriæ au-
spicium, aquila sibi adesse prosperū vidit volatum:
pro quorū felici omine, præsertim quia & victo-
ria est consecuta, insignis bellicis sibi aquila auream
fecit, tutalæp. fuit, ac virtuti dicauit, vnde & apud
Romanos huiusmodi signa tracta sunt: Ganymedes
vero, his signis bellando præcuntibus rapuit: sicut
Europam in Tauro rapuisse fertur, id est nati ad
Tauri similitudinem facta: At poete fabulantur illū
ab Ioue in aquilam mutato ad stuprum, & pocula si-
bi ministranda raptum. Xenophon autem in conui-
uio quid *αὐτοῦ* raptus Ganymedes significet his
verbis

verbis declarat. Illud affirmit ipsum quoque Gany-
 medem non propter corpus, sed propter animū in cœ-
 lum à Jove esse translatum, cui rei vel hoc ipsum te-
 stimonio sit. quod est apud Homerū: *γάνυμαι δὲ δεινός.*
 hoc est latatur audiendo, & varia animo *μῆτις* voluit,
 quo significatur Iovem consilia in animo volutare
 prudentiæ plena: ex his igitur duobus non propter
 corporis voluptatem, sed propter scientiarum iucū-
 ditatem nuncupatus Ganymedes in Deorum nume-
 rū est relatus: ut ex Ethymologia vocabuli pbatur,
 qd' compositū est ex verbo *γάνυμαι*, quod est lætor, &
 nomine *μῆτις*: id est consilium: quia prudens consi-
 lio gaudet, & id ex pura mente nascitur, quam Iuppi-
 ter postea ad sese rapit, & in conuiuium adhibet: quia
 in prudentum conuiuium requiritur tranquillitas mē-
 tis, quæ ab omni externa cura liberatur: canis vero
 hoc est appetitus rationi contrarius latrat in auribus,
 sed frustra, iam enim prudentis animus est in ius op-
 ta ratione obfirmatus, ut ab ea nullo modo possit
 dimoueri. Hoc optime nouit, & in suis symbolis si-
 gnificauit Achilles Bocchius præceptor meus vir
 doctissimus, & optimus, qui de Ganymede sic op-
 tinuit:

Ille opifex rerum, mundi melioris origo.

Non forma capitur corporis: Ast animus

Ipsum testatur nomen: nam summa uoluptas

Est homini, cum se cogitat esse pium.

Quid sibi uult aliud pietas, quam noscere uerum,

Et puro mentis flore Deum colere?

Hac ipse allectus rex maximus, optimus, ad se

Nos rapiens, dira morte carere facit.

Qua mens letitia effertur se cura tuendo

Et inam speciem? id nectar, & ambrosia est.

Interea carnis obscenae latratus in auras

Sæuit nequicquam. hæc bruta cupido hominum est,

Quo sunt inferius, sublimis at ille triumphat:

Tu quoque sic utinam mens rapiare mea.

Hæc hic volui ascripta carmina, cum, ut quantæ sit poëtarum sapientia, perspiceretur, qui quod obscenum maxime, ac nefarium rerum imperiti homines putant, id ipsi castissimum, & maxime pium fabularum fictione doctis, & bonis patefaciunt: tum, ut, quam possem, magistro meo gratiam referrem.

Iudicium Paridis.

De quo vide Luciani dialogum de iudicio Deorum. vide Iginum, Ego tantum referam, quæ à Fulgentio de hoc iudicio μυθολογικῶς narrantur. Sic enim ait. Philosophi tripartitam humanitatis voluerunt esse vitam, ex quibus primam statuerunt θεωρητικήν, alteram πρακτικήν. Tertiam voluptariam, quæ cum sint maxime inter se diuersæ, & sæpe contrariæ, plurimumque

que in hoc mundo posse poetæ considerarent, eas tres esse deas sunt commenti inter se de sua pulchritudine contententes; quæ sint iudicio imprudētis, ac rerum imperiti adolescentis cōmissæ, qui Venere hoc est uoluptatem Palladi, & Iunoni, id est sapientiæ, & honoribus anteponendam ducit, quia adolescentia est ad voluptates prona, & omnia voluptatibus metitur, unde & patriam suam, suosq; omnes Paridis exemplo perdit. Ex hisce carminibus etiam illud discimus, quod est apud Aristotelem in libro de poetica, fabulam esse poetices animam, & ex materia fabularum sua poemata poetæ conficere.

*His accensa super iactatos æquore toto
Arcebat longè Latio.*

Est hæc complexio manans ex superioribus causis: nam propositio est Iuno erat irata Troianis: Ratio, quia spreta fuerat ipsa, & eius filia, & quia ab eis instabat Carthagini periculum, ergo illos persequabatur, & longè Latio arcebat.

Accensa. Verbum translatum est, cuius modi sæpe utuntur Poetæ, quia (vt ait Aristoteles in libro de Poetica) grandem, suauem, illustrem, & ornatam efficiunt orationem uerba translata. & Quintilianus libro nono, ait, talem translationē significationis causa adhiberi solere, vt Incensum ira, inflammatum scelerē: significantiū enim rem ob oculos ponunt. Et cum

SER. REGVLÆ EXPLICIT

cum ea sit maxima virtus translationis, ut sit quadam
 similitudine verbum translatum proprio. cōiunctū,
 ignis cum ira hoc habet simile, quod, ut ignis accen-
 dit ligna, sic & ira animum, unde & definitur accē-
 sio sanguinis circa cor: præterea, ut ignis non, nisi for-
 nis, & nutrimenti aridis accenditur, sic ira nisi præ-
 sentibus causis non excitatur.

*Troas reliquias Danaum, atq; immitis Achilli
 Arcebat longè Latio: multosq; per annos
 Errabant aditus fati maria omnia circum.*

Pura hæc est narratio: nam auctore Aristotele de-
 bent Heroici Poetæ nunc ipsi narrantes, nunc alienā
 personam induentes rem exponere: quod paulò in-
 ferius seruat. cum sumens Iunonis personam sic
 exponit.

Nec enī incepto desistere victam?

Nec posse Italia Teucrorum querere regem?

Nam sic variè dum exponunt res sibi propositas
 Poetæ, magna auditores afficiuntur uoluptate.

His. Versus incipientes à dictione vnius syllabæ,
 & à spondeo stabiliunt orationem, & sonantiores
 reddunt. ut paulò inferius.

Vix à conspectu Sicule telluris in altum:

Et alliteratio (sic enim appellat Pontanus eandē
 syllabarum, vel similium repetitionem) explicat ne-
 bis irati animi astum: ut s. s. s.

Achilli.

Achilli. Hic ommitto quicquid à Grāmaticis de hoc casu dicitur, cum alii secundum, alii tertium esse contendant, id dico à summo Poëta Euphoniæ causa dictum Achilli obiecto s, quod elementum asperum est, & asperam efficit orationem: nemo est enim, qui non uideat, si dixisset immitis Achillis sibilum auri-
bas molestum futurum fuisse: Illud nobis, quod ad affectum misericordiæ in Troianos mouendum ua-
let plurimum, est considerandum, quia hoc maxime commendat poeticum sermonem: si affectus crebro moucantur. Est igitur pathos excitatum.

Iactatos equore toto. A' fortuna.

Fractas reliquias Danaum, atq; immitis Achilli

Arctos longe Latio.

Statosq; per annos: A' tempore.

Errabam. A' re ipsa.

Actisq; funis. A' causa.

Acacia omnia tyroni. A' loco.

(rione. -

Tanta molis erat Romanâ condere gentē. Ab exclama-

Multumodi sententiæ conformationem appellat Quintilianus libro octauo capite quinto Epiphonema: id est rei narratæ, uel probatæ summâ acclamationem, quæ maximo audientium ferit aures.

Vix e' conspectu Sicula telluris in altum

Vela dabant lati, & spumas salis ære ruabant,

Ecce Iuno æternam feruans sub pectore milui

Hæc secum.

Hoc

Hoc est principium narrationis actionis Aeneas
summo Poeta imitatione explicanda: vbi illud pri-
mo est animaduertendum tria illa esse haecenus ordi-
ne posita, quæ in suorum poematum principiis solent
seruare optimi Poetæ, propositionem totius rei. vt.

Arma uirumq; cano. Inuocationem, vt

Musa mihi causas memora. Narrationem. vt hoc
loco.

Vix e conspectu Siculae telluris in altum.

Deinde ad artificium huius narrationis cognoscē-
dum necessaria est cognitio differentia, & similitudi-
nis narrationis poeticæ, & historicæ. de qua nos bre-
uiter dicemus ea, quæ ex uariis scriptoribus collegi-
mus, quod & ab Aristotele in libro de Poetica video
factum: vbi ait. quoniam est. Heroici Poetæ unam
perfectam actionem imitatione exprimere, ne quis
decipiat, & existimet historicæ similem esse Epopi-
cam narrationem, sciat historicum multas, & uarias
complecti actiones, ordine temporis seruato, vt for-
te, vel consilio euenerunt; At poeta exponit vnā
tantum, eamq; ex personæ decoro, respiciens, vt om-
nia, quæ dicit, sint inter se consentanea. Primum igitur
sciendum est tria esse narrationum genera: vnum
rei gestæ, alterum fictæ, tertium mistum. primum
est historici proprium, alterum poetarum: tertium
vtriusq; commune: sed magis tamē poetarum: vt nar-

rare

rare gesta Pompeii Cæsaris, vt narrarunt Plutarchus, Suetonius, & alii historici: Narrare verò vt Virgilius narrauit de descensu Aeneæ ad inferos, & Ouidius de mutatione hominum in arbores, vel Deos: est vnius poetæ; Item narrare aduentum Aeneæ in Italiã, & addere de Acolo, Iunone, & Harpis, quæ adduntur à Virgilio, id etiam est poetæ. Sed narrare aduentum Aeneæ in Italiam, verè, vt fuit, & nihil aliud effingere, præter sermonẽ, quem habuit, cum Latino rege, & orationem legatorum, est historicorum.

Hoc præterea differunt, quòd poeta hunc habet finem, imitari: historicus. Narrare: sed tamen in hoc conueniunt, quòd vterque hoc facit iuuandi, & delectandi studio.

Item poeta vnã tantum (vt diximus) actionem sumit imitatione explicandam: Historicus vnã, & plures, vt ex Liuii, & Salustii scriptis colligere possumus. Item poeta propositum habet τὸ δῆλον. & illud quod Aristoteles vocat εἰκὸς id est verisimile: vt Virgilius de Sinone narrat verisimilia: Historicus τὸ ἀληθές: hoc est verum. Item poetæ propositum est ἀρετὴ καὶ ὁμιλίη id est decorum, & æquabile: quod declarauit Horatius hoc carmine.

Primo ne medium, medio ne discrepet initium.

Et qualem initio statueris personam, ad extremũ seruetur eadem. At historico secus est faciendum,

L qui

qui diuersa ~~narrat~~, diuersis locis, temporibus, ac personis gesta; Et, ut gesta sunt, verè narrat: ut Salustius describit varium nobis Catilinam, & talem Annibalem, cuius ingentes virtutes, ingentia vitia superarent. Item historia subnectitur Rhetoricæ, estq; illius pars; quoniã est copiosè, distinctè, & ornate scribenda, si mores alicuius, & oratio effingantur; quod in concionibus fieri solet; & à Thucydide primum factum fuit: vadè est à Luciano politè dictum, licere historico in concionibus ~~peragere~~ id est Rhetoricæ more dicere: Est planè affirmandum, à Rhetorica nasci historiam: nam Rhetoricæ historiæ facultatem parit, atque alit, tanquàm mater.

Item Historicus spectat singularia, hoc est singulorum hominum actiones, & nō omnes, sed illustres tantum narrat. Hinc Cicero cum Attico conqueritur, quod nihil historia dignum habeat, quod scribat. Videmus enim Plutarchum, Salustium, Liuium scribere singula quæq; , sed animaduersione digna. At poeta vniuersa, & singula respicit, quæ ex vniuersis deducit. Non enim Homerus cum iratum nobis Achillem, & Vlyssē sapientem effinxit; quid esset in Achille irato solum vel Vlyssē sapiente; sed, quæ omnia in homine irato solent esse Achilli, quæ verò in sapiente, ea Vlysi attribuit. Sic & Virgilius non tantum, quæ sunt in Aenea, sed quæ in perfecta pietatis forma

Forma sunt, spectans, Aeneas ait, ubi vult pictor, cum
 pingit equum, non hunc, aut illum equum, sed perfe-
 ctam equi effigiem animo intuetur. Et hac ratione
 dixit Aristoteles poeticam esse historia praestantio-
 rem, quia propius ad philosophiam accedat, quam
 historia. Philosophia enim vniuersum genus consi-
 derat: vt quid sit homo: non quid Antonius, aut So-
 crates: quia indiuiduorum non est certa scientia: At
 poetae hoc vniuersum expressis ponunt, quam phi-
 losophi: quia illud vniuersum ad singula applicant;
 philosophi minimè: vt cum de prudentia, vel de aliis
 virtutibus agit Aristoteles, quid sint, quod eorum of-
 ficiū, quæ iis sint contraria tantum docet: non au-
 tē aliquo in homine expressa probat. At Home-
 rus, prudentiam in Ulyssē, oculis subiicit contēplan-
 dam. Idem facit Virgilius in Aenea, summam nobis
 ostendens pietatem. Differunt præterea poetae ab
 Historicis orationis numeris; quibus est astrictior
 poeta, quam historicus; & verborum ornatu; cui ma-
 gis indulget poeta. Est enim locutio poetica, vt lasciu-
 ua quædam, & fucata mulier, in Theatris, & multitu-
 dine hominum versans. At Historica, vt virgo quæ-
 dam, vel saltem matrona, quæ mentiri erubescit, &
 fucum odit: decorē tamen, & grauius ornata. Hinc
 dixit Cicero in secundo de Oratore. Verborum ra-
 tio, & genus orationis historicae fuscum, atque tractum,

cum lenitate quadam æquabili profluens, sine aspèritate, & aculeis forensibus. Item narratio poetica debet habere ~~q̃uod~~ ^{q̃uod} hoc est, rerum consequentium inter se connexionem: vt videre vnicuique licet in hac poetæ summi narratione. Nam cum Aeneas delatus sit tempestate Carthaginem, venerit ad Didonem, acceptus fuerit conuiuium, narraueris Troiæ excidium, ac suos errores; consentaneum est, vt Dido sit illius amore capta. Et hæc singula se consequuntur, & antecedant secundum verisimile. At secus in historia: quæ habet fortuitū ordinē: & in qua nec alterū, alterius causa fit: neq; respiciunt ad eundē finē oīa. vt Cicero procōsul in Cilicia fuit: idem romam reuersus, fauit Pompeio: Cæsar in Gallia bellum gerit: Idem contra Pompeium ducit exercitum. Hæc vides diuersa, & minimè inter se coherentia. Itaque ordo poeticus habet ~~q̃uod~~ ^{q̃uod} Historicus ~~q̃uod~~ ^{q̃uod} hest est in rebus narrandis disiunctum; poeta connexum habet ordinem. Ac de dissimilitudine poetice, & historice facultatis hactenus: deinceps de similitudine dicamus.

Primò eundem ortum habent: nā à natura vtraq; originem ducit. Vt enim homini à natura est insitū imitandi studium (quod videmus in pueris, nutricis vocem, & gestus effingere conantibus.) Et Aristoteles ait, hominem esse animal maximè ~~imitatū~~ ^{imitatū}, id est à natura

naturā aptum ad imitandum (quod est propriū poetæ) sic, & ab eodem fonte, studium res suas ad posteros propagandi, & narrandi, quæ gesta sunt, & efficiendi sui memoriam maximè diuturnam, est ab eodem fonte naturæ deriuatum. Vnde, & Historia nomen sumpsit suum: quando ~~et~~ Græcè nihil aliud est, quam perquirere, inuisere, & perquisita memoriæ proderè.

Deinde habet utraq; rerum uetustarum, ac longè remotarum repetitiones, ut Virgilius.

Rex arua Latinus, & Vrbes,

Iam senior, longa placidas in pace regebat

Hunc Fauno, & nympha genitum, laurente Marica

Accipimus.

Salustius in Iugurtino bello narrando inquit. Bello punico secundo, quo dux Carthaginiensium Annibal, post magnitudinem Romani nominis, Italiæ opes maximè attriuerat; Massinissa Rex Numidarum in amicitia est receptus à Publico Scipione. Et in Catilinæ coniuratione explicanda. Urbem Romam, sicuti ego accepi, condidere, & initio habuere Troiani; qui Aenea duce profugi, sedibus incertis uagabatur: Item uterq; affert in medium causas eius rei, quam narrandam susceperit, antequam narrare incipiat: ut hic, ante rei ipsius narrationem, causæ errorum, & laborum Aeneæ narrantur, ab illo uersu

Vrbs

Verbs antiqua fuit,

Usque ad illum

Tanta molis erat, Romanum condere gentem.

Sic, & Liuius. Odis propè maioribus certatū est, quàm viribus, Romanis indignantibus, quòd victoribus victi vltro inferrent arma, Pœnis, quòd superbe, auareq; crederent imperitatum victis esse, & alia, quæ de Annibalis indignatione referuntur, ob Siciliã, Sardiniamq; amissas.

Item vtrumq; sapè oportet locorum, gentiũ mores, & leges describere: Vt Salustius. Res postulare videtur, Africa situm paucis exponere, & eas gentes, quibus cum nobis bellum, & amicitia fuit, attingere. Cæsar commentarios rerum suarum à descriptione Galliæ incœpit. Virgilius.

Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt.

Mores, & ritus feriendi fœderis explicantur hisce Liuii verbis. Ea q; vti scirent rata fore, agnum laua manu, dextra silicem retinens, si falleret Iouem, ceterosq; precatus Deos, ita se mactarent, quemadmodum agnum ipse mactasset. Et, secundum precationem, caput pecudis saxo elisit. Virgilius idem paucis expressit.

Et caesa feribunt fœdera porca. &

Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes

Albane coluere sacrum, nunc maxima rerum

Roma

Roma colit.

Et in sepeliendo Misenò, ritus omnes sepulchrorum recenset.

Item uterq; iisdem sæpè utitur pedibus in oratione. Liuius enim, & Salustius historicorum principes historiam suam, alter à versu dactylico, alter ab exámetro integro sunt exorsi: ut legenti faciliè patet. Facturus nè operæ precium sim. Et Salustius Bellum scripturus sum, quod populus Romanus, quæ verba Heroicum versum, senarium, grauè numeris, & rei gratiæ explicandæ accommodatum constituunt.

Item ambo in principio proponunt rem, ut Virg.

Arma virumq; cano,

Et Salustius. Bellum scripturus, quod populus Romanus gessit cum Iugurtha Numidarum Rege.

Item, ut Virgilius causam simul, & euentus reddit.

Mulcum ille, & terris iactatus, & alto,

Uisuperum, & sæuæ me morem Iunonis ob iram,

Sic Salustius. Primum quia magnum, & atrox bellum, variq; victoria fuit: deinde quia tum primum potentia nobilium itum est obuia, quæ cōtentio diuina, & humana omnia permiscuit, eoq; vecordia processit, ut studiis ciuilibus bellum, atq; vastitas Italiae finem fecerit.

Verba item quædam à Poetis sumit Historicus.

ut

vt Salustius. Tuba hostium cecinit. Tela vtrinq; volare: Strepitus armorum ad cœlum ferri. fors omnia regere.

Item in fine conuenit Historicus cū Poeta, & philosopho in hoc, quòd, cū omnibus hic videatur finis propositus, vt iuuent, diuersa ratione horū vnusquisq; assequitur. Philosophus enim finem homini constituens foelicitatem, qualisq; ea sit exponens, docet quo eam consequamur modo: cū medium vitiōrum virtutem vtrinq; redactū esse ostēdit, & perturbationes procul fugandas, homines paulatim à vitiis ad virtutes reuocat, atq; ita afficit, vt nihil laudandum putent, nisi quod sit cum virtute coniunctum. Studet id ipsum assequi etiam Poeta suis imitationibus. vt Virgilius in Aenea: Homērus in Vlyssē, & Achille, & aliis tū personis, tū fabulis. Historicus quoq; huic est vni rei intentus, exemplis, hominibus proponens, ac suadens quid sit honestum, quid turpe, quid vtile, vel quid inutile multò fortasse melius, ac plenius, quàm Philosophi. Nam cū duplex sit oratio, qua suademus aliquid, altera Enthimematis, altera exemplis constans: quæ nititur Enthimematis, est Rhetorice, quæ exemplis est Historia: vtraq; vtitur Poeta. Postremo ambæ seruiunt Politicæ, & Ethicæ: hoc est ei philosophiæ parti, quæ de moribus, & ciuitatum administratione pertractat: nam vtraq; in
hominum

hominum moribus, ac legibus explicandis, in rerum pub. formis, magistratuum sortitione, iudiciorum ratione describenda multum operæ ponit, ut Virgilius de Didone.

Partibus æquabat iustis, aut sorte traherat.

Et in sexto libro.

Neque hæc sine sorte date, sine iudice sedes

Quæsitur Minos urnam mouet.

Ex Historicis nihil est, quod proferamus huiusmodi exempla: legentibus enim ea sese passim ultro offerunt: Nunc videamus quid ordo Historiæ postulare in explicandis Aeneæ erroribus. Hoc nempe, ut historicus sic inciperet narrare.

Classemq; sub ipsa

Amandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ

Incerti quò fata ferant, ubi sistere detur.

Deinde narraret, ut in Thraciam Aeneas peruenit, & quæ ibi sit passus, & necem Polydori: inde in Delum Aeneam classe appulisse: ubi fata sua, & aduentum in Italiam ab Apollinis oraculo didicit, præteruectumq; esse Cycladas insulas, Ortygiam, Paron, Naxon, in Cretam venisse, unde coactus est peste discedere: ad Strophadas insulas delatum, unâ cum suis maxima tempestate iactatum, Harpyarum iniurias passum; Ithacam, & reliquas Græcorum insulas præteruectum, in Epirum uenisse; ubi Andromachen of-

M fendit

fendit in litore, Hectori parentantem; ubi ab Heleno uate fata sua audiuit: Inde in Siciliam: unde breuis erat in Italiam transitus; tempestate una cum suis in Africam est delatus. Hic erat ordo ueri narrandi. At poeta, cui (ut diximus) una unius hominis actio, est proposita explicanda; incipit à principio quidem illius actionis, sed postea multa quæ multò antè præcesserunt; quæq; ab Historico antè narrarentur, narrat: & maiore habet personæ narrantis, quàm rei rationem. Ac de artificio narrationis poeticae hætenus.

Nunc, quàm scitè, Iunonem faciat secum deliberantem Troianos perdere, & quàm Iunoni conueniat huiusmodi oratio dicamus. Ad quod planè intelligendum oportet meminisse superius effectam Iunonem, & amantem, & metuentem, & iratam. Qui metuit, secum deliberat, quomodo malum uitet, quod timet. Qui amat, obseruat diligenter locum, tempus, & occasionem de illo, quem amat, bene merendi. Iratus cupit ulcisci eum, cui est iratus. Qui iniuriam accepit, ulciscendi tempus seruat, (ut ait Aristoteles libro secundo Rhetoricorum.) *ἡ δὲ Τροίᾳ καὶ ῥόν.* Iuno igitur his animi perturbationibus commota, opportunitatem seruauit, & Troianos, quos oderat, perdendi, & Carthaginenses, quos amabat incolumes seruandi, & iniuriam sibi illatam
à Gany-

à Ganymede, & Paride, vlciscendi; cum primùm vidit illos mare Siculum ingredi. Et quia mala propinqua timemus; à loco, propinquum maximè malum videbat: cum ex Sicilia brevis esset in Italiam transitus: & facultatem sibi putabat à loco datam Troianos summergendi, cum nauigarent mare procellosum. Vix: hoc verbo significatur diligentia Iunonis in obseruandis Trojanis summa. Læti: hoc verbum valet ad ostendendam Iunonis iram, & dolorem magis inurendum: nam qui est iratus, dolet vehementerq; cōmouetur, cum videt suos aduersarios lætari.

Cum Iuno æternum seruans sub pectore vulnus

Hæc secum.

Hæc verba irati, & læsi animi morem, & quasi habitum futuræ orationi maximè conuenientē significant. Nam mos irati, & offensi est animi, meminisse offensionis; & ita loqui, vt hic loquitur Iuno: Vbi duo notanda sunt, ad artificium poetices pertinētia: unum, ~~et~~ commoti animi; alterum, personæ decori; nam superius dixit.

Memorem Iunonis ob iram

Et manet alta mente repositum

Iudicium Pandis.

Cui hic respondet.

Æternum seruans sub pectore vulnus.

Nam eadem seruanda est persona, quam à princi

M 2 pio

pio feceris. Hæc secum. Ideo poeta retinuit verbum locuta est, vel deliberavit: vt hæc forma dicendi sit quasi prænuncia futuræ orationis, iratæ Iunonis. Imitatus est hoc in loco Homerum; qui libro quinto *Odyssææ*, facit Neptunum Vlyssî iratum, cum primum vidit illû à Calystone Nympha digressum, ac nauigare secundo vento, secum deliberantem de Vlyssæ mari obruendo, ac talia verba, qualia prope modum hic Iuno profert, proferentem. Verba Homeri sunt hæc.

Ἰουνοῦτος δὴδ' ἄρα πᾶσι ἰοτὶα δῖος ὀδυσεύς,
τοῦ δ' ἐξ αἰθιόπων αἰών κρείων ἐνοσίχθων,
τελόθεν ἐκ σολύμασι ὀρέων ἴδεν, εἰσατο γὰρ οἱ
ῥόντον ἐκ πηλῶν: ὅδ' ἐχέασατο κηρόθι μάλλον,
κίχους δ' ἄκαρ' ὑπὸ πρὸτιόν μιν θίσαστο θυμῶν.

Hinc discere possumus, qua ratione, quæ ab alijs dicta sunt, imitari, ac nostra facere debeamus.

Spumas salis ære ruebant.

Ideo *spumas salis* dixit: quia aqua salsa efficit spumam densiorem, quæ fit ex ære, & aqua mota. Animaduertit Pontanus hoc in carmine sex continentes dictiones duarum syllabarum: à quibus summa venustas lætitiæ. Trojanorum exprimēs numero ipso verborum; Et Alliteratio illa, *Re Ru*, spumam maris, & velocitatem nauigandi ob oculos posuit, in hoc verò.

Cum Iuno ætæternam seruans sub pectore vultus.

Notan.

Vix è conspectu. Ideo incipit à septimo anno er
rorum Aeneæ poeta, & pauca ipse narrans de Aenea,
facit plurima narratē Aeneam ipsum Didoni; cum
tempestate esset Carthaginem delatus; & à Didone
hospitio, & conuiuio regio acceptus; quia nimis lon
gum fuisset omnia, vt cæperat, narrare, & poema He
roicum debet complecti vnā actionem, quæ non
excedat spatium vnus anni ad summum, & ideo plu
rima interponuntur episcodia, quæ sunt cōiuncta qui
dem cum actione illa. sed sunt tamen extra illam, vt
ex Aristotele collegit Minturnus libro secundo de
poeta: sic ait. Siquidem tota fabula Epica, debet
ea esse, quæ vno intuitu possit spectari, hoc est.
ἡμῶν πρὸς, vt ait Aristoteles.

Hic videmus seruatum esse Aristotelis præceptum: quod est, vt Heroici Poetæ in exponendis iis, quæ exponenda sibi proposuerunt, nunc ipsi narrēt, nunc alios faciant narrantes. Nā ipse Poeta superius quædam

quædam exposuit : nunc Iuno ipsa loquitur . vt autē apertius intelligatur orationis Iunonis iratæ artificium, Latine referam verba Aristotelis, quæ sunt scripta in libro septimo, capite sexto Ethicorum, de ira. Ira (inquit) parere illa quidem videtur quodam modo rationi : sed more ministrorum, & seruorum eorum, qui præproperè munia obeant : qui antequàm omnia, quæ præscribuntur, audierint, imperantem beant : deinde officio desunt : & ritu canū, qui priusquàm considerarint, sit ne amicus, qui pulsauit, allatrant : sic ira feruore, ac repentino motu incitata audit illa quidem rationem : sed præscriptione non intellecta, ad supplicium se, vltionemq; conuertit : cū enim ratio, vel visio potius, contumeliam, vel contemptum subesse docuit, hæc, tãquàm sit collectum ratiocinatione, huic, vel illi bellum esse inferendum, repente excandescit. Ex quibus Aristotelis verbis, luce clariùs apparet, summum Poetã in Iunone expressisse omnia, quæ de natura iræ ibi sunt dicta ab Aristotele. Nam primò exclamat : deinde ratiocinatur secum : postremò, quasi perspecta contumelia, & cōtemptu, ad exitium Troianorum sese comparat. Vbi videre vnicuiq; licet, qua ratione, à philosophis sumpta, ad poemata efficienda conuertant poetæ. Est etiam animaduertendum, Iunonem non irati tantum hominis, sed odio etiam habentis personam, sustinere :

re.:

re: vtriusq; magnam habuit rationem Vergilius. Vt enim, qui odit, cladem, & iratus mœrorē afferre studet: sic Vergilius vtrunq; conantem efficere Iunonem, & tandem effecisse, paulò inferius probabit. Et cum odium excitetur illarum rerum causa, quæ ad alios attinent: ira earum causa, quæ & ad se, & ad aliquem suorum spectant; & in singulos ira, odium in genus vniuersum exardescat; & sua, & suorum causa, non tantum Aeneam, sed genus vniuersum Troianorum Iuno extinctum volebat: quæ omnia de ira, & odio ab Aristotele libro secundo Rhetoricorum dicta, hic sunt ad hosce duos potentissimos morum affectus in Iunone verissimiliter exprimendos à summo Poeta seruata. Ad imitationem Homeri, hæc à Vergilio ficta est oratio. Nam sic Neptunus libro quinto Odyssææ loquitur iratus.

ὦ πόποι, ὅ μάλ' αὖτις μετιβούλευσάν θ' ἄλλας
αἰμὴν ὀδυσσῆϊ ἐμείο μετ' αἰθιάρων ἰόντες.

Vbi videmus sententiam ab Homero mutuâtū Virgilium, eam postea amplificasse, & exornasse cōparatione Palladis, & sui. Quin, cum deliberet hic se cum Iuno; vt moram, & quasi statum corporis, & animi deliberantis indicaret, adhibuit duas vnus syllabæ dictiones, & quatuor continentes spondæos. Præterea, hæc mulieri Deū Reginae ob formā spretæ dicta, conueniunt. Furit. n. (vt ait Seneca) in ira mulier.

Hunc

Hunc dicendi modum, Rodolphus Agricola, libro secundo, capite duodecimo de inuentione dialectica, appellat argumentationem: quæ post expositionem locatur. Expositio fuit illa.

Vrbs antiqua fuit.

Et reliqua vsque ad

Tanta molis erat Romanam condere gentem.

Vbi poeta causas propter quas oderat Aeneam Iuno, vt certas recenset. Hic Iuno non dicit sibi ipsi tanquàm credēti, nolle se desistere à proposito; sed addita ratione, docet ipsa se; quare indignum sit, vt desistat: hortaturq; vt in sentētia permaneat. Et quia contraria contrariis opposita facilius cognoscuntur; conferamus superiorem expositionem, in qua eadē exponuntur ab ipso poeta, cum hac argumentatione Iunonis iratæ. In expositione, quia vacat animi perturbatione poeta, sunt omnia ordine dicta; fusiùs explicata: ab alto repetita; vt certa, proposita; circumducta oratio; longæ periodi: hic abruptum principium; membra orationis breuia; sermo concisus, imperfectus; crebræ interrogationes, exclamationes; omnia denique ad naturam irati dolentis, timentis, se cum calamitatem suam conquerentis, causas sui doloris exponentis, sunt accommodatissima. sed fingamus Iunonem ira vacantem, quæ hæc eadem dicat. Debeo ego Troianos persequi, vlcisci, ac perdere: quæ

quæ est propositio totius orationis. Ratio sequitur quia turpe est me victam ab incepto desistere; quia est maximo mihi dedecori hostes meos inultos abire; Pallas enim inferior Dea est suos ulta, cum victores abirent, & mei sint victi, At si contra fingas, lætos Troianos à littore Siculo soluentes, à Iunone vi-
 sos; sequitur, vt Iuno ira incensa, sic coeperit exclamare? Nam affectus subito in id prorumpit, quod primò sibi obiicitur; quod indignum, ac sibi turpe videatur. Et ideo hæc primò proferit verba; quæ indignitatem rei, ac turpitudinem præ se ferunt. Me; quæ sum Deorum Regina, quod verbum non protulit, vt inferius paulò proferet.

At ego, quæ diuum in cædo Regina, Iouisq;

Quia præira id proferre non potuit. Et

Incepto desistere victam?

Rem indignam, & turpem significat. Tota verò hæc Iunonis oratio est generis deliberatiui: cuius finis est utilitas honestati coniuncta: & in rationem tutam, & honestam diuiditur, vt ait autor ad Herenniū libro tertio. Nam Iuno, neque tutum, neque honestum probat sibi fore, si Troiani venerint in Italiam; quòd inde futura sit progenies Carthaginem euersura, charissimam sibi urbem, ac in tutelam suam receptam: Atque huius orationis summa propositio est. Sunt mihi vexandi, & perdendi Troiani; quam il-

N la

la irata prætermittit: irati oratio artis dicendi præcepta negligit. Huius propositionis hæc sunt rationes sumptæ ex materia turpitudinis, nam τοῖς τῶν θεῶν, id est vinci, & quæ inceperis, non perficere, (vt ait Aristoteles libro primo Rhetoricorum) est turpe: Quæ duo hoc vno, ac primo argumentationis suæ carmine complexa est Iuno; dicens.

Μὲν οὐκ ἐν ἔργῳ ἀποστήσῃς.

Sed quia poterat occurrere, fata te impediunt, quibus resisti non potest: hæc illa refutat ὑπερηφάνεια: quasi dicat non esse vera fata; & Palladis exemplo ea conatur improbare: & hoc iratam personam in primis docet, negare Deos esse, vel curare mortalia. Sic irata Dido,

Scilicet id superis labor est: ea citra quietos

Sollicitat.

Iam iam nec maxima Iuno,

Nec Saturnius hæc oculis pater afficit æquis.

Tettium argumentum est ab exemplo & comparisonem Palladis: quod habet vim argumenti à Minore (quod vocant) ad maius: & spem ostendit perficiendi: quod in deliberationibus primum omnium est spectandum. Nam si Pallas potuit, est verisimile & Iunonem posse: & adhibuit hoc exemplum ad id probandū: quia (vt ait Aristoteles libro primo Rhetoricorum) in deliberationibus dominantur exempla;

pla; & ad persuadendum valent plurimum. Verum, quando dixi hoc esse ab exemplo, & comparatione argumentum; quò planius intelligatur huius loci artificium, & personæ decorum; hic ascribam ea, quæ de comparatione, exemplo, & similitudine, & de hac summi poetæ oratione, à Rodulpho Agricola scripta sunt, libro primo, capite vigesimo quinto, de inventione Dialectica. Explicemus (inquit) quid differant comparatio, & exemplum; quomodo item à cōparatione similitudo discernatur. Comparationem vocamus, cū duo, aut plura in tertio aliquo conferuntur, quod commune sit eis. vt, Catoni licuit sequi bellum ciuile: ergo Ciceroni licebit sequi. Commune est hic, sequi bellum ciuile. Exemplum est species quædam comparationis. Est enim vel aliquid maius, vel par, vel minus, quod ad imitandum, vitandumue sumitur, vt apud Lucanum.

Omnis potestas,

Impatiens consortis erit.

Nec longè factorum exempla petantur

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Romulus enim, & Remus, primi Romæ reges, ostendunt non posse regnum in consortium mitti. Similia sunt, quando iunguntur aliqua, non in tertio, quod sit ambobus cōmune, (quemadmodum hoc in isto, sic illud se habeat in illo, vt si dicam. Quem-

N 2 admo-

admodum vascula oris angusti, superfluam humoris copiam respuunt: Senti autem instillantibus, replentur: sic tenera puerorum ingenia grandia non percipiunt: modica, & viribus suis apta, commodius addiscunt. Hic vascula oris angusti, & tenera puerorum ingenia, conferuntur non in vno aliquo, sed illa in eo, quod est, non admittere ea, quae impetu super infunduntur: hæc in eo, quod difficiliora subito nequeunt amplecti. Cum igitur Iuno sibi proponit imitandum Palladis factum, est exemplum: cum se, cum Pallade, confert, & ex collatione vtriusque, nisi ipsa vlciscatur Troianos, sibi summo dedecori id futurum colligit, est comparatio. At quis dixerit, est similitudo potius. Nam conferuntur, non in vno tertio ambabus communi, sed proprium unicuique datur, & diuersum; quod dixit Agricola esse ad similitudinem referendum: Nam Pallas potuit exurere classem Argiium: & Iuno non poterit ab Italia Regem Teucrorum auertere? Sed hoc, (inquit Rodolphus) non nititur Iuno, ut Pallas id potuerit, & hoc se non posse: sed quod est ambabus commune: inimicos vlcisci: ut, si Pallas potuit inimicos suos vlcisci, & Iuno poterit. Causa vero quamobrem sic hæc dicuntur à poeta potius, quam commune in vtrisq; ponatur, ea est: quod poeta, & oratores debent copiose, ornatè, & aptè dicere: quod sit, dum, quod paucis posset dici pluribus.

pluribus explicatur: dum personæ dicentis ratio habetur: dum conformationes sententiarum, & verborum ornamenta adhibentur: ut hic adhibita videmus: & irati est, & maximè mulieris, dolere & conqueri, quod altera consecuta sit id se consequi non posse, & grauius ferre, si sit illa se inferior, ut Pallas Iunone: Item cum indignatione referre, quid sibi fit mali, & alteri boni. Quæ hic omnia, ex officio boni poetæ seruata magnopere rem ipsam augent, & orationem exornant. Quod Agricola animaduertens, ita exposuit. Cum posuisset primum Pallada, nihil adiecit Iuno, quò minorem illam monstraret, quasi turpe putaret, querere maiorem se, alterius deæ conuitio fieri. At cum ad personam suam venisset, non solum opposuit se Palladi, ut diceret. Ast ego, quæ diuum incedo regina, nec id satis putauit, sed addidit etiam, Iouis soror, & cõiux: ut vel ex hac magnitudine suâ, admoneret minoris numinis, & velut priuatâ Deam esse Pallada, postea subiecit. Pallada exurere potuisse, hoc est, funditus euertere, classem Argiuorum: quodq; plus sit, id unius solum, Aiacis iniuria permotam, fecisse: deq; eo grauissimas sumpsisse pœnas: se uerò, non unum odisse, sed gentem, neque tamen euertere potuisse, aut pœnas sumere; sed bellum etiam cum contumacibus gerere: & quidem tot annos: Vbi duobus è locis uidemus ductas argumentationes.

nes. Primò à minori, vt potuit Pallas, ergo Iunone poterit à , maiori potuit Pallas vnus obnoxam euertere classem Argium : ergo turpe erit mihi Iunoni, tot annos, vna cum gente frustra contendere. Atque hoc orationis genus παθητικὸν dicitur, hoc est, commotum, & concitatum: quod (vt ait Aristoteles libro tertio de arte dicendi) de contumelia, & iniuria expostulanti est accommodatum. παθητικὸν δὲ, ἐὰν μὲν ἢ ὕβρις, ἢ ἀφροσύνη, ἢ λίσσις. hoc est cum de graui aliqua contumelia, & iniuria agetur, irati subibit personam orator, plenamq; iræ fundet orationem: quæ spectat, vel indignationem, vel misericordiam. Hæc Iunonis oratio, indignationem in Troianos mouet: cuius principium (inquit Macrobius libro quarto Saturnaliorum) debet esse abruptum; quoniam indignantibus leniter incipere non conuenit: nec initium solum, sed tota (si fieri potest) oratio, pathetica; & breuib; sententiis, & crebris figurarum mutationibus debet velut inter æstus iracundiæ fluctuare: vt hoc in loco videmus factum à Virgilio: nam inceptit ab exclamatione, & interrogatione.

Ne ne incepto desistere victam?

Deinde breues sententiæ, & crebræ interrogationes sequuntur: vt legenti patet. Deinde ironia, irato apta.

Quippe uetor fati.

Item

Item conquestio irriti sui conatus.

Vna cum gente tot annos, Bella gero. Et

Nec posse Italia Teucrorum auertere regem.

Adiungitur argumentum à minore: vt Pathos au-
geatur.

Pallas ne excurrere classm

Argiūm, atque ipsos potuit submergere ponto.

Et item Palladis, & sui causerum, & effectorum
vtriusque collatio, ardentem ira Iunonem ostendit:
& odium in Troianos excitat maximum. A re quo-
que ipsa augetur *πάθος*. vt, classē excurrere, ipsos sum-
mergere, à modo.

Ilum expirantem, transfixo pectore flammis,

Turbine corripuit, scopuloq; infixit acuto.

A materia.

Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem,

Disiecitq; rates, evertitq; equora uentis.

A necessitudine.

Quæ diuum incedo regina, Iouisq;

Et soror, & coniux.

Ast ego. Descriptio est personæ indignantis, ex
Aristotelis libro secundo, de Rhetorica: vbi inquit:
ἀγαπᾶται δὲ διὰ τὴν ὑπεροχὴν, καὶ ὑποτατὸν ἐστὶ τὴν ἔττω τῷ κρείττω
ἀποβῆναι τῆν. Hoc est, Excellentia indignationem exci-
tat: & indignationem mouet, videre inferiorem cum
superiore contēdere. Quæ duo in Iunone esse, aper-
tè

tè ostendit hoc in loco Virgilius. Hæc enim verba Regina Deum, soror, & coniux Iouis, summam præstantiam: vna cum gente, inferiorem Aeneam, ac Troianos indicant, Eadem facit Homerus Iunonem iracundè proferentem.

ὥς δὲ ἔγω γ', ὃ φημι θεῶν ἐμὲν ἀρίστων
ἀμφοτέρων, γυνή τι καὶ ὄνειαρ σὺ παράκαιρως
κίκλημαι.

Lilius Geraldus, Syntagmate tertio Historiæ Deorum, ait, Reginam, esse cognomen Iunonis: & Reginæ Iunoni templum à Camillo Dictatore, esse captis Veiis dicatum. Et verbum, Incedere, esse proprium eorum, qui sacra illius dæ, & simulachrum ferrent: quod & Horatius in sermonibus innuit, dicens, vt Iunonis sacra ferret. Et apud Græcos extat prouerbiū. βαδίζειν ἑραῶν ἐμπειρηγμένον. hoc est, incedere Iunonium complicatum gradum. De quo vide Liuium libro septimo Decadis tertiæ, vnde perspicitur, quam fuerit veterum rituum peritus poeta noster.

Trapezuntius libro quinto Rhetoricorum, explicat huiusce Iunonis orationis compositionem, & numerum. Indignari (inquit) Virgilius facit Iunonem, quatuorq; in carminibus eadem compositione utitur, non solum uerborum, sed pedum quoque. Nam primos dactylos posuit, & ultimos, medios spōdæos. Quod obseruatione factum certo scio: nec enim casu,

fu, sed arte fiunt, quæ in pluribus eodem modo fiunt. Cum itaque sciret indignantis initia, impetum habere; lentiora cætera: primo loco dactylos collocavit; qui celeritati conveniunt: secundo spondæos, tarditati aptos; Et in primis quatuor carminibus orationis posuit: similiter desinentia quatuor verba paria tempore, & numero; vt, Desistere, Avertere, Exurre, Submergere.

Illum expirantem. Animaduertit hoc in carmine Pontanus, in Actio Dialogo Diligentiam, Virgilii summam in seligendis, non modò verbis, sed etiam literis. Non ne (inquit) poterat sic dicere Maro. Traiecto pectore, suo quidem, ac proprio verbo? Sed cum antè collocasset, vocem illam. Expirantem; post uerò, Flammas, refertam utranque consonantibus literis; voluit etiam in medio collocare vocem; quæ similibus quoque literis consonaret. Quippè cum in dictione, Traiecto, ea non esset consonantium literarum copia, nec similitudo: quæ utraq; est in, transfixo. Præterea vt diuturnitatem cruciatus, & tardum ad mortem trāsitum significaret, vsus est in hoc versu, quatuor spondæis continentibus, & literis asperū sonum, & difficilem habentibus. vt N.X.S.R. Et hoc factum est, ad exaggerandam Palladis ultionem; unde & Iunonis exaggeratur indignatio? Nam omnes, ferè philosophi mortem negant esse malum: sed accessum

O

cessum ad mortem miserum. Atque hæc omnia in poematibus scribendis esse seruanda præcipit Aristoteles in libro de poetica.

Et quisquam numen Iunonis adoret

Præterea? aut supplex aris imponat honorem?

Hic considerandum est superiora argumenta id probasse, sine maximo dedecore nō posse Iunonem à vexandis Trojanis desistere; hæc verò probare, Iunonem nullam fore, si victa, ab incepto destiterit: & ideo superioribus firmiora: nam illa de honore: hæc de salute agunt: secutus est Maro & hic Homerum; apud quē libro decimo tertio Odyssæ, iratus Vlysses Neptunus, in hæc uerba prorumpit.

Ζῷ πᾶτιρ οὐκ ἔτ' ἐγωγε μετ' ἀθανάτοισι θύοιαι
τιμῆϊς ἴσομαι. ὅτε μεβροτὶ ὄντι τίουσιν
Φαίηκας. τοὶ πῖρ τοὶ ἱμῶς ἔειπαι γυνέβλης.

Talia flammato secum dea corde uolutans,

Nymphorum in patriam, loca sæta furentibus austris,

Æolian uenit. hic uasto rex Æolus antro,

Lucentes uentos, tempestatesq; sonoras

Imperio premit, ac uinclis, et carcere frenat.

Cū ira sit libido eius vlciscendi, qui iniuria læsæ videatur, irato conuenit, primò secum deliberare, qua uia acceptam iniuriam vlciscatur; deinde, quod ex deliberatione consilium coeperit, id sequi. Virgilius igitur, memor à se fictam Iunonem iratam,

&c

& de perdendis Troianis deliberantem, nunc eam ad Aeolum ventorum regem accedere fingit: unde consilium, & modus vlciscendi perspiciuntur: quæ ante factum requirantur, ad rem verisimiliter (vt debet poeta) explicandam. Præterea, primo carmine ob oculos nobis ponitur irati forma, ex signis iræ ad iunctis: nam statim cor commouetur, sanguine circa cor vehementer commoto: & iratus secum loquitur, ac deliberat, quomodo animum suum expleat: & hæc periphrasis iratæ Iunonis est, futuræ orationis præsentia. Debent enim poetæ ante talē personam constituere, qualem illius orationem sunt efficturi. Quanta uerò naturæ rerū cognitione, dixerit, Flammato corde, docent philosophi, qui rerum naturas, & abstrusa quæq; sunt perscrutati: qui scriptum reliquerunt: Et si anima sit in qualibet corporis parte, dici tamen animam ibi agere, vbi ei corporis membrum, quasi instrumentum inseruit: vt saporis sedes in lingua: sentiendi, & mouendi actus, corpori ascribitur, unde nerui ducuntur; quæ sunt mouendi, ac sentiendi instrumenta. Eadem ratione iracundiæ sedes, est cor hominis; vbi sanguis residet igneus. Hinc ira definitur, accensio sanguinis circa cor. Huius naturæ legis, & ordinis peritissimus, poeta dixit. Flammato corde. Iratam Iunonē significans. Hoc idem de Vlyssæ, libro decimo *Odyssææ*, protulit Hom.

τὰντα μεμυρῆας κατὰ φρένας, καὶ κατὰ θυμὸν.

Neq; illud hoc loco est silentio prætereundum, feruari à poeta præceptum Aristotelis de imitatione Heroici poetæ, quod est, ut, nunc poeta suam retineat personam, ut hoc in loco; nūc inducat alienā, ut in superioribus carminibus licet uidere; Et paulò inferioribus, ubi Iuno loquitur. Flammato. Translato uerbo usus est: quo magis res ipsa significetur; & ut crescat oratio: quia superius dictum est. His accensa super. Sic in quarto dixit.

His dictis incensum animum inflammavit amore.

Pontanus hoc in loco laudat magnopere Virgiliū diligentiam singularem, in deligendis uerbis, & literis ipsi rei exprimendæ aptissimis. Cur (inquit) non dixit, succenso? Nimirum quia uocalis A' clarum è se edit sonum: At V uocalis sub obscurum: itaque si V post duplex A' subdidisset, claritatem, quam affectabat, eo in loco subobscurasset: eamq; ob rem submittendo alterum, atque alterum A', adauxit literæ claritudinem. Item loca facta furentibus austris. Cur non plena? uidelicet, quod alliteratio delectet magis aures.

Æoliam uenit:

Hic uasto rex Æolus antro.

Potuit & sic, cum præterito tempore.

Æoliam uenit: uasto hic rex Æolus antro.

Sed

Sed præterquàm quòd præsens tempus repentinam, vehementemq; Iunonis commotionem indicat magis, quàm præteritum; quando iam res ipsa geri videtur; & hiatus ille, & duplicatio dictionum vnus syllabæ eo in loco, tum versum, tum numerum, plus nimio firmassent, quod ipsum pronuntiando sentitur. Hic videmus à loco afferri spem Iunoni animum suum explendi; & indicium dari futuræ maris tempestatis. Cùm enim videmus, iratum in armamentarium ingredi; verisimile est, aliquem ab eo interfectum iri: & locus necessario requiritur rei faciendæ idoneus; secus res minimè verisimilis videretur.

Hic uaslo rex Aeolus antro.

Primum hic animaduertendū est Iunonis aduentum totamq; hanc Aeoli antri, officii, & potestatis descriptionem, esse quasi ab antecedentibus præparationem quandam futuri Troianorum naufragii: quod totum factum est ex arte poetica: cuius narratio debet habere (ut diximus) τοῖς ἰσχυρῶς, vt admirationem excitet. Nam res fictas, non temerè, sed prudenter, ac miro quodam modo inuentas, atq; dispositas; vt ex aliis aliæ ductæ, nexæq; inter sese cohaereant; dignas admiratione censemus. Quis enim nō admiretur, cùm legit Iunonem iratam, iustis de causis secum deliberantē? Troianos perdere, ad Aeolum venire, ventos excitare, & Troianos nauigantes in Italiam,

Italiam, vi uentorum in Lybiam egisse. Quæ ita sunt inter se coniuncta omnia, ut vnum ab alio pendere perspiciatur. Hæc est illa virtus propria Virgilii, & Homeri; quos ait Aristoteles optimè docuisse, quomodo sit verisimiliter mentiendum. Homerus hoc idem fecit. Nam libro Odyssæ decimo Vlysem ait venisse in Aeoliam Insulam; & cæteris ventis ab Aeolo utre conclusis, eiq; datis, Euro aspirante, Ithacam uersus nauigare cœpisse: verum Vlyse à somno oppresso, socios eius credentes utrem auro plenum, eum dissoluisse, ac ventos subito mari incubuisse, unde vehementem passus est Vlyses maris tempestatē; ac ferè unà cum sociis submersus est. Carmina Homeri sunt hæc.

Αεολὴν δ' ἴς νῆσον ἀφ' ἰκόμεθ' ἔνθα δ' ἵσταται
αἰόλος ἱπποστάδης φίλος ἀθανάτοισι θεοῖσι,
πλωτὴ ἐνὶ νηυσὶ, πᾶσαν δὲ τέμιν' περὶ τείχος
χαλκίον ἄρρηκτον, λίσσῃ δ' ἀγασσόμενι πέτρῃ.

Hic uasto rex Aeolus antro.

Ut hinc etiam cognoscatur, quomodo ex historiis fabulas faciant poëtæ; nec à naturæ ratione discedant; exponemus, quis verus fuerit Aeolus, & quis fabulosus, & ἀλλογενής. Strabo igitur ex Polybii sententia refert. Aeolum in ipsius freti locis, in quibus est maris reciprocatio, & nauigationis difficultas, perfluxus, atq; refluxus, aggrediendi signa præmonstrasse; itaq; ventorum custodem, atque regem creditum fuisse.

Diodo-

Diodorus Siculus scribit senescente Liparo, cum sociis quibusdam ad eum venisse, eiusque filiam uxorem duxisse: & post Liparum socerum, Vulcaniis insulis, quae ab Aeoli nomine; Aeoliae sunt nuncupatae imperasse: piumpque, ac iustum regem fuisse; & erga hostes per humanum; & velis nautas uti docuisse: ex ignis etiam diligenti observatione, qui uenti futuri essent, praedicere solitum esse, unde & fabulae uentorum potentem, ac regem finxere; & ob eius pietatem, ac iustitiam, Deorum amicum existimatum, Iouis filium, ex Acesta filia Hippotae Troiani, à quo, ut ab auo, Hippotades est appellatus. Homerum uero interpretes, allegoricè Aeolum annum interpretati sunt; & eius duodecim filios, duodecim menses; & totidem filias, hoc est duodecim horas; in quas apud ueteres dies erat diuisus. Et ideo rex uentorum; quia pro ratione anni, nunc vehemèter, nunc leniter spirant uenti. Christophorus Landinus, Aeoliam appetitum hominis, uentis, id est, perturbationibus expositum, interpretatur: quem Iuno, id est regnandi libido, praesertim irata, totum commouet; ac ad praelia, & caedes adducit. Aeolus est inferior ratio, ac humana prudentia: quae tantisper moderatur animi perturbationibus, dum ira, & ambitione non uincitur: uicta uero princeps agitur. Et quia est quoque poetarum, naturae causas perscrutari, & fabulis inuoluere quomodo
id hic

id hic fecerit Virgilius, differamus. Iuno est aer: cuius ex motu uenti excitantur: at ex uentis excitatis, ac uehementer flantibus, mare miscetur: unde maxima sequitur procella, ac tempestas perniciosissima: inde naufragia, & hominum, ac eorum omnium, quæ erant in nauibus, summersiones. Vasto rex Aeolus antro. Vastum antrum possumus interpretari, pectus hominis: quo nihil est magis capax, & multas habet latebras. Hic habitat Aeolus: hoc est, uarietas cupiditatum: nihil enim magis uarium, quam animus perturbatus. Vasto antro. Hoc dictum quod loca subterranea, cauernosa, & uacua impleantur flatu, ac uento. Imperio, uinculis, & carcere. His uerbis, duo significantur regi necessaria ad coercendos à malo improbos: Autoritas nimirum, & ciuilis animaduersio: & priore loco ponitur imperium, id est, autoritas: quia primum est mitius agendum: deinde ad supplicium, si autoritas non proficit, ueniendum.

*Illi indignantes, magno cum murmure montis,
Circum claustra fremunt: celsa sedet Aeolus arce,
Sceptra tenens, mollitq; animos, & temperat iras.
Ni faciat, maria, ac terras, colunq; profundum,
Quippe ferant rapidi secum, uerrantq; per auras.*

Quia (ut initio harum explicationum diximus) poetica refertur ad eam philosophiæ partem, quæ ciuilis ratio à Cicerone dicitur. Hoc in loco summus
poeta

poeta docet, quàm necessarium sit principis munus
& quod esse debeat: & à contrariis, quæ addocēdum
valent plurimum: mali enim, & improbi homines nō
possunt æquo animo ferre imperium, & pœnam, ex
legibus, malis hominibus constitutam; & præsertim
irati. Itaque indignantur cōtra leges, & auctoritatem
principis. Contra prudens princeps, qui nouit impe-
rium illud esse diuturnius, quod pudore, ac liberali-
tate retinetur, quàm quod metu, conatur illos lenita-
te, ac humanitate, in officio continere: & oportere
principem in clementiam propensiolem esse, quàm
in seueritatem: & cum contraria contrariis curētur,
oportere iram lenitate curari: vt docet Isoctates De
monicum suum; dum bene imperandi tradit præce-
pta; vt iratis humaniter, & leniter occurrat.

Ni faciat maria, ac terras, cælumq; profundum,

Quippe ferant rapidi secum, uerrantq; per auras.

A' consequentibus malis, si princeps negligat, of-
ficio suum ostendit: nam impune uictrix nequitia,
& improbitas omnia iura diuina, & humana peruer-
tet. Illi indignantes. Est notanda *ἐνέργεια*, qua vētos
facit audaces, ac furiosos, vt improbos homines: &
dat illis sensum, dat appetitum, & indignationem;
quæ sunt hominum iratorum propria. Pontanus cen-
set huius carminis numerum, concursu earundem
vocalium, & in primo pede esse solidiorem, ad rei

P dif-

difficultatem, & magnitudinem significandam.

Celsa sedet Aeolus arce,

Sceptra tenens, mollisq; animos, ad temperat inas.

Quia poeta studet in primis suauitati orationis, ideo Pontanus; quam suauiter sonent hæc carmina sic declarat. In eo (inquit) quod est, Celsa sedet, & sceptrā tenens, simul insunt, & alliteratio, & confli-ctatio, quæ aures submulseant: Quod vero dixit Mollis; potius, quam lenis, hoc videtur fuisse causæ, quod uocalis E, cum sonum demittat, si lenis dixisset, eam trigeminasset; indeq; generosus ille sonus su- præ, quam oportebat, demissus penè contabuiisset; quem plenitudine sua uocalis O, & sustentauit, & il-lustrem reddidit. Allegoria vero horum carmi-num hæc est. Aeolus hominis prudentia, & inferior est ratio, quæ sedet alta arce, hoc est, in capite, quæ summa hominis præcipua pars est: nam Plato ratio-nem in capite collocat, ut reginam: reliquas animi cum virtutes, tum vitia inferius; ut illa omnibus do-minetur, hæc illi pareant. Dum vero inferior hæc ra-tio superiorem ad res suscipiendas adhibet, omnia sunt tranquilla, & pacata; mitigantur animi, tempe-rantur iræ: quod nisi fiat, maria, ac terras rapidi ven-ti huc, & illuc agant: hoc est, hominem, qui paruus quidam mundus à philosophis est dictus, ita vexant, ut in exitium rapiant. Cœlum enim terræ, maria, au-

ra,

te, sunt quatuor elementa, quibus mundus, & homo
 constat: nam cōtra Seruium ego in hoc loco sentio,
 dicentem, à Virgilio tria tantum elementa esse com-
 plexa: quia summus Aether ventis non perturbetur,
 quod Lucanus significauit his verbis. Pacem summa
 tenent. Existimo enim *ὑπερβολῇ* vsum esse Virgilium,
 ad vim summam ventorum, & simul animi pertur-
 bationem declarandam: & esse argumentatum *ἀπὸ τῆς*
ἀνυπατάτης; nam & si fieri non potest, vt summum cœlum
 perturbent vēti, quia nulla perturbatio cadit in sum-
 mam Dei prouidentiam; poeticè tamen, & oratoricè
 ad rem exaggerandam, hoc argumenti genus po-
 test adhiberi, & per auras interpretor ad se ventos,
 nam in aere gignuntur vēti: omnia igitur elemēta si-
 mul miscerent, & ad sese raperent: ut prorsus illi fie-
 rent omnium domini, quod etiam à naturæ elemen-
 torum nō abhorret: immò proprium est naturalium
 rerum omnium, vt id potissimum studeant, suum
 genus augere: & quæcunque possunt in sese cōnuer-
 tere: Hinc ignis, quæcunque corripit, in ignem (mo-
 do possit) conuertit; aqua, cum præualeat, terram oc-
 cupat, ac in aquam mutat: & hæc est natura hominū,
 ut uelint sui similes esse quam plurimos. Boni stu-
 dent omnes alios bonos efficere: mali contra malos
 reddere conantur: Qui est iratus, nullo modo omnes esse
 iratos: ad quod puto ego Virgilium optimū poetam

natura imitatorē hoc in loco respexisse. Sedet. Hoc
 verbum, & regis, & maiorum magistratuum morem
 ostendit; qui consulentes, & iudicantes in sede alio-
 re sederent; qui & curules magistratus, à sella curuli
 dicerentur. Item summe prudentiæ quietē declarat
 hoc verbū sedere: vnde & Cicero dixit, animā homi-
 nis sedendo uegetiorē fieri; & est tritū sermone pro-
 uerbum. Adoraturi sedeant: hoc est ab omni animi
 perturbatione vacui, in vno Deo acquiescant. Cel-
 sa arce. Mirum & hinc perspicitur poetæ ingenium;
 qui & locum principis propriū verē significauit (in
 arcibus enim principes habitare solent) & aptissimū
 ad rationem ventorum obseruandam: nam alta loca
 sunt ventis semper exposita, vt dixit Ouidius. Perflāt
 altissima uenti. Maria, ac terras. Pontanus obseruat
 concursu carūdem vocalium, in tertio pede sonum
 pleniorē fieri; & rei magnitudinem quasi oculis
 subiici: vt maria, ac terras. At sordescet planē nume-
 rus, si dixeris.

Ne faciat, pelagus, terras, cœlumq; profundum.

Celsa sedet. Aeolus arce;

Sceptra tenens, mollitq; animos, & temperat iras.

Cum sententiæ refellant, vel probent, quod ha-
 bent poetæ propositum; sed id cum iucunditate, &
 grauitate, (si res ita postulet) faciāt; videamus, quā
 fuerit hæc etiam in parte diligens Virgilius; cui hoc

in loco est propositum regē nobis, & eius officium contra improbos monstrare. Itaq; sumit ab habitu, loco, more, & insigni regum proprio, quod est scæptrum, huiusmodi sententiam, Celsa sedet Aeolus arce scæptrum tenens. Quæ verba, probant Aeolum regem esse, Illud verò, Mollitq; animos, ac temperat iras, officium indicant, vt, si tu velis Summum Pontificem significare, dicas, Pium, triplici corona caput redimitum, Romæ summa in arc e sedere, & clementer, ac piè populum suum regere.

Sed pater omnipotens speluncis abdedit atris

Hoc metuens, molemq;, & montes insuper altos

Imposuit, regemq; dedit, qui sedere certo,

Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas,

Ad quem tum Iuno supplex his uocibus usa est.

Metuit rex non sibi, sed suo regno; & ideo dixit. Hoc, ne scilicet, rapidi omnia secū per auras rapiant; secus enim metus esset summo Ioui minime decorus: &, vt metus habeat sua effecta, addidit statim. Speluncis abdedit atris, Molemq; & montes insuper Imposuit, regemq; dedit: Quia timor facit homines *συβουλιωτικὰς*, vt docet Aristoteles libro secundo Rhetoricorum, & excogitantes remedia illi malo, quod timetur. Et primum remediū est, improbos in eum locum amandare, vnde nihil ab illis mali committi possit: hinc exilium & relegatio legibus inuenta; vt malis alijs nocendi nulla sit potestas. *Qui*

Qui fœdere certo,

Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas.

Hic Virgilius docet in bene instituta Rep. esse superiores, & inferiores magistratus, atque ex præcepto Aristotelis, & Platonis summum magistratum oportere omnia circumspicere diligenter, ut qui sunt in eius imperio, sint à periculis vacui; inferioribus verò magistratibus nihil, nisi ex iussu superiorum esse faciendum, atque hæc fabulosè à Virgilio dicuntur, quia poema conscribit, cuius (ut ait Aristoteles in libro de poetica) anima est fabula. Et hac ratione tueretur decorum poetæ, & finem, qui est, inseruire rationi administrandæ Reipub. suavi sermone, & fabulis grauiam philosophorum præcepta inuoluendo. His autem verbis.

Regemq, dedit, qui fœdere certo

Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas.

Indicat id, quod est apud Aristotelem in libro de poetica præceptum; hoc esse in primis poetis præstandum, ut purgent affectus; & animi perturbationes. Purgare verò affectus, sic interpretantur omnes interpretes, id est, adducere πρὸς τὸ ἰὺ id est ad rectū, & bonum; ut Homerus cum iratum Achillem facit multa peccantem, nos docet, iræ esse moderandum, cum amore nimio victam Didonem effingit Virgilius; modum esse in amore adhibendum admonet:

non

non enim euellunt affectus ex animis nostris poetæ,
(nam id esset hominem efficere trunco, & saxo simili-
lem) sed præmonstrant quomodo affectus sint ad re-
ctam rationem accommodandi; vt nihil, vel mini-
mum peccent: & qui accuratè perpendit.

Fœdere certo,

Et premere, & laxas sciret, dare iussus habenas.

Præculdubio is videt, id quod præcepit Aristote-
les, à Virgilio hic significari. Hoc spectauit Horatius
in epistola libri secundi prima ad Augustum ita scri-
bens.

Ille per extensum funem mihi posse videtur

Ire poeta, mentem qui pectus maniter angit.

Irritat, mulcet, falsus terroribus implet,

Vt magus, & modo me Thebis, modo ponit Athenis.

Speluncis atris respondet ad illud superius dictū.
Vasto rex Aeolus antro; vt sibi constet oratio: sicut
enim corpus illud malè affectū dicitur, in quo mem-
bra non fuerint, vel suo loco posita, vel sibi propor-
tione minùs respondeant, ita in oratione, nisi prima
vltimis, & media vtrique non conueniant, erit vi-
tium in oratione huiusmodi, quod autore Aristote-
le, excusari non poterit: cum verò debeat esse poe-
tarum oratio, conformationibus verborum ac sen-
tentiarum exornata, dixit Virgilius Atris, pro Ni-
gris, & fœdus pro lege, & habenas premere, & laxare,
pro

pro continere, emittere ventos, quodcumq; opus fuerit. Laxare habenas: ab equis sumpta est translatio: sed puto ego hic Poetam respexisse ad id, quod in Phœdro reliquit scriptum Plato de duobus equis, ac auriga; quæ ratio est imperans duobus equis, id est duplici hominis appetitui, quorum equorum alter est candidus, rectus, ardua ceruice, nitido colore, nigris oculis, honoris cupidus, nullis stimulis indigens, sed cohortatione sola, stimulisq; regitur. Alter intortus, multiplex, temerè huc, & illuc delatus, dura ceruice, nigro colore, morosus, contumax, vix flagello, stimulisq; obtemperans. quo figmento duas in homine sibi contrarias cupiditates inesse significauit, alteram in virtutes, alteram in vitia pronam: rationem verò esse aurigam, vtriq; cupiditati præfectum; qui, dum iussa patris omnipotentis, hoc est, diuini numinis sequitur, omnia rectè gubernat, cum aliqua perturbatione corrumpitur, pessundat omnia. quod paulò inferius patebit. Atris. Quintilianus libro octauo capite sexto institutionum oratoriarum huiusmodi verborum commutationem transumptionem appellat, quæ Metalepsis à Græcis nominatur, quæ vt est inuentu difficilior, eò quoq; rarior, & argutior: Fit enim per cognominationem, cum res diuersæ quasi gradatim alia ex alia cognoscuntur ita, vt verbum ipsum (quod tamen non exprimitur)

primitur) ex homonymia viam munit, tanquam medius quidam gradus inter id, quod intelligitur, atque id quod dicitur. ut hoc in loco. Speluncis abdidit atris. Per atras nigras significauit Virgilius: cum sit nigrum in coloribus, & idem obscurum in aere, quæ verò profundissima, ea sunt obscurissima: Atris ergo transtulit, pro profundissimis. Sciret ideo dixit, & federe certo. Quia (ut ait Aristoteles in primo libro Politicorum) oportet cum eligi regem, qui prudentia, & sapientia ceteros præstet, ac legibus pareat. Ad quem tum Iuno. Habitus est futuræ orationis. ut superius cum plena irarum futura esset oratio, dixit. Talia flammato secum Dea corde volutans. Perfectum Epici carminis genus grammaticus quidam appellat, quod cõstet omnibus ferè orationis partibus. Nam hoc carmen constat præpositione Ad, nomine, quod relatiuum apuellant grammatici, Quem, aduerbio temporis Tum, participio vsa, verbo Est: quod puto à Poeta factum, ut perfectam futuram Iunonis orationem perspiciamus: & vsus est dictionibus vnus syllabæ tribus in carminis principio cõtinuatis, & in fine una, & in medio item vna, & quatuor coniunctis spondais, quæ uerba, & qui pedes grauitatem, & tarditatem afferunt orationi. at huiusmodi debet esse supplicis oratio: ut nos ex Rhetorum præceptionibus in insequenti oratione

Q

ne

ne patefacimus. & R littera nulla est in hoc versu, quia reddit asperam orationem, quæ à supplicis persona debet abesse: Homerum, & hoc in loco est secutus, qui efficiturus Thetidem Ioui pro Achille supplicaturam inquit.

ἥ τις λίσσομένη προσέειπε Δία κρονίων ἄνακτα.

*Aeole (namq; tibi diuum pater, atq; hominum rex
Et mulcere dedi fluctus, & tollere uento)
Gens inimica mihi Tyrrenum nauigat æquor
Ilum in Italiam portans, uictosq; penates
Incute uim uentis, submersasq; obrue puppes
Aut age diuersas, & disface corpora ponto.*

Cum in Poetarum, & Oratorum oratione dominantur affectus, unde recipit spiritum, ac vires oratio, ad decorum, & artificium orationis poetarum, & oratorum scriptis perscrutandum, est in primis affectus spectandus personæ dicentis, siue is sit mitior, siue vehementior. Hic igitur in persona Iunonis spectamus duos affectus alterum mitiorem, qui est supplicis, alterum vehementiorem, qui est irati hominis. supplicis oratio, ut præcipit Demetrius Phalereus rhetor apud Græcos magni nominis, in libro de elocutione, debet esse longa, & tarda, quod Homerus nobis significatum voluit, quando preces Deas finxit rugosus, atq; claudas præ tarditate, & præ longitudine sermonis incedere: ira vero concitatam,

ac

celerem postulat, ac membris breuibus contentam orationem, quæ duo inter se contraria miro quodam modo summus poeta in eadem oratione cum decoro coniunxit. Primò enim supplicis personæ rationem habens longa periodo, & interpositione, ac suspensione sententiæ, producit orationis perfectam clausulam, vsq; ad quintum versum, quod legenti facilè est videre: Deinde quasi iã incaluerit ira, animus ex commemoratione felicitatis inimicorũ suorum, membris vti cœpit orationis breuibus, vt,

Incute vim ventis, submersas obrue puppes:

Aut age diuersas, & disice corpora ponto.

Quæ sunt sententiæ, & uerba iratò convenientia; nam iratus nihil aliud petit, vel precatur, nisi perniciem, & vltionem inimicorum suorum, sed & temporis habuit rationem: cum enim iam nauigare incœpissent Troiani, periculum erat, ne sommergendi occasio præteriret: & ideo opus fuit orationis breuitate: vbi enim factò opus est, ibi verbis multis nō est locus. Ex supplicis verò persona genus causæ intelligitur esse deliberatiuũ: nam supplex petit, qui petit suadet, vel dissuadet, & ideo petitiones, & obsecrationes ad genus deliberatiuum referũtur: cuius finis est vtilitas cū honestate coniuncta. Probandũ est igitur Iunoni honestum, & vtile esse, quod petit ab Aeolo. Quod quo facilius inueniatur, ponamus quæstio-

Q 2 nem.

nem. Vtrum ab Aeolo uenti sint ad perdendos Troianos in mare emittendi, deinde eligamus propositionem affirmantem; sunt emittendi, & Troiani vexādi. Et probemus rationibus à Iunone adductis; quarum vna est, quia facile id facere potest, quod probat argumento ab antecedētibus sumpto. Nam hanc habet à Ioue Deorum patre facultatē & cōtra gentem victam hoc ipsa petat, ex quo & innuit non debere id sibi negari Iuno, vel vnus viri & fratris sui causa: altera, quia est honestū vlcisci inimicos: tertia, quia hoc Aeolo vtilissimum, iucundissimum ac semper eternum bonum sit futurum. Tota itaque Iunonis oratio, nititur hisce tribus argumentis: quod possit Aeolus, quod ei sit honestum, quod vtile quæ ratio suadendi, & ab Aristotele & Cicerone in libris Rhetoricis, est accuratè pertractata. Sed consideremus nunc dispositionem quoque argumentorum, esse ex præceptis Aristotelis & Ciceronis adhibitam: quorū alter in dialogo de partitionibus oratoriis, inquit, in deliberationibus primū esse quærendum, num id possit fieri, de quo deliberetur: alter libro primo de arte dicendi *μὴν τὰ τοιαυτὰ σκοπεῖν, ὥς αἱ ὑπομνή, ἢ οὐκ ὀφείλουσι, ἢ ἀδύνατα πρᾶξαι*; hoc est, videndum est accuratè, primò nū illa, quæ suademus, vel dissuademus ab ipsis, quibus suademus, possint fieri. Hoc quis nō videt in principio huiusce orationis Iunonis in esse? cum inquit:

Namq;

*Namq; tibi Diuum pater atq; hominum Rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere uento.*

Reddit etiam Aristoteles rationem, cur ita sit faciendum. Quoniam (inquit) deliberamus, de iis, *διὰ τῶν τε τοῦ γένους ἐφ' ἡμῶν ὄντων*, id est, quorum initium procreationis in manu nostra, nostroq; arbitrio positum est. Et huiusmodi esse id quod Iuno ab Aeolo petit, probat primis orationis verbis; & prima hæc primo loco posita probatio, ita in duas partes est diuisa; ut vim à maiori argumentandi habeat: & non modo, hoc posse ab Aeolo fieri, sed facillimè posse fieri probet. Nam mare tranquillū ex turgido, multò difficilius est, quam ex tranquillo turgidum reddere. Si igitur potes ò Aeole (inquit) Iuno mulcere fluctus. quod est difficilius, & ego peto, ut eos tollas vento, quod est facilius; facillimum est tibi quod peto, mihi dare.

Et hoc etiam est philosophorum præceptis consentaneum, dicentium esse eiusdem facultatis contraria tractare: ut Medicina de salubribus, & insalubribus agit: Ethice de vitiis, & virtutibus. Iam igitur probatum est, posse fieri ab Aeolo, quod velit Iuno; sequitur deinceps, ut addatur rei honestas: nam non omnia, quæ possunt fieri, sunt facienda, nisi sint honesta, vel utilia. Rectè itaque, & ordine secundo loco argumento ab honesto est usus. Sed quia pars honesta-

nestatis est Aeolo cum Iunone communis: immò bona magnaq; honestatis pars spectat ad Iunonem tantum; & magis proprio bono, quàm communi mouentur homines; postremo loco ab vtili argumentum collocauit, vt omnium potentissimum. Et quia finem nobis in rebus suscipiendis propositum vltimo loco assequimur, & deliberationum finis est utilitas (vt ait Aristoteles libro primo Rhetoricorum) vltimum utilitati suæ petitionis locum seruauit Iuno: ac de decoro personæ, inuentione, & dispositione huius orationis, hæc tenus.

*Namq; tibi Diuum pater, atq; hominum Rex,
Et mulcere dedit. fluctus, & tollere uento.*

Hæc Iunonis ratio repugnare videtur inferiori Aeoli sententiæ, dicentis.

*Tu mihi quodcunque hoc regni, tu scæptra, Iouemq;
Concilias, tu das epulis accumbere diuum,
Nimborumq; facis, tempestatumq; potentem.*

Nam, si habet hoc regnum à Ioue, non habet à Iunone: quod, & si hac ratione defendi potest, quòd communi omnium opinione Iuppiter sit omnium autor rerum; vt prima causa, aliis causis dat vim agendi, sic aliis Iuppiter, diis det potestatem; quã & ipsi possint aliis dare: Ego tamen crediderim, hoc in loco paralogismo vltimam esse Iunonem, adductus auctoritate Aristotelis dicentis in de poetica libro

poc-

poetas sæpè multa confingere ex paralogismo, hoc est, falsa ratiocinatione, & falsa pro veris sumere, vt probatur aliquem Deum esse, argumentabuntur sic. Vescitur nectare, & ambrosia: quibus solidii vescuntur: at hoc re vera falsum: sed quia iam in opinione hominum est receptum pro vero habetur: sic & Iuno, quo facilius, quod volebat, impetraret, falsa pro ueris attulit argumenta: sed quæ tamen verisimilia viderentur. Qui probandi modus, aptus est scemina, qua nihil est fallacius; & maxime Iunoni, quæ causæ suæ, vt minus honestæ diffidebat, quod paulò inferius declarabit poeta; sic dicens.

Nec latuere doli fratrem Iunonis, & iræ.

Allegoria huius orationis est, eos, qui causam habent non bonam, conari falsis rationibus bonam esse probare, & largitionibus iudices, ac principes corrumpere. Homeri exemplo hoc fecit Virgilius. nam Homerus sæpè Iouem hoc modo describit.

πατήρ ἀνδρῶν τε, θεῶν τε, Quæ dicendi forma dicitur à Quintiliano libro octauo, capite sexto, ἀντονομασίᾳ, quæ aliquid pro nomine ponit, & ex his, quæ sunt in quoque præcipua: vt Euerforem Carthaginis, pro Scipione, & eloquentiæ principem, pro Tullio: quæ verò de causa sic poetæ appellent Iouem, docet Aristoteles libro Politicorum primo ἡ δὲ τῶν τινων ἀρχὴ βασιλική: τὸ γὰρ γινώσκειν, καὶ κατὰ φιλίαν ἀρχόν, καὶ κατὰ πείσθειαν ἰστῆν

ἰστὶν ὅπερ ἰστὶ βασιλεὺς ἕστος ἀρχὴς . διὸ καλῶς . ὁμηρος τὸν Δία προσ-
 γορεύσιν ἱκῶν πατὴρ ἀνδρῶν τε, θῶν τε τὸν βασιλῖα τῆται ἀπαστων, φῶ-
 σε· γὰρ τὸν βασιλῖα διαφέρει μὲν δεῖ, τῷ γίγει δ' εἶναι τὸν αὐτὸν, ὅπερ
 πέποιθε τὸ πρῆσβυτερον πρὸς τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γηνησας πρὸς τὸ
 τίκει.

Et mulcere dedit fluctus, & tollere uento.

Hoc vno carmine retulit eandem Homeri sen-
 tentiam duobus versibus prolatam.

καῖνον γὰρ ταμὴν ἀνέμων ποίσει κρονίῳ
 ἢ μὲν πανέμενος ἢ δ' ὀνύμειν ὄνκε θέλεισι.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphae.

Hæc sententia est ab Homero sumpta: apud quẽ
 libro decimo quarto Iliados, sic somnum Deum al-
 loquitur.

ἀλλ' ἴδ' ἐγὼ δὲ καὶ τοὶ χερσίων μίαν ὀπλοτεράαν
 δῶσω ὅπνιέμεναι, καὶ σὴν κεκλήσθαι ἄκοιτιν
 πασιθῆιν, ὅς κ' ἐν ἱμέριαι ἤματ' πάντα.

Dedit mulcere. Notanda à Græcis sumpta di-
 cendi formula, vt illud Terentianum: Date illi bibe-
 re: & in sacris literis. Non veni soluere legem, sed ad
 implere. Tyrrhenum nauigat æquor. Ab Home-
 ro & sententiam, & loquendi formula sumpta. Nam
 sic ille libro Iliados primo inquit.

ὦ μὲν ἔπειτα ἀναβάτης ἐπέπλεον ὕγρ' ἐκλήυθα.

Præstanti corpore Nymphae. Hæc duo verba ap-
 posita Nymphis, valent plurimum ad exornandam
 orationem, & augendam: vt illud, Priami regnorum
 euersor Achilles. Est enim hæc ampla, & illustris di-
 cendi

cendi forma, quæ huiusmodi appositæ requirit.
 Sunt mihi. Hic effingitur mos promittentis, ut pro
 missione, voti sui ipse compos fiat. verbis enim or-
 nat promissum suum quoad potest, ut hic Iuno. Et
 seruat eam laudandi formulam, quæ nobis ab Aristo-
 tele tradita est, libro primo Rhetoricorum: Nam
 vnum quod quæ laudandum est à propriis, & aptis il-
 li virtutibus, ut equus à velocitate currendi, & acrita-
 te in bello: sacerdos à pietate & castitate. Porro mu-
 lierum, corporis virtutes sunt autore Aristotele li-
 bro primo Rhetoricorum *καλὸς καὶ μέγας*, id est pul-
 chritudo, & magnitudo: quas virtutes duobus ver-
 bis cōplexus est Virgilius cum præstanti corpore di-
 xit: nam præstans corpus magnū, & pulchrū est, cum,
 nō sit pulchritudo sine magnitudine: & Deiopeiam
 forma præstantissimam asseruit. Præterea præcipit
 Aristoteles in aliquo laudando esse illum cum claris
 viris comparandum; Et amplificationem esse pro-
 priam demonstratiui generis, & certa, atq; perspe-
 cta laudari. verba Aristotelis apponam; ut studiosi
 discant, quonam modo poetæ Rhetorum præcepta
 ad sua poemata rectè conscribenda soleāt adhibere.
*ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἐδύλῳ συγγίγειν, ἀνέτικόν γάρ καὶ καλόν, εἰ σπουδαίῳ
 ῥητῶν πίπτει δ' ἐν λόγῳ ἢ ἄλλοις ὡς τὰς ἱππικαῖους: εἰ ὑπεροχὴ γάρ
 ἔστι: ἢ δ' ὑπεροχὴ τῶν καλῶν.* Quæ Aristotelis præcepta,
 qui paulò diligentius perpendit, intelligit, à nostro
 R poeta

poetam hic esse servatam. Nam comparat Deiopeiam cum reliquis Nymphis, quas praesenti dixit esse corpore, & illis anteponit: Nam in verbo pulcherrima est ~~omni~~ illa est praestantia: & ex comparatione, reliquarum Nympharum cum Deiopeia orationis est amplificatio, laudis propria extat. Cum verò inquit.

Sunt mihi bis septem praestanti corpore Nymphae:

Quarumque forma pulcherrima Diopriam.

Certa proponit, & amplificat. Tota verò hæc
laus sumpta est ex materia maioris boni: vnde loci
laudis, præcipuè ducuntur: multis autem modis ali-
quid maius esse bonum dicitur. Nam *rapere*
liberos, & uxoribus, iusto & iure. hoc est, maioris boni effi-
cientia sunt maiora bona: connubium, efficiens est
vitæ hominum, & propagationis generis humani;
q. natura est mortale, beneficio coniugii, fit quodam
modo immortale: maximum igitur bonum, quod
Iuno promittit Acolô; Et quod per se est expeten-
dum maius habetur bonum; eo, quod propter aliud
expetitur; coniugium propter se expetitur. nam ho-
mo (vt ait Aristoteles in Ethicis) ad coniugium na-
tus est: Et in matrimonio summa est voluptas, quam
omnes sequuntur. Et quod per se viget, nec alterius
ope indiget, inter maiora bona ab Aristotele conu-
neratur, huiusmodi bonum est connubium. præ-
stantissimum igitur bonum. Item diuturniora bre-
uio-

uioribus, stabilia incertis, quorum nemo est particeps; quæ in ipso uitæ fine manent; quæ mortuum sequuntur; quæ sunt alicuius propria; quæ sunt naturæ bona; quæ apud omnes laudantur; quæ quis solus possidet; quæ sunt eximia. Item habere multos filios, eosq; bonos, maximum est bonum; Quæ omnia maiorum bonorum efficientia, ab Aristotele libro Rhetoricorum primo, ubi agit de maiore bono, collecta suo inesse muneri, affirmat Iuno. Nam ubi ait: Omnes annos exigat tecum diuturnum bonum demonstrat. quod & usq; ad vitæ finem perducat: cum ait. Pulchra prole parentem, Finem coniugii, & post mortem prolem illi, & prolem bonam futuram; & hoc naturæ bonum significat, quando natura, omnibus animantibus, datus est coniunctionis appetitus, procreandi causa. ubi ait. Propriam dicabo. Complexus est tres vno verbo modos, maioris boni probandi. quod quis solus vnus, & semper habet; si quidem dialectici propriū id appellant, quod vni soli, & semper inest alicui. In hoc autem verba Pulcherrima, duas rationes, boni amplitudinem, & præstantiam indicantes, collegit: cum omnibus sit laudabilis pulchritudo: & corporis egregia forma, eximium quoddam bonum esse putatur. Agè verò, quando in dando maxime versatur liberalitas, probemus etiam, ex Aristotelis præceptis hic, quæ de li-

beralitate ab Aristotelo præcepta sunt, esse seruata. Nam primò ait Aristoteles, nos liberalitatem metiri oportere, ex facultatibus; deinde quid, cui, quando, quomodo demus, esse videndum. Hic Iuno est Dea nuptiarum, quæ connubiis præest. hinc, & pronuba Iuno dicitur: & Acolus est vir, idest aptus vxori ducendæ: est rex; qui, vt est præstanti dignitate, ita & præstanti vxore dignus est: nam in primo libro Politicorum vult Aristoteles, vt reges natura cæteris hominibus præstent: Et apud Persas pulcherrimi hominum reges creabantur: ideo Acolo pulcherrima opus erat muliere, ad liberos regno dignos suscipiendos. Opportunè promittitur, eo scilicet tempore, quo Iuno Acoli auxilio indiget: & tale coniugium regi nunquam est importunum. Datur iusta de causa, pro meritis Acoli: nam quod meritò datur, rectè datur. At quis dixerit, datur in perniciem Troianorum: non igitur rectè factum. Troianorum quidem, sed Iunonis inimicorum: quos vlciſci fuit apud veteres honestissimum: & liberalis debet dare alterius iuuandi causa: & finis liberalis hominis spectat aliorum, non suam vtilitatem: quòd Iuno suæ orationis si ne complexa est, sic dicens: Pulchra faciat te prole parentem. Sed, quando supplicis, & irati personam hominis, Iunonem cum decore tutatam esse, superius est demonstratum; nunc, & accusatoris partes ab

ab eadem agi rectè, demonstramus. Nam accusatoris est excitare odium, ac indignationē contra reum; verbisq; factum, quantum potest, extollere. Summus poeta, qui legisset apud Aristotelem: τὸν ἄττα τῶ κρείττονι ἀμφοτέρω κίμων τὸν ἕνικα, hoc est, cōtentionem inferioris aduersus, superiorem esse indignationis plenam; gentem victam dixit, sibi inimicam; quasi mortales, & miseræ fortunæ homines, cum immortalibus contenderent, ac inimicitias gerent: & cum videret, si Aeneam nominaret, qui esset filius Veneris, cuiusq; pietas esset omnibus notissima, iniquam videri posse petitionem suam; rem pro persona accusatoriæ posuit, idest inimiciā Trojanorum secum, & Ilium in Italiam portans, pro Aenea, & Trojanis, & commutatione usa est: cum enim ipsa esset inimica Trojanis, dixit illa, Troianos sibi esse inimicos. Nam sic demonstraui, iniuriarum & inimicitiarum autores Troianos: nam ira nascitur ex opinione factæ sibi iniuriæ; ex iniuria, inimicitia; ex inimicitia bellum: quod Horatius epistola decimanona, primi libri, ad Mecœnatem declarauit; cum inquit.

Ludus enim genuit trepidum certamen, & iram:

Ira truces inimicitias, & funebro bellum.

At autores iniuriarum iure optimo sunt odio habendi: tales igitur his verbis voluit probare Troianos esse Iuno; vt illos Acolo redderet odiosos.

Tyrre-

Tyrhenum Aequor. Argumento a loco, accelerans
 dum esse ostendit; quia iam nautigant, & sboundis u-
 tuntur ventis; quod innuit Iuno verbo illo, Aequor,
 quod mare tranquillum significat, & simul commu-
 ne cum Aeolo sibi periculum docuit: quia & ipse
 propè regnū suum haberet: & hac ratione sibi etiam
 conciliaret, Nam quibus (vt ait Aristoteles libro se-
 cundo Rhetoricorum) eadem sunt, vel bona, vel ma-
 la; inter sese amant: & extat tritum sermone prouer-
 bium, Commune periculum congregat dissidentes:
 contra, eos odio habemus, qui ex incommodis no-
 stris, sua sibi comparant commoda: Gentem ideo ap-
 pellauit, vt peregrinos, & externos. Nam gentes Ro-
 mani externos, & qui extra urbem, ac Italiam habita-
 rent, appellauere vt doctè annotauit Franciscus Lui-
 finus, in illis versibus secundæ odes, primi libri, Ho-
 ratii.

Iam satis terris, niuis, atque diræ

Grandinis, misit pater: & rubente

Dextera, sacras iaculatus arces,

Terruit urbem, terruit gentes.

Et odiosum est, peregrinos velle alienas terras oc-
 cupare, ac ibi regnare.

Ilium in Italiam portans, victosq; penates.

Hyperbole hac de causa vitur Iuno, & Italiae op-
 ponit Ilium, vt rei turpitudinem, & indignitatem
 osten-

ostendar; & (vt accusatori conuenit) atrocitatem facti augeat. Quid enim turpius, quid indignius excogitari potest, quàm victos Ilienses in Italiam conuolare: ut expulsis veris dominis, ipsi soli regnent.

Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.

Existimo ego argumentum hoc esse à specie, siue forma vxoris ductum, ad promissum Iunonis amplificandum, ex materia præstantioris boni. Vt enim quod superat genere, superat specie; sic quod superat specie, superat indiuiduo, vt vir, & mulier, duo genera sunt: quia vir genere est muliere præstantior, eadem ratione maximus vir maxima erit muliere dignior; & Homerus poeta summus, erit Saphone inter mulieres poetices peritissima, melior. Sed quo facilius uis & modus huius argumenti intelligatur, hic apponam verba Boetii, quæ scripta reliquit, in commentariis, in Topica Ciceronis. Tribus modis vxor habebatur usu, farre, & coemptione: sed confarreatio solis pontificibus conueniebat; quæ autem in manum per coemptionem conuenerant, hæ matres familias vocabantur; quæ usu, & farre minimè: coemptio verò certis solemnitatibus peragebatur, & sese inuicem interrogabant: vir ita: An sibi mulier mater familias esse uellet: illa respondebat uelle: Item mulier interrogabat virum, an sibi pater familias esse uellet: ille respondebat uelle: Itaque mulier viri conueniebat

niebat in manū: & vocabantur hæ nuptiæ per coemptionem; & erat mulier materfamilias viro loco filia. Quam solemnitatem in suis institutis Vlpianus exponit. Si verò absq; hac solemnitate nuptiæ essent contractæ, huiusmodi vxor vsu habebatur. Au. Gellius libro duodecimo ait, matrēfamilias appellatam eam solam, quæ in mariti manu, mancipioq; , aut in eius, cuius maritus manu, mancipioq; esset: quoniam non in matrimonium tantum, sed in familiam quoq; mariti, & in sui hæredis locum venisset: & hæc species vxoris erat omnium præstantissima: Deiopeia talis promittitur vxor Aeolo, quod hoc carmine significatur.

Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.

Ergo præstantissimum erit hoc connubium, & Deiopeia vxor præstantissima.

Verum uideamus quàm ingeniosè, ac doctè, ex ea parte philosophiæ, quæ latentes rerum terrestrium, ac cœlestiū causas perscrutatur, fabulosè, (vt poetæ decet) Iunoni quatuordecim Nymphas, Maro dederit. Iuno aer est, vt Cicero ait libro secundo de natura Deorum: Aer, (vt stoici disputāt) interiectus inter cœlum, & mare, est Iunonis nomine consecratus, ex quo, & in quo hæc quatuordecim, quæ possint filia Iunonis, siue Nymphæ dici, Iris, Ros, Pluuia, Nix, Grando, Tonitru, Coruscatio, Pruina, Glacies, Humiditas,

miditas, Calor, Nubes, Nebulae, Fulgur, quae aeris cum effecta, tum coniuncta Nympharum nomine fabulose sunt a poetis appellata. Item aeris septem sunt attributa, septem itidem in aere gignuntur. Est enim aeris, ut sit levis, ut mobilis, ut calidus, ut humidus, ut serenus, ut taciturnus, ut spirabilis: & has, uti septem Nymphas finxerunt poetae: & haec aeri tribuuntur. Quae vero gignuntur in aere, est Iris, cui attribuant tres ministras, Pluviam, Grandinem, Nivem: in his contingit, ut nubes soli opponatur; & corpus nubis, est alia sui parte densum, alia densius, alia densissimum; ex denso fit rubcus, ex densiore caeruleus, ex densissimo niger color: Item Phytos, Cometa, Fulmen, Tonitru, Exhalatio, Terremotus fiunt in aere. Unde colligimus naturalium rerum peritissimum fuisse Virgilium: & illas in fabulas vertere optime nosse. Sed quia ratio fabularum, nunc ad res naturales, nunc ad mores spectat, inuestigemus & hic, qua ratione, haec fabula de Iunone, & Aeolo, nobis ostendit ambitione, & corporis voluptate ita corrumpi in homine rationem, ut quid deceat, minimè videat. Aeolus enim est ratio in homine, quae, si se corrumpi sinat ambitione, vel alia qua vis vehementi perturbatione, tunc turbulentissimae excitantur tempestates: id est, multa fiunt iniqua, & sibi, ac aliis pernicioosa: Gens inimica. Quia (ut diximus) naturae primordia

S dia

dia sunt ambitioni contraria ; Item & vitam , rerum
 cognitioni deditam , oderunt ambitiosi ; & hoc est ,
 quod Iuno ait Ilium in Italiam portans : dictum est
 enim , per Italiam intelligi vitam contemplationi ad
 dictam : Deiopeia verò fictum nomē à poeta aptum
 rei , quā vult poeta expressam , exprimēdā , idest pul-
 cherrimæ mulieris formæ indicandæ , & in sui amorē
 rapienti : *Δειόπεια* enim apud Græcos idē est , quod Latī-
 nis comburo , immitto , & spiro : & aspectum , vocēq;
 significat . Deiopeia igitur significat eam mulierem ,
 quæ aspectu ipso , & voce accendat , homines , & gra-
 tum amorem immittat : nec in hoc à naturali ratione
 amoris conciliandi discedit poeta : siquidem visus ,
 & alloquiū sunt duæ primæ causæ , quæ nos ad aman-
 dum impellunt : vel dicamus Deiopeiam dictam
Δειόπεια , *Δειόπεια* hoc est diuino aspectu , & forma deco-
 ratam : vel à *Δειόπεια* idest pugno , & contēdo , vt de cuius
 forma certēt inter se homines . Nam mos fuit veterū
 Heroum , vt si qua esset egregia mulier forma , de illa
 certamen constitueretur , & victori deinde daretur .
 Si ad aeris rationem hoc nomen referimus , Deio-
 peia est serena pars aeris , quæ est pulcherrima ; nec
 est quicquam , quod possit magis trahere hominis ra-
 tionem , qui est Aeolus , quàm serena cœli facies , id
 est , prosper , & felix cunctis in rebus euentus , secun-
 daq; fortuna cum virtute coniuncta : cuius causa
 omnes

omnes labores, ac difficultates in hac vita perferimus: & sic, diuino planè modo, finè deliberanti propositum, quæ est felicitas, vno est nomine complexus, & Aristotelis de suasionè præceptum secutus.

Aelous hæc contraxit à regina, quid optes,

Explorare labor: mihi iussa capeßere fas est.

Tu mihi quodcunq; hoc regni, tu sceptræ, Ionemq;

Conciliæ, tu das epulis accumbere diuum

Nimborumq; facis, tempestatumq; potentem.

In hac Aeoli oratione, primò est considerandum nos, hoc est, quam bene nobis ostendat mores Aeoli personæ conuenientes: nam (vt præcipit Aristoteles in libro de poetica) in moribus, spectatur in primis ἀρετῶν, καὶ χερσῶν; hoc est, conuenientia, & probitas; & oportet moratum esse omne poema. Verùm, vt clarius pateat, moratam esse, & ex præcepto Aristotelis confictam hanc Aeoli orationem; declaremus ex Aristotelis sententia, quâdo oratio, siue poema dicatur habere mores: Tum oratio dicetur mores habere, quando vel actio, vel sermo indicauerit animi habitum, & electionem, qualis sit. Vbi animadvertendum est duo ab Aristotele esse prolata, actionem, & sermonem, quia his duobus significatur, ac detegitur animi habitus, alioqui occultus, & abditus; neque enim cadit sub sensum; sed tunc primùm cognoscimus aliquem, qualibus moribus sit prædi-

tus, cum illum agentem videmus aliquid, vel dicentem. index enim animi est oratio, sed plerumq; præcedit oratio, sequitur actio. Ex quibus nos colligimus bonos esse, vel malos homines. Poeta igitur probaturus Aeolum beneficiorum memorem, & gratum, & inferiorem magistratum superioris magistratus dicto audientem; eam illi attribuit primum orationem; deinde id factum, ex quibus talem esse perspicimus: est enim grati hominis meminisse meritorum, & libenter commemorare, à quo ea acceperit, & quam potest, referre gratiam: & inferioris magistratus superiori obedire: quæ tria, & verbis, & factis Aeolus præstat. Nam acceptum fert Iunoni quicquid habet regni; & illius petitioni nulla mora satisfacit: ubi & finem suum assequitur poeta; qui est, ut inseruiat Politicæ: Nam ea Respub. est bene instituta, in qua grati sunt in benemeritos ii, qui beneficia acceperunt, & minores maioribus magistratibus obediunt. Habet & hæc oratio τὸ ἴδιον: nam ex superiore Iunonis oratione una cum facto Aeoli proficiscitur: quandoquidem est maximè verisimile, ex huiusmodi Iunonis oratione Aeolum esse persuasum, atq; ita dixisse, & fecisse, ut ab illo dictum & factum fingit Virgilius: unde & suavis, ac iucunda oratio fluit: quæ, ut mos, ut natura, ut ratio, ut sensus hominum postulant, res sibi ad explicandum propositas narrat: quod notet ubiq; seruandū præcipit Aristoteles: &

Socrates (ut est apud Platonē in Gorgia) inquit, homines magnopere gaudere, cum audiūt orationem moribus, & naturæ, tū dicentis, tū audientis cōsentaneā. Est præterea cōsideranda diligēter orationis brevis forma aptissima Aeolo, & Iunoni, & tempori: siquidem vrgebat occasio, ut mandata exequeretur: secus euasuri erant Troiani periculum: deinde nihil molestius est valde aliquid cupiēti, quàm longo sermone illius desiderium retardari: nihil verò magis cupiebat Iuno, quàm perditos quāprimū ab Aeolo Troianos: postremo indecorum est ei, cui sint mandata principis statim exhaurienda, tempus agendi dicendo cōterere: & ideo breuissimè exponit, quod sit suum, & quod Iunonis officium: quod ad beneuolentiam comparandam accommodatum est. Nam nobis obsequentes, de nobis egregiè sentientes, in nos studiosè affectos amamus: talem sese declarat Iunoni Aeolus: ergo illius sibi colligit amorem. Tu mihi quodcunque hoc regni. Sunt hæc argumenta propositionis, quæ fuit, Debeo ego tibi obedire: ratio, quia quicquid habeo boni, à te habeo: & ratio hæc, & insequentes sunt à causis ex materia æqui, & boni, & ex iure naturæ. Nam natura nos impellit ad gratiam referendam; & quam habemus facultatem, ea ad illius, qui nobis eam dedit, commodum uti debemus: habet Aeolus imperium in uentos

ros à Iunone sibi datum: debet igitur eo ad nutum Iunonis uti. Et hæc omnia ab Aeolo dicuntur, ut causam suam bonam esse probet, & si in Troianos satisfactionem excitet tempestatem; quando imperanti Iunoni nihil negare possit. Contra. Ego hanc dictionem puto esse aduerbium, & significare idem, quod vicissim; & respondere illi poetæ carmini, quo habitus orationis, Iunonis supplicis est expressus.

Ad quem tuum Iuno supplex his uocibus usa est.

Vt hoc significatum velit Virgilius. Quemadmodum Iuno supplex superiorem habuit orationem, sic & illi respondit Aeolus: & his tribus verbis qualis esset futura Aeoli oratio, est significatum; brevis nimirum, & grauis. Nam reticentia verbi, Dixit, vel, Respondit, breuitati, & grauitati cōuenit orationis. Et Tuus proprius, tui vnus, non alterius. O Regina. Vide hic decorum personæ, ad conciliandam beneuolentiam seruatum: & confer personam Aeoli cum Iunonis persona, & principium orationis huius cum Iunonis orationis principio. Illa Aeolum nomine proprio appellat: quia hoc valde gratum, ac gratiosum est, cum quis fortunæ inferioris, à principe, vel nobiliore aliquo viro, nomine proprio appellatur: at contra indecorum, ac plenum indignationis, & signum contemptus, si quis priuatus, & inferioris fortunæ principem, non dignitatis, sed proprio appellet

pellet nomine. Et hac de causa, Juno apte dixit Ae-
 cle: & Acolus, o Regina; illam nomine dignitatis nun-
 cupans. Sic & Paulo inferius, Venus Iouem alloquens,
 dicet. O qui res hominumq; Deumq;. Et Iuppiter
 respondebit. Parce metu Cytherea. Quid optes, ex-
 plorare labor. Nos hoc in loco admonet, oportere
 esse explorata, multum, diuq; cogitata optata princi-
 pum: & hoc esse peculiare illorū munus, etiam atq;
 etiam cogitare quid velint, ac perpendere diligen-
 ter. Hoc infra seruantem Aeneam faciet, sic canēs,

At pius Aeneas per noctem plurima uolens,

Vi primum lux alma data est, excire locosq;

Explorare nouas, quas uento accesserit oras.

Cum enim plerunque, quod optant, assequi pos-
 sint principes; si illorum optata fuerint temeraria,
 sese, ac suos omnes, in summum adducēt discrimen.
 Labor explorare. Modus loquēdi à Græcis sumptus,
 qui cum careant Gerundiis, & supinis (ut grammati-
 corum verbis utamur) verbo infinito vtuntur. vt
 ναυγὸς τὰ ποτὲν. Quorum exemplo Virgilius dixit.

Quin abis hinc præceps, dum præcipitare potestas!

Et Terentius. Post, ubi tempus est promissa iam
 perfici. Concilias. Hoc physicè dictum est: quia
 Iuno est aer; ex cuius motu vēti fiunt, Iouem, Quia
 ille dat regna; & quia Iuppiter est ignis: & cum ex
 motu aeris venti gignantur, aer ab igne temperetur,
 cum

cum fit illius caloris particeps, cum aer est maxime temperatus, tum est cum Ioue coniunctus, ac concors. Sceptra. A signo argumentum. Hinc ab Homero *οὐκ ἔστι βασιλεύς*. Tu mihi quodcumque hoc regni, Cœcilius. id innuit poeta, inferiorem rationem, id est hominis prudentiam, ambitione corruptam, quicquid habet, id totum ambitioni, acceptum ferre: & nisi esset perturbatus hominis appetitus, nullum haberet Aeolus regnum, nullam ad animum excitandum potestatem. Epulis accumbere Diuum. Hoc est argumentum à consequentibus signis. Si enim dii soli vescuntur ambrosia, & nectare; & rex, eius populi dicitur, cui dominatur. Aeolus vescitur Epulis Deorum, imperat veteris: ergo deus, & rex vectorum. Sumptum est hoc totum ex fabulis poetarum, & veterum superstitione, referentium eos in Deorum numerum, qui optime in terris ceteris praeuissent; & aliquid necessarium maxime, maximeque admirabile reperiissent: ut Saturnus inter Deos est connumeratus, quod iuste imperarit: Liber, quod vinum repperit: Hercules, quod malos, & improbos homines multos de medio sustulerit: Et hac ratione Deus est Aeolus iudicatus, quia primus ex igni obseruationem ventorum inuenit: & quando futura esset vis magna vectorum, prædixit: ubi luce ipsa clarius perspicitur Aristotelis de poemate optime conscribendo consilium non esse

esse neglectum; quod est, poematis animam; debere esse fabulam.

*Tu mihi quodcumq; hoc regni, tu sceptrā, Iouemq;
Conciliās.*

Hoc genus sententiarū, & verborū, suaue, ac per-
uicundum esse audientibus, & dicentibus conciliare
amorem Antonius Minturnus, qui nuper sex libros
de Poeta cōscriptos edidit, affirmat, vt si quis ad parē
dum prōptus videatur, id est audienti amabile, qua-
lem sese Iunoni Aeolus hic præbet: & hoc totum est
poetici artificii, vt illius sermo delectet, & prosit.

*Hæc ubi dicta, cauum conuersa cuspide montem,
Impulit in latus; ac uenti, uelut agmine facto,
Quæ data porta, ruunt, & terras turbine perflans
Incubuerè mari, totumq; à sedibus imis
Vnâ Eurusi, motusq; munt, creberq; procellis
Africus; & uastos uolunt ad litorum fluctus.*

Pontanus in Actio sic declarat artificium poetæ
mirum, in explicatione Iunonis ad Aeolum acces-
sus, & vtriusq; inter se colloquii. Quò (inquit) maio-
ra, atque admirabiliora, quæ à poetis dicuntur, appa-
reant, ipsi humana ad Deos transferunt. Parum pro-
fecto erat Maroni tempestatem describere; quæ per
se ipsa magna quidem erat, atque horribilis, sed Iuno-
nis ad Aeolum, & Aeoli ad Iunonē allocutiones, ad-
mirabilē multo maximè eam faciunt, vëtorum ipso-
rum

T rum

rum Deo illam excitante. Itaque intonantur magis,
quàm dicuntur illa.

Hæc ubi dicta: cauum conuersa cuspide montem

Impulit in latus, ac uenti, uelut agmine facto,

Qua data porta, ruina, ac terras turbidine perflans.

Hæc ubi dicta. Vltus est reticentia verbi, & hoc lo-
co, ad decorum personæ, & grauitatem orationis cō-
parandam: nam reticentia omnis grauis est, & cele-
ritate hic opus erat.

Cauum conuersa cuspide. Hactenus causæ irarū,
personarum consilia sunt explicata: nunc ita verifi-
militer facta sequuntur, vt quadrent maxime tum
causis, tum personis, tum personarum consiliis: &
quia non solum rem debet exponere poeta, sed ex-
ponendo amplificare: Virgilius (vt docet Quintilia-
nus libro octauo capite quarto) ex antecedentibus
causis magnitudinem futuræ tempestatis magnope-
re duxit. Irata enim Iuno, maximeq; commota, illius
ad Aeolum accessus vtriusq; oratio, Acoli alacritas,
& studium Iunonis petitioni satisfaciendi, impulsio
caui montis in latus, declarant atrocissimam tempe-
statem futuram: quæ omnia si ad physica referas, di-
ces Iunonem aerem esse, ex cuius vehementi motu,
venti vehementes excitantur: ex ventis tempestas
horrenda: ex tempestate naufragia, & submersiones
& hominum, & rerum cæterarum: hinc lachrymæ,
gemitus,

gemitus, querelæ, & exclamationes, quæ cuncta deinceps exponit Virgilius. Et, ut in aliis multis est Homerum secutus: apud quem Neptunus videns Vlyssē a Calypsone abeuntem, & hac de causa iratus, idem ferē facit, quod hic Acōlus. Homeri carmina adscribam.

ὡς ἔπων σὺν ἄνι πηϊλάς, ἱτάραι δὲ πόντου
 χερσὶ τρέμειν κλέπιν, πικρὰς δὲ ὀροῦναι κίλκας
 παρτοίων ἀνέμων.

Cauum montem physicè dixit: quia caua loca flatibus, ac ventis facillè implentur: quod sciens Homerus, in vtre ventos Vlyssi ab Acolo datos dixit. Impulit in latus. Ego interpretor impulit latus montis, ut illud, In puppim ferit, id est puppim ferit: quibus verbis vim, ac conatum Acoli, & difficultatem impellendi, oculis subiecit. Nam hæ syllabæ Im, & In durum quendam sonum referunt, & dictiones definientes in t, & s, cum quadam difficultate proferuntur. Præterea duo coniuncti dactyli, & vnus spondæus, significant celeritatem, primò quidem, impellere cupiētis, sed tarditatem deinde, ob rei susceptæ difficultatem: Sic in Georgicis ad laboris difficultatem significandam dixit.

Et durisurgens in rebus egestas.

Ac venti. Hac in descriptione tempestatis, ut intelligamus non discessisse Virgilium ab Aristotelis

præcepto, quod est, ut rebus describēdis, perfectam rei formam sibi ob oculos ponant; sciendum est, à summo poeta hic perfectam tempestatis formam versibus hisce explicari: quam videmus ab septem rei attributis, quas dialectici circumstantias appellāt, esse descriptam: & primum à prima, quæ est persona Iunonis, & Aeoli, potentiam talem excitare turbulentissimam tempestatem; & Troianorum, qui possent: à loco: ubi inquit, incubuere mari: in mari enim fiunt turbulentissimæ tempestates: Tertiò à tempore, cum læti nauigarent Troiani, nec quicquā tale suspicarentur, venti mari incubuere: à modo.

Quā data porta, ruunt, & terras turbine perflant.

Et vastos uolunt ad littora fluctus:

Quintò causa, venti enim iiq; contrarii ruunt, in mare, & creber procellis Africus. Sextò, à facultate, cum Aeolum de se sic dicentem facit poeta.

Nimborumq; facis, tempestatumq; potentem:

Vltimò ab instrumentis, conuersa cuspide, turbine, procellis, quibus omnibus concurrentibus, maxima oboriatur tempestas necesse est. Sed quando ex causis, & effectis, & ex iis quæ antecedunt, & consequuntur, quæq; sunt rei adiuncta, apertius res cognoscitur; diligentius hæc hic consideremus: & quia in omni rerum cogitatione, atq; animaduersione primum causæ occurrunt, tum effecta his respondent;

&c

& reliqua deinceps sequuntur; in hac tempestate describenda à causis est exorsus poeta; & à causis primò, quæ sunt consilii participes; deinde ab iis, quæ sunt consilii expertes: neq; id sine ratione factum est: nam in re suscipienda consilio primus est locus: sunt verò cōsilio participes causæ Iuno, & Aeolus, qui cōsultò hanc tempestatem excitant: causæ non consultò agentes, sunt venti, nubes, tenebræ, fulgura; quæ naturales causæ dicuntur; quæ à superioribus causis mouentur: & ob id secundo loco sunt collocatæ: in quibus recensendis non discedit ab ordine naturæ. Nam ponit primò ventos omnes; deinde singulos. Ait enim.

Ac venti uelut agmine facto

Quà data porta, ruunt. deinde Vnà:

Eurusq;, Notusq;, ruunt; creberq; procellis,

Africus:

Vbi ad incredibilem quandam tempestatem, & admirabilem explicandam finxit poeta, cōtrarios ventos. simul flare, quod figmentum ex Homeri libro quinto Odyssæ Virgilius est mutuatus.

Σιν δ' ἑσπερος το, ὅστος τ' ἔπειτα, ζέφυρος τε θυετός,

καὶ βορέης χιθονόγυιτος μέγα κῆμα κ' ἄλυσσας.

Causas effecta necessario sequuntur: quæ hic annettit causis Virgilius, cum inquit.

Quà data porta, ruunt, ac terras turbino perflant.

Incubuerunt

*Incubuerè mari, totumq; à sedibus imis
Vnà Euruseq; Notusq; ruunt, creberq; procellis
Africus, & uastos uoluunt ad littora fluctus
Eripiunt subito nubes cœlumq; diemq;
Teucrorum ex oculis: Ponto nae incubat atra
Intomuerè poli, crebris micat ignibus æther.*

Hæc enim sunt omnia effecta ventorum, quibus hæc consequentia subiiciuntur: Clamor virum, stridor rudentum, Mors præsens, Metus, gemitus, exclamatio Aenæ, & conquestio: ab Aquilone procella, unde facti sunt remi, velum concussum, Mons aquæ insecutus, & omnia deniq; mala, quæ hic à poeta cõnumerantur. Ex tribus igitur potissimum locis causarum, effectorum, & consequentium huius atrocissimæ tempestatis descriptio sumpta est: nunc quibus sententiis, & verbis sit descripta, referamus. Prima sententia ducta est à locis, quæ sunt ventis subiecta, terris nempe, ac mari: & exornata est similitudine, ab agmine militum ducta, & energia: fingit enim ventos, tanquam feroces homines, atq; immanes, impetum in urbem aliquam facientes, ac omnia euertentes. Vtus est verbis cum propriis, ut *Perflant*, tum translatis, ut *Ruunt*, *Incubuerè*: quæ verba significant ventorum summum impetum, & totum mare ab iis occupatum. Altera sententia, à clamore hominum insequentium, & rudentem stridore est sumpta, ac distri-

distributione illustrata : nam clamor est hominum, stridor proprius rudentum, & verbis similiter cadentibus, ut Clamor, Stridor, virum, Rudentum: quibus habita est ratio rei horribilis exponendæ. Quandoquidem hæc verba. Clamor, Stridor, incipiunt à syllabis rigidioribus, desinunt in horridas; & illæ alteræ, virum, Rudentum in obscuras: at omnis obscuritas honorem inuenit: quod & in secundo libro seruauit, cum inquit.

Exoritur clamorq; virum, clangorq; tubarum.

Ficta, siue imitatione nouata huiusmodi verba, grandiorẽ efficiunt orationem, & poeticæ orationi sunt aptissima. ut illa.

Discessu mugire boues, Et,

Quamq; greges illi balantum.

Apparent enim Rudentum, Mugire, Balantum, ex ipso planè sono facta esse verba. Et in hoc carmine nulla est dictio, quæ R. literam duriorẽ non habeat. Eripiunt subito nubes. sententia horum duorum carminum est. Summa secuta est aeris obscuritas: hanc explicauit poeta ab antecedentibus tenebrarum: quia ante obducitur cælum nubibus; postea sequuntur tenebræ; vnde nox atra: quam sententiam Epiphonemate claudit: quod ex superioribus ventorum effectis oritur. Nam quod nubes eripuerint, cælumq; diemq; ex oculis Troianorum, est elementorum naturæ

curæ consentaneum; quæ inter se confusa, atq; perturbata pariunt tenebras. Hac verò conformatione sententiæ, remiis oculos posuit, & certissimam demonstravit. Eandem sententiam protulit Homerus libro quinto Odyssææ.

οὐδὲ τίς ποίῃσι καλῶς

γῶμαι, ὅμῳ, καὶ πότῳ, ὁρώμεθα θανάτου νῆξ.

Hanc orationis formam, græci περιττὰ dixerūt: quæ res horridas, terribiles, ac varias complectitur: quæ tamen multum amplitudinis, & euidentiæ retinet, vt legenti hæc carmina licet videre. Nā rei atrocitatem, cum quadam verborum amplitudine, ac varietate, oculis subiicit.

Præsentemq; unis intentant omnia mortem.

Quanta sit vis in hoc verbo, Præsentem, & cur poeta præsentem mortem dixerit, declarat Aristoteles libro secundo Rhetoricorum: vbi reddit rationem, quare homines non timeant mortem; quæ interitum omnibus affert; nec ullo modo vitari potest: Quoniam (inquit) sciunt quidem omnes se morituros, sed cum putent longè tempus mortis abesse, ideo non timeant: nam præsentia, & propinqua mala timeantur. Si igitur poeta hic dixisset tantum, intentant mortem, res non uisa esset atrox: neque multum timenda: quia putari posset aliquod dari longius spatium, verum addēs Virgilius, Præsentem, summo-

summo opere auxit tempestatis magnitudinē, & causam gemitus, ac metus Aeneae iustam docuit, & in libro de poetica *πάθος* quid esset docens inquit, *ὅτι, ἐν τῇ ἐκείνῃ λέγεται*. Atque hoc etiam facit ad magnitudinem tempestatis significandā: ad misericordiam in Troianos excitandam; quod haec ferē omnia per indicandi modum enunciantur. Ut sunt venti, perflant, volūt, insequitur clamor, Eripiūt nubes, incubat nox. Micat aethēr, omnia intentant mortem: solvuntur membra, ingemit Aeneas, Procella velum ferit, fluctus ad sidera tollit, Remi franguntur, prora dat latus, insequitur mons aquae, Hi pendent, furit aestus, Notus torquet. Vorat vortex, vrget Eurus, Apparet rari nantes. Equis non videt, haec verba, hoc modo prolata, facere nos rei nō auditores tantum, sed spectatores quoque, & multo nos magis mouent, cum haec quasi praesentia intuemur, quam si praeterita audiremus? Hoc est, quod admirabile facit poema, ac rem auget quam maxime. Nam maiora videtur quae instant, quam quae praeterierunt: quem exaggerandi rei modum, ostendit nobis Rodolphus Agricola.

Ex templo Aeneae solvuntur frigore membra.

Ingemit, & duplices tendens ad sidera palmas,

Talia uoce refert.

Sententia haec, qua probatur metus Aeneae, est a consequentibus signis deprompta. Nam metum

V sequuntur

sequuntur membrorum frigus, gemitus, & manus
ad sidera sublata: & est diatyposis metu conster-
nati viri, qui habitus est insequentis orationis pro-
prius, qui & superiora, & inferiora de tempestate di-
cta, verisimilia facit. Eadem de Ulyssse cecinit Ho-
merus.

καὶ τὸ τ' ἀδυσσῆος αὐτὸ γέγραπται, καὶ φίλον ἦτορ
ὄχθησας εἰς ἄρα εἶπε πρὸς οἱ μεγαλύτερα θυμῷ.

Tollere autem manus (quod greci dicunt *ἵσταται*
χεῖρας) ostendit Polybius, fuisse eorum, qui longè alio
in statu forent: durioresq; fortuna conflictarentur, vi-
derentq; præsens sibi exitium imminere. De militi-
bus enim, C. Flamini, qui victi in acie, in lacum se
coniecerant, ac quousq; altitudo ipsius patiebatur,
progressi sunt, sic narrat. Illi, cum equites hostium,
cōgressos viderent, exitiumq; appropinquare, ma-
nus ex aqua exerentes, ac tendentes, voceq; etiam
precantes, ut vitæ suæ parcerent, aut trucidati ab
ipsis sunt, aut se mutuis vulneribus, diffidentes salu-
tati confecerunt. Quæ Polybii verba, multum lucis
afferunt huius loci Virgiliani artificio cognoscen-
do: quoniam Aeneas ex secunda navigatione, subito
in turbulentissimam incidere tempestatem.

Et ideo oportuit poetam, naturæ imitatore, &
morum hominum, illum fingere sublati in cœlum
manibus ita exclamantem. Idem cecinit libro duo-
decimo

decimo eam famile Tuii tempus exponeret.

Ille humilis, supplexq; oculos, dextraq; precantem

Proterdens: Et paulo post,

Vicisti & victum te tendere palmas

Ausonii uidere.

Ad Sydera. Hæc etiam de causa existimo à Virgilio fictum Aeneam tendere tam manus ad Sydera, quia ex Platonis opinione putaretur, qui spatium induerunt, et pro patria pugnarent, doctorem esse in rebus loca, quibus una cum ceteris beatis perpetuo pugnarent.

Frigore dicit, esse equitum indicans, minus tamen quod timendum, & horribile occurrit, tum sanguis, unde calor omnis est, & uita, ad eam, tanquam ad arcem concurrunt, & extrema relinquitur hinc summa corporis partes frigescent. Sic alibi dixit,

Frigidusq; cucurrit.

Ossa tremant, & c.

Contingit quæque locis.

Quis ante ad patrum, Troie sub manibus albis

Contigit oppetere.

Ubi & hic probetur ex arte poetica attributa hanc Aeneæ orationem, duo sunt animaduertenda, esse ab Aristotele præcepta seruanda in Tragicis, & Heroicis poematibus conscribendis.

hoc est, mutationem fortunæ in contrarium, & perturbationem, quæ est actio interitum afferens, & luctu, ac gemitu digna, ut mors præfens: quæ duo in hac tempestate describenda servauit Virgilius: cum enim superius eduxerit Troianos ex siculo littore soluentes lætos, secundo vento videntes; at nunc eos in strati alto, ac summergi vadis faciat, mutationem fortunæ contrariam ostendit: & eodem tempore efficitur: quia ventis in mari uexari, ac naufragium facere, est actio doloris, & lacrymarum plena; ut quæ affert interitum; quod non solum in rebus ipsis inesse, sed etiam sententiis, uerbisq; ipsis effingi debet: & quia hyperbole, & hypotyposis, exclamatio, ac comparatio, sunt aptæ perturbato animo, ac dolenti; & rebus turbulentis ac miserabilibus, horrendisq; ob oculos ponendis, ut superius poeta habitum metu consternati Aeneæ per hyperbolen protulit, dicens,

Duplices tendens ad sydera palmas.

Sic nunc facit illum exclamantem; & comparatione utentem eorum, qui ad Troiam sunt occisi; eosq; præ se beatissimos dicentem: quem in primis decet abruptum orationis principium cuiusmodi est hoc, quod Homerus dedit Ulyssi eadem patienti.

*Ἐποικίνας δὲ τοὺς, καὶ τὴν αὖτις ὀδὸν ἔχοντες
Τροίηντας, καὶ τὴν αὖτις ὀδὸν ἔχοντες.*

Sunt

Sunt, qui reprehendant hoc in loco Virgilium, vt qui contra præceptū Aristotelis fecerit, quod est, vt quam à principio formaris personam, eandem ad extremum serues: at Aeneam insignem pietate virum, & ideo fortem, quia est propria viri fortitudo, initio poematis descripsit nobis Virgilius; nunc illum ingemiscentem, atq; timentem facit. Verum quod in virum fortem cadere minime posse putant, qui hoc reprehendunt, consilium, & prudentiam Maronis non intuentur, nec legerunt Quintum caput libri tertii Ethicorū Aristotelis, in quo agit de fortitudine, verba ipsius latinè apponam: vt apertius appareat summa summi poetæ, rerum quæ ad mores, & naturas omnium hominum spectant, scientia. sunt (inquit) quædam pertimescenda, idq; præclarum est: quæ eadem turpe sit nō timere. Vt, dedecus qui timet, probus; qui nō timet, impudens habetur: nec si quis vim liberis; & vxori timeat, vel inuidiam, aut si quid est eiusdem generis, ignauus, ac timidus putandus est: nec fortis is, qui fidenti sit animo, cum virgis cæsum se iri videat; quia id turpe est. Nec in omni genere mortis vir fortis cernitur, vt, si quis in mari pereat, vel morbo intereat, quia id mortis genus nullam habet gloriam, nec occasionem fortitudinis declarandæ: ac in eo genere mortis perspicitur, quod est pulcherrimum; qualis est illa mors, quæ in bello, & pro patria

patria cuenit. Hoc indicant honores, qui, & in rebus publicis, & apud reges decreti sunt iis, qui in bello fortiter pugnâtes, occupuerint. Quo circa propriè, ac verè fortis videtur is, qui morte honesta propoſita, iisq; omnibus, quæ mortem afferunt, cum appropinquant, metu vacat. Attamen & in mari, & in morbis, vir fortis vacuus est ille quidem à metu, sed non more nautarum: fortes enim, & de salute sua desperant, & genus hoc mortis acerbè ferunt: illos fidenti esse animo docuit exercitatio: sunt autem forti magnoq; animo, cum aut viribus locus est, aut pulchrū exire de vita: quorum neutrum in his generibus interitus contingit. In his Aristotelis verbis, causa dilucide apparet, qua uirum fortem deceat in bello oppetere, non autem in maritimis procellis, ac tēpestibus. Mallet igitur hic Aeneas, vt fortissimus vir, inter hostes confertissimos, pro patriæ focis, atq; aris pugnans, occubuisse, quàm procella obrui. Quia, cū fortitudo maximè in morte spectetur, fortis quidē in bello cadere optat cum propter honestum pugnarit. Eorum verò casum, qui maris obruuntur tempestate, fortitudo prorsus abhorret. Tātū igitur abest, vt virgilius sit reprehendendus, vt sit maximè laudandus, qui, cum facit ingemiscentem Aeneam, tum maximè fortem facit: qui non mortem, timeat, sed genus mortis viro forti indignum: nec vllam gloriā,

vel

vel laudem ex morte consequatur. Placuit hunc locum pluribus explicare; quia verè hic fortis perspicitur Aeneas, & Poetae artificium; qui etiam in gemitu ipso, virum fortem, ex Aristotelis doctrina de moribus, declaret. Hic enim cernitur ~~homo~~ uiri fortis, & optimi imperatoris, ignobile genus mortis abhorrentis, & honestissime cadere cum hostibus pugnando cupientis. Nec interim discedit à fine suo laudandi Romanos, quibus semper fuit dulce, & decorum pro patria, & in armis mori; unde & in secundo idè Aeneas inquit, Pulchrumq; mori succurrit in armis. Et quia hæc oratio est demonstratiui generis: (nam nihil aliud Aeneas uult demonstratum, nisi se omnium miserrimum esse) ab amplificatione per comparisonem facta, inceptit: quod est præceptum Aristotelis libro primo Rhetoricorum. Nam certas res ponimus, quas deinde amplificamus: sed Aeneas, ut nimio dolore uictus, omisit propositionem, quæ est: Sum ego omnium infelicissimus: cuius est probatio; quia præ me sunt beatissimi; qui ad Troiam perire: si enim mortui præ me sunt felicissimi, quanta putanda est calamitas mea? Et est ~~πρόβος~~, ex amplificatione qualitatis, & quantitatis: qualitas est in illis uerbis, Beati, qui sub mœnibus patriæ cecidere: quantitas in his, O terq; quaterq;. Nam numerus quantitatem significat: & à specie quoque quantitatis calamitatem

linitatem magnopere auget: nam beatos illos esse, Aenæ cōparatione, declaratur quidem Aenæ miseria, sed bis beatos esse aliquantō maior apparet, At ter, & quater beatos multō maxima, & quæ uix animo possit concipi, nedum oratione explicari. Sunt hic igitur tres amplificationis gradus, qualitatis, quātitatis, & formæ quantitatis. Eodem argumenti genere utitur Andromache libro tertio, ad calamitatem suam exaggerandam.

*O' felix una ante alias Priamœia uirgo,
Hostilem ad tumultum, Troiæ sub mœnibus altis
Iussa mori.*

Quam enim miserabilis erat casus Andromachæ, si comparata cum ea felix Polixena habebatur? Præterea modus hic comparisonis expresse, (ut ait Rodolphus Agricola libro tertio de inuentione Dialectica) ualet plurimum ad rei magnitudinem colligendam. Est autem expressa comparatio, cum utraque res inter se confertur, ac oratione explicatur: ut Virgilius in Bucolicis, declaraturus magnitudinem urbis Romæ, dixit.

*Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
O' Danaum fortissime gentis
Tydide, me ne Iliacis occumbere campis
Non potuisse: tuâq; hanc animam effundere dextra?*

Hæc

Hæc uerba morem uiri fortis mortem honestam
exoptantis indicant; & hic modus loquendi per in-
finitum uerbum, ac commodatus est animo portur-
bato, qui non perfecte profere orationem. Hoc mo-
do superius locuta est Iuno.

Mene incepto desistere dictam

Nec posse Italia Teucrorum auertere regem

Et sermo ad Diomedem hostem conuersus mouet
commiserationem: & Aeneæ fortitudinis est index
qui uel fortissimum hostem non reformidasset; sed
cum eo esset congressus; nec ab eo uictus. Magnum
est enim fortitudinis signum; cum omnium fortis-
simo hoste Aeneam congressum; nec ab illo supe-
rari potuisse: unde talis Aeneas a se quasi aliud agere,
commendatur. Homerus eadem eccinit de Achil-
le, maris tempestate uexato.

ὦ γένος ἰδμεν ἄνθρωποι καὶ θεοὶ ἄνθρωποι

Et hæc sententia sumpta est a dissimilitudine; & dif-
ferentia eorum, qui occubuerant ad Troiam.

O Danaii fortissimo gentis.

Hæc figura sententiæ; dicitur optatio: ut illud,

Quam præteritos referat si Iuppiter annos.

Cum quatuor syllabarum dictiones grandem effi-
ciant orationem; Virgilius hoc carmine;

Coniungopptere, o Danaii fortissimo gentis.

usus est duabus dictionibus quatuor syllabarum;

et H

X

Oppe-

Oppetere, Fortissime.

Non potuisse, tulaq, hanc animam effundere dextra.

Hic concursus uocalium, & hiatus, exprimit quasi actum anime excurrentis e corpore, ut etiam in illo carmine de Aiakis morte,

Illum expirare intransfixo pectore flammam.

Saeuus ubi Aeacida telo iacet Hector, ubi ingens.

Bontanus in Actio animaduertit hiatus, & complofionem earundem uocalium, in hoc carmine afferre cum iurium uoluptate orationi dignitatem.

Italiae tactanti stridentis Aquilone procella,

Velum aduersa ferit, fluctusq, ad sidera tollit.

Eranguntur remittunt prona auerit, et unda

Da latup, insequitur cunulo praeputius aquarum.

His summo in fluctu pendens, his unda debescens,

Terram inter fluctus aperit: furit aestus arenae.

Treis Notus abreptas in saxa latentia torquet,

Saxa uocant Itali, modusq, in fluctibus aras.

Dorsum immane mari summo; treis Eurus ab alto.

In breuia, & syrteis urget (miserabile iusu)

Illiditq, uadis, atque aggerè cingit arena.

Vnam, quae Lycios, fidumq, uehebat Orontem,

Ipsum ante oculos ingens a uertice pontus.

In puppin ferit: occutitur, pronusq, magister.

Voluitur in caput: astellam ter fluctus ibidem.

Torquet agens circum, & rapidus uolat equore uortex.

His

His carminibus animaduerto Virgilium quatuor
 esse complexū quæ Tragicis, & heroicis poematibus
 sunt complectenda, τὸ δεινόν, τὸ αἰετόν, τὸ φοβερόν, τὸ θαυμά-
 ρον, hoc est, atrox, miserabile, horribile, admirabile.
 Cum enim ait montem aquæ, & ad sydera fluctus
 sublato & terram inter fluctus apertam, admiratio-
 nem parit: cum verò hos in summo fluctu penden-
 tes, illos in imo iacentes, & æstum furentem fingit,
 horrorem incutit, cum velum cōcuti, remos frangi,
 treis naues abreptas in saxa latentia torqueri, treis in
 breuia virgeri, commiserationem mouet: id quod
 ipse testatur, interponens, miserabile visu. Hæc ve-
 rò carmina.

Vnam, quæ Lycios, fidumq; uehebat Orontem,

Ipsius ante oculos, ingens à uertice pontus

In puppim ferit: excutitur, pronusq; magister

Voluitur in caput: ast illam ter fluctus ibidem

Torquet agens circum, & rapidus uorat equore uertex.

Rei summam atrocitatem oculis subiiciunt: atq;
 hæc omnia ita referuntur à poeta, ut seruet illud Ari-
 stotelis præceptum, τὸ προὐπάρχον νοεῖν, id est, ut ocu-
 lis subiici, quæ dicuntur, videantur. Et quoniam hu-
 iusmodi rerum descriptiones referuntur ad demon-
 stratiuum genus, quod, fere totum in earum rerum
 amplificatione, quæ sunt oratione explicandæ, versa-
 tur, perscrutemur diligenter, & quomodo tacita cō-

hic volui modum comparationis, & exemplum ex
 Rodulpho, vt studiosi dicāt, qua ratione poeta rem
 sibi propositam augeant, & exornent oratione. Ad
 hæc adhibetur & hic alter amplificandi modus; qui
 est præsens rei conspectus; dum ait,

Ipsius ante oculos, ingens à uertice pontus.

Qui maximè in animos hominū quoq; penetrat;
 nihil ad mouendos affectus potentius. Nam (ut in-
 quit Horatius)

Segnius irritant animos demissa per aures,

Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus.

Et hæc de causa hic sunt omnia (vt paulò superius
 diximus) oculis subiecta: id quod poëtarum est: qui-
 bus præcipue sunt mouendi affectus:

Talia iactant.

Homeri sententiam retulit: qui fingit Vlysssem
 vento, ac tempestatibus iactatum, ferè vnda obru-
 tum, dicentem propè eadem, qua hic Aeneas.

ὅς ἀπὸ μὲν ἐπὶ πόντῳ ἰλαοὶ μέγα κύμα κατ' ἀνέμῳ

πλεῖστον ἐπιδύον.

Stridens Aquilone procella.

Homerus.

αἰὲλ' ἄνεμος ἔλθε

κυκλωγὼς ῥιφύρος μεγὰλῃ σπῆλαι καὶ πύσσῳ

ἰστέρε προτόνους ἰσρήϊα, ἱμοῖο θυέλλαι

In breuia, & synois.

Pompilius Amasius Romuli, nostra ætate viri
 eloquentissimi, præceptoris mei filius; vir, & multæ,

o. l. m.

& ac-

& accurata lectionis, ac summus amicus meus, inter-
pretatur hoc verbum, Breuia, loca in mari aestuosa,
atq; feruentia, à voce græca, *Βραχέα* ἀπό τῆς *Ἑστίας*, hoc
est, aestuo, ferueo, vel feruere facio: non autem à di-
ctione *Βραχύ*, quod breue significat: in cuius senten-
tiâ, vt veram, & ingeniose excogitatam, pedibus co-
terq; quatq;

Hic ego consulto præter eo, quæcunq; de his numeris dicuntur à Macrobio. Id tantum refero, quod ex veterum monumentis collegi, trium numerum esse rerum omnium mensuram; Deum omnia terrarum numero distribuere; omnia hoc numero absolui, vt medio, principio, & fine; & Orpheus dixit. Iouē esse bonum, pulchrum, iustum; bonum, dum creat omnia: pulchrum, dum perficit; iustum, dum promittis unicuiq; tribuit. Quatuor verò numerum esse mirandæ potestatis illud declarat, quod Pythagorici, qui numeris omnia constare dixerunt, iurabant per hunc numerum. Et admirandum Dei nomen, apud omnes homines, quatuor constare litteris: nobis Deus dicitur, à Græcis *Θεός*; Theut ab Aegyptiis, à Persis *Syres*, à Magis *Orsi*: Alla ab Arabibus. Ab Hebræis *Adonai*. Videmus deniq; mundum, & hominem quatuor elementis constare, & quatuor esse anni tempora, quibus omnia perficiuntur. Quare Poeta, cum summæ beatos significare vellet, & ex numero

mero τὸ θαυμαστόν ἐλικρε, usus est his numericis. Ἀλλ' ὅ-
 πῳς autem hac tempestate puto nobis à summo
 Poeta significari statum, ac conditionem rerum hu-
 manarum, fortunæq; varietatem; ac summam vim
 animi perturbationum. Per mare, hanc vitam intel-
 ligimus: in qua venti, id est, animi perturbationes, cū
 dominantur, omnia fursum deorsum miscētur; mul-
 tis exitium, paratur: Aquilonem esse, rerum felices
 euentus, dicimus, qui statim aduersis casibus cec-
 dunt: hi qui summo in fluctu pēdent, & quibus terrā
 dehiscens vnda aperit, innuunt nobis fortunæ inco-
 stantiam; quæ nunc nos extollat, nunc deprimat. Bre-
 uia, æstus animi; & inuidiam: Syrtis auaritiam no-
 tant; & ideo addit, Miserabile visu: Inuidi enim, &
 auari miserabiles sunt, & multi ab honesto abducun-
 tur: Magister excutitur, hoc est, ratio prorsus à per-
 turbationibus superatur, & in peiorem partem trahi-
 tur: & deniq;

Apparent rari nantes in gurgite vasto.

Hoc est, pauci admodum possunt euadere d tor,
 ac tantis huius vitæ miseriis, ac fortunæ talis. Neq;
 hoc à fine, & officio boni Poetæ abhorret, qui debet
 nobis vitæ hominum statum, & conditionem huius-
 modi figmētis ostēdere: Iason in lege Re cōiuncti de
 legis tertio, usurpat vice prouerbiij hoc carmen,

Apparent rari nantes in gurgite vasto.

In materia difficili, & latissima; ad quam tamen extricandam pauci interpretes accesserint.

Fidum Oronem.

Ideo appellauit, quia Græcè *ὄρον* videntem significat, à verbo *ὄρα* deductum, quod est video, respicio: quod est propriū prudentis, & fidi amici: at hic etiā in maximis perturbationibus, & periculis deficit.

Prora auertit.

Pomianus ait in Actio, Poetam in quarto carminis pede, vsum icoireq vocalium earundem concursu, quod hoc & ad rei magnitudinem, & ad numerorum dignitatem significandam sit accommodatissimum.

Hector ubi gens.

Hic hiatus in sexto pede mirifice assurgit: quodam etiam cum magnitudine dignitas, numeris ipsis comparatur.

Præruptus aquæ mons.

Vastos uolunt ad sidera fluctus.

Hic videmus nihil esse à poeta ommissum, quo admirabilem maxime declararet tempestatem. Addidit enim duas hyperbolas: quæ & si videntur à rerum natura recedere, tamen poetis, ad excitandam admirationem sunt concessa.

Franguntur remi, tum prora auertit, & undis

Dat latus, insequitur cumulo præruptus aquæ mons.

al

Hic

Hic cognoscitur seruatum illud Aristotelis præceptum, vt verba sint proportionē rebus ipsis explicandis accommodata. Nam apto verborum sonitu, & duritiæ, rem duram, eandemq; horribilem effingit poeta: vbi ad literarum, syllabarumq; asperitatem, ad pedis hiatum, vnius syllabæ verbum, duarum in fine consonantium vi munitum, idemq; in sibilum desinens accedit: quo; & versus, & sententia terminatur: vt accumulata copiam aquæ irruentem qua naui obruatur, cernere videaris: sed de artificio tempestatis descriptæ hæcenus.

Interea magno misceri murmure pontum,

Emissamq; hyemem sensu Neptunus: & imis

Stagna refusa uadis: grauius commotus, & alto

Prospiciens, summa placidum caput extulit unda.

Disiectam Aeneæ toto uidet æquore classem.

Fluctibus oppressos Troas, caliq; ruina:

Nec latuere dolè fratrem Iunonis, & iræ.

Eurum ad se, Zephyrumq; uocat, dehinc talia fatur.

Franciscus Robortellus, vir nostra ætate summa doctrina, maximoq; ingenio præditus, in commentariis, quos in Aristotelis de arte poetica primus edidit, animaduertit hoc in loco à Virgilio seruatum artis poeticae præceptum, & decorum; quod est, ne ad Deos confugiamus, nisi cum quid huiusmodi incidit, quod uiribus humanis fieri minimè possit. Ne-

Y mo

non autem est, quin perficiat, tanta maris tempe-
 flatu, ac periclitantibus Troianis, nullas mortuorum
 vires potuisse occurrere & succurrere. Itaque neces-
 se fuit ad Deos confugere: & quia non omnes dii
 hoc poterant prestare auxilium: & si poterant, non
 tam facile, neque tam cito; & celeritate opus erat,
 ne obruerentur omnes ad vnum Troiani: ideo Ne-
 ptunus maris Deus à Virgilio effingitur, qui huic
 tanto malo medeatur: quod hoc ipse & possit, & de-
 beat prestare officium: cui sit legitimè datum maris
 imperium: qui maiorem quàm Acolus, habeat po-
 testatem.

Interea. Hæc dictio totius indicat nusquam in
 narrationibus poeticis omittendum. Connectit enim
 insequentia antecedentibus: nam dum maximè tur-
 batur mare, tum Neptunus Deus maris tempesta-
 tem sentit: & cognita tempestatis iniusta causa, ma-
 re tranquillum reddit. Sententiam verò hanc totam,
 qua dicitur Neptunus sensisse magnum maris mo-
 tum, sumptam videmus ex fabula, quæ conficta est
 de Neptuno maris Deo; & opinione veterum con-
 firmata: vnde fit verisimile, quod hic dicitur à Vir-
 gilio: qui Homerum est secutus, mutatis tantum per-
 sonis. Pingit enim Homerus Ino, Leucotheam, Cad-
 mi filiam, Vlyssis casum miseratam, illi vittam tradi-
 disse: qua indutus, se in fluctus præcipit, cuius be-
 neficio

neficio saluus in Phæacum littus enatet: sed quam,
vbi terram attigerit, rursus in mare procul a con-
tinente abiiciat. Adiuuat hunc ipsam Minerva pau-
lo post, ventorum procellas vinciens, pacansq; ac iu-
bens tēpestates conquiescere, dum incolumis Vlysses ad Phæacum littus euadat. Hinc studiosi possunt
discere, quæ sit vera aliquem scriptorem imitandi
ratio: vt sententiam illius sumentes, ad rem suam ac-
commodent: Hæc verba, Magno, Misceri, Murmu-
renon significatione ipsa, sed sono ipso syllabarum,
ac literarum, magnum maris motum, oculis non au-
ribus tantum subiiciunt. Sunt enim tres continentes
dictiones incipientes ab eadem litera: & Misceri pro-
prie dicuntur ea, quæ crebro motu inter se confun-
duntur: & Murmur est unum ex iis nominibus, quæ
factitia, siue fictitia dicuntur à grammaticis: & stre-
pitum, ac motum aquæ significat, vel potius sono
ipso exprimit.

Sensu Neptunus.

Idco dixit Virgilius, quia quidam philosophi (ut ait
Cicero libro de natura Deorum tertio) Neptunum
dixere esse animum cum intelligētia per mare per-
gentem: intelligentia uero est rei cognitio perfecta;
qua fit, vt hoc, vel illud ita esse, vel nō esse sentiamus.

Et alto proficiens.

hæc verba, & gestum prudentis viri, & prohibere

Y 2 gis

gis longe quæ fiant prospicientis indicant.

Graviter commotus.

Ob tempestatem excitatam:

Placidum caput extulit,

Ad indicandam tranquillitatem futuram.

Graviter commotus.

In ventorum audaciam;

Placidum caput extulit.

Erga Troianos humanitatem præferens: Et quoniam (ut initio est à nobis dictum) poetica est politica ministra, hic duo difficillima, & penè contraria, sed principi viro, ac regi necessaria in Neptuno poeta declarat; terrorem. & lenitatem; terrorem, ad scelestos ab iniuria coercendos; lenitatem, ad bonos iniuriam passos in bonam spem erigendos. Grauis enim commotio terrorem incutit; placidus vultus, spem, ac lenitatem præ se fert: quæ duo Isocrates Nicocli suo, regi optimo tradidit seruanda sic præci-

piens. Δεινὸς μὲν φαίνου, τῷ πολλὴν σίλαινάκει τῷ γιγνομένῳ, πρὸς δὲ τῷ τὰς τιμωρίας ἱλάττους ποιεῖσθαι τῷ ἀμεινότητι. id quod

hic attribuit Neptuno Virgilius, cum inquit:

Inter cæ magno misceri murmure pontum,

Emissamq; hyemem sensu Neptunus, et imis

Stagna refusa uadis.

Disiectam Aeneæ toto uidet æquore classem

Fluctibus oppressos Troas celiq; ruina.

Neo

Nec latuere doli fratrum Iunonis, & ira.

Hic nanque demonstrat illum omnia vidisse: ac cum placidum caput extulit, non subito punit uentros, placat tumida æquora, sese mitem, ac per humanum præbet:

Nec latuere doli fratrem Iunonis, & ira.

Hunc narrandi modum Lullus, qui nuper sex libros de oratione edidit, appellat logismon, à causa, unde factum extat, sumptum: causa enim tantæ tempestatis sunt doli, & iræ Iunonis: doli, quia Iuno decepit Acolum, falso illi persuadens, pro arbitrio suo, Iouis concessu, illum posse, quicquid in mari libuerit, facere; & pulcherrimam uxorem pollicens: Iræ: quoniam

Manet alta mente repostum

Iudicium Paridis, spreteq; iniuria forme.

Nec latuere doli.

Versus Homeri libri decimi quinti Iliados, est expressus. *ἄλλ' ὀφλῶσι δ' αὖτ' ἔτι πικρὸν ἰοῦν.*

Eurum ad se, Zephyrumq; uocat.

Ex hoc loco eos falli videmus, qui dicunt nō omnes quatuor Principes vētos esse à Virgilio adhibitos ad summā tempestatem describendam; quandoquidem cum superius tres numerarit, Eurum scilicet, Notum, & Aquilonem; nunc autem Neptunum faciat ad se Eurum, ac Zephyrum vocantem; quid est, quod dubitemus, non adfuisse tempestati excitandæ Zephy-

Zephyrum? Allegoriam autem sequentes, dicimus Neptunum esse diuinā in hominerationis partem, quæ scilicet sibi repugnantes animi motus: eosque videt, & omnia regendi cupiditate potissimum in se excitatos; at ea se se ab humanis affectibus abducens, & se se colligens, illos domat, donitas procul à se dimittit, unde exoritur summa vitæ tranquillitas, summa quies animi, sunt qui Neptunum interpretentur eam animi partem, quæ mens, & princeps à Cicero-
ne, libro quinto de finibus appellatur. Inter mentis virtutes, Cicero potissimum reponit prudentiam; quam scribit in capiendo consilio requiri: quo nunc Aeneas usus videtur, & ita seruatus. Nam Confus Neptunus, idest consilii Deus à Romanis colebatur: qui ab Herodoto, libro septimo, *συντρεφει*, & ab Homero in Hymnis, *συντρεφει* nominatur: vt hoc velit nobis significatum hoc in loco poeta, in rebus aduersis, nihil melius consilio: quo qui vtuntur, ii vel maxima euadunt pericula.

Tantâ ne vos generis tenuit fiducia uestri?

Iam cælum, terramq; meo sine numine, uenti

Miscere, & tantas audetis tollere moles?

Quos ego: sed motos prestat componere fluctus.

Post mihi non sumali pena commissa luetis:

At curate fugam, regi q; hæc dicite uestro.

Hæc oratio respondet motui animi vehementi:

quem

quem superius Neptuno dedit Porta, cum dixit,

Grauius commotus:

Grauius enim commoto talis conuenit oratio. Et quando Neptunus per personam irati, et accusantis, videndum est nobis, qui sermo conueniat isto, & accusanti; & ut nobis sit notum huius quoque orationis artificium. Demetrius Phalereus, in libro de sublimi dicendi genere, inquit. Omnis breuitas grauitatem habet, & acrimoniae multum. Ut autem feræ se se in orbem contorquentes pugnant, sic vehemens, ac grauis oratio, debet esse in se contorta, hoc est, brevis quidem, sed acrimonia plena: & accusantis oratio ex se se nasci videatur; & quæ proferuntur ab irato, simplicia sint, oportet. Ira enim artis non indiget: simplex enim quiddam, & inelaboratum requirit animi perturbatio. Quæ à Demetrio de orationis decoro præcepta, in hac Neptuni oratione apparent seruata: nam brevis est, & acris; & aperte obuius; & ex ipsa proficiscitur. Iratus enim id profert, quod primo aspectu illi occurrit: at Neptuno occurrit magnus cœli, & maris motus, à ventis audacibus iniussu suo excitatus; & ideo statim cum exclamatione, & obiurgatione talem motum profert. Est autem causæ genus hoc iudiciale: habet enim accusationem: status iudicialis, in quo æquis, & iniquis; præmiis, & poenæ ratio quaeritur. Summa namque to-

tius

tius orationis est iniuria ventos tempestate excitasse; & ideo poena dignos. Principium ductum est à causa impellente ad iniuriam: quæ est fiducia generis: ubi secutus est poeta Aristotelem, dicentem libro primo Rhetoricorum, eos esse iniuriosos, qui natura mala sunt: & in secundo, qui prius aggrediuntur, eos esse confidentes. Hæc duo ventis inesse Neptunus probat; qui & malo genere nati sunt, & illo freti, præuenerint ad regnum suum perturbandum. Et exordium aptum est causæ generi; quia ventos accusat: & à re ipsa sumptum est, idest ab iniuria ventorum; quod accusatori conuenit: probatio sumpta ab effectis, & causa, quæ est audacia; effecta, cælum, & terras miscere contra iusti regis voluntatem. Sic enim arguit Neptunus. Qui in aggrediendo negotio modum excedunt, ac plus, quam oportet, suscipiunt; ii sunt audaces: & qui aliena occupant inuito domino, sunt iniuriosi: tales vos estis venti, ac talia aggressi: ergo iniurii. Causa est audacia: effectum, mare perturbatum: atq; accusatorie hæc dicendo exaggerat per hyperbolen, & expolitionem. Nam perturbarunt tantum mare Siculum, & perturbatio terrarum nihil ad Neptunum pertinebat: Et idem fere est dicere, Miscere cælum, ac terras; & tantas tollere moles. Et cum tantas moles, pro horrenda tempestate posuerit, à pondere, & rei magnitudine ducta

ita trāslatione, & verbis rem præsentem significan-
tibus, vt Miscere, Tollere, Audetis; *πρὸ ἑμμάτων ποιεῖ*.
Et quando est accusatoris, & irati hæc oratio; pathet-
ica fit necesse est, & ad indignationem dirigatur.
Macrobius enim libro quarto, capite primo saturna-
liorum, ait. Oportet, vt oratio pathetica, aut ad indi-
gnationem, aut ad misericordiam tendat: quorum al-
terum reo, alterum accusatori conuenit: initium ab-
ruptum habeat; quoniam indignantibus leniter in-
cipere non conuenit: nec initium solum tale esse de-
bet, sed omnis (si fieri potest) oratio, pathetica, & bre-
uibus sententiis, & crebris figurarum mutationibus,
debet, velut inter æstus iracundiæ, fluctuare. Talem
videmus esse hanc Neptuni orationem. Nam ex ab-
rupto incipit; Et profertur libere, interminatur sup-
plicium; habet crebras sententiarum, & uerborum
cōformationes, vt obiurgationem, exclamationem,
reticentiam, comminationem; Trāslationes multas:
quæ accurate legenti per se se occurrunt. Hanc idē
orationis appellat Hermogenes *σφοδρότητα*; hoc est,
vehementem, & asperam dicendi formam; quæ fit,
cum superior persona obiurgat inferiorem: quæ ex
rebus molestis sumit sententias: vt hoc in loco a ma-
lis ventorum parentibus, ab iniuria illata, & a rei in-
dignitate, a pœnæ comminatione.

Ductus huiusmodi orationis debet esse figura-
tus:

Z

tus figura verò illæ; allocutio obiurgatio, querela, minæ, & omnis dicēdi libertas; quæ nulla correctio-
ne, aut mitigatione sententiæ leniatur. Hæc omnia
in hac oratione inesse perspiciuntur. Nam alloqui-
tur ventos, obiurgat, interminatur, liberè accusat:
quæ molesta per se sunt, audienti at dicenti, iucun-
da; quanquam propter personæ regis, quem gerit
Neptunus, decorum, hæc quoq; dicendi ratio mul-
tū retinet in se gravitatis. Quare admirabilior, &
suavior efficitur poetæ oratio; quæ cū decore, tor-
per personas sustineat. Sed si quis querat, cur poetæ pa-
thetica oratione sæpè utantur: eam puto esse causā,
quod *to iuxta* poetis est propositum; ac nihil est perni-
dè verisimile, ac sermo ex subito, ac improvviso ani-
mi motu erumpens: & inter animi commotiones;
quæ cū molestia, & dolore iunctæ sunt; eæ sunt om-
nium maximè ad verisimilem afficiendam orationē
idoneæ. Siquidē dolor magis sentitur, quàm volup-
tas; & minus admittit dissimulationis. Hinc pleni
sunt poetarum libri personarum querētium, incre-
pantium, exprobrantium, dolentium, timentium,
minantium.

Quas ego sed motus præstat componere fluctus.

Hic duo maxima, & difficillima regis officia do-
cet Virgilius vnum irascendum quidem esse, sed ira-
cundè nihil faciundum (quod idem Nicocli regi
præcipit

præcipit Isocrates, *μὴ δὲ πάλαι μὴ ὄψυς*; Alterum, si tem-
pus huiusmodi inciderit, quo necesse sit, vel impro-
bos punire, vel bonos seruare; nec vtrumq; fieri pos-
sit; debere Principem ad salutem bonorum, quàm
ad malorum perniciem esse propensiolem: multo
nanq; melius est infontium saluti consulere: quàm
fontes perdere: & quod melius est, id est eligendum,
& hoc modo affectum iræ reducit ex præcepto Ari-
stotelis *πρὸς τὸ εὖ*.

Post mihi non simili pœna commissâ luetis.

Non simili pœna, ideo dixit; quia, cum mens, &
superior ratio dominari incipit, appetitus perpetuo
iacet: & animi perturbationes ad tempus imperant;
non perdurant: at ratio, & prudentia stabiles, & fir-
mæ sunt.

Maturate fugam.

Ommitto quicquid super hoc loco dicunt reli-
qui interpretes; & sequor ego interpretationem Ma-
crobii, quæ est libro sexto Saturnaliorum capite vl-
timo: vbi Auienus sic inquit: Maturate fugam, quid
sit, parum mihi liquet; contraria enim mihi videtur
fuga maturitati, vnde quid de hoc verbo sentiendū
sit quæso me doceas. Et Seruius Nigidius, homo om-
nium bonarū artium disciplinis egregius, Maturare
(inquit) est, quod neq; citius, neq; ferius, sed mediū
quiddam, & temperatum est. Bene, atq; proprie Ni-

gidius: nam & in frugibus, & in pomis matura dicuntur, quæ neq; cruda, & immitia sunt, neq; caduca, & nimium cocta; sed tempore suo temperatè adulta. Hanc interpretationem Nigidianam diuus Augustus duobus verbis græcis eleganter exprimebat. *per quod monebat, vt ad rem agendam simul adhiberetur, & industriæ celeritas, & tarditas diligentia, ex quibus duobus contrariis fit maturitas.* Sic ergo Virgilius inducit discessum ventis impetantem; vt & citò discedant, quasi fugiant: & tamen flandi mediocritatem in regressu teneant; tanquam maturè, id est temperatè abeuntes: veretur enim ne in ipso discessu, classi noceant; dum raptu nimio, tanquam per fugam, redeunt. Idem Virgilius scitissimè duo ista verba Maturare, & Properare, tanquam plenè contraria, separauit his versibus.

Frigidus agricolæ si quando continet imber,
multa forent calæ, quæ max. properanda forent,
Ac maturare datur, ac col. otid. flo. up. idero
Non illi imperium pelagi, seu. ing. id. v. com. it
Tridentem, sed mihi sorte datum.
 Acoli audaciam, & iniustitiam declarat à maris imperio sibi iustè dato. Cum enim sint certi regnorum termini, quos transcendere sit iniurium: Et Acolus hoc commiserit, contra iuris præceptum fecit, quod est alterum non ledere. Et memor summus poeta officii

officii sui, hoc in loco innuit, vnumquenq; regem debere intra regni sui fines se se continere: regnorū limites esse definitos; in regno suo vnumquenq; regem pro arbitrio suo viuere posse; sed in alienum inuadere minimè licere. Et auget Neptunus ventorum temeritatem, à collatione vtriusq; regni. Meū est imperium maris, mihi sorte, & hæreditario iure datum: illius regnum, sunt saxa immania, quæ alterius etiam beneficio tenet; qui, cum velit, possit, quod dedit, auferre. Quomodo autem sorte sit Neptuno datum maris imperium, Homerus ostendit libro decimo quinto Iliados, vbi facit Neptunum sic dicentem.

τρεῖς γὰρ τ' ἐν κρητὸν ἡμῖν ἀδελφοὶ οὐς τίκετορῖα
 ζῆς καὶ ἐγὼ τριτάτος δ' αἰδώς ἐνέροισιν ἀνάσσειν
 τριηδὰ δὲ πάντα διδάσσει ἕκαστος δ' ἴμμορι τιμῆς
 ὃ τὸι ἐγὼν ἔλαχον πόλιν ἅλα καὶ ἡμῖν αἰεὶ
 παλλομένων αἰδώς δ' ἔλαχεν ζῶφον ἐνέροισιν
 ζῆς δ' ἔλαχ' οὐρανὸν ἐυρύ.

Tridentem attribuunt Neptuno poetae pro sceptro, significantes triplicem aquæ virtutem, idest, vt sit liquida, fœcunda, & potabilis. Pōtanus libro quinto de obedientia, putat in Neptuno supremi magistratus, qui exortam comprimere seditionem velis, personam exprimi: qui vbi turbari, ac misceri videt omnia statim autores ipsos seditionis ad se vocatos obiurgat, ac illorum comprimit audaciam, illosq; ex vrbe

vrbe expellit: & quia expulsis turbulentis ciuibus, sua tranquillitas vrbi restituitur, inquit.

Tumida equora placat

Temperat equor.

Poetæ verò duabus de causis hæc hominum officia ad Deos referunt: tum, vt augustiora, & admirabiliora, quæ dicuntur, videantur: tum, vt Deorum & dicta, & facta nobis exempla proponant, quibus res hominum vel probari, vel improbari videantur.

Su ait, & dicto citius tumida equora placat

Collectasq; fugat nubes, solemq; redicit.

Cymothoe semul, & Triton adnixus, acutus

Detrudunt naues scopulo: leuat ipse Tridenti,

Et hastas aperit syrteis, & temperat equor:

Aque rotis summas lenibus perlabitur undas.

Hic adnotanda est *παραίτητον*, qua fortuna Troianorum in contrarium, sed feliciorum exitum mutatur: quæ habet in se τὸ θαυμαστόν. Est hoc enim admiratione plenum, ex subita, & atroci tempestate Troianos seruari; & statim summam tranquillitatem sequi: vbi vicissitudo hæc fortunæ, ac varietas magnâ affert lectori voluptatem. Animaduertendum est etiâ ordo, quo tranquillitas maris descripta est. Nam, vt in tempestate describenda, Acolum primo loco posuit ventos in mare relaxantem; Sic & hic Neptunus primus ventos abire iubet, vt illic venti mari incubuere,

cubuere, ac Troianorum naues huc, atq; illuc impulsas penè submersere, in scopulos detrudere: ita hic Cymothoe, ac Triton summo conatu è scopulis eadem extrahunt: vt Aeolus cōuersa cuspide, cauum montem impulit in latus; sic Neptunus Tridenti leuat naues Troianorum, ac temperat æquor. Itaque vna probatio tranquillitatis, est à causa efficiēti: venti enim è mari expulsi, & Neptunus placans æquora tumida sunt causæ tranquillitatis efficientes: altera ab effectis, vt nubium fuga, solis luce fulgēte, æquore temperato. Sic ait ὡς φάτο. Pontanus in Actio ait, quoties in quinto carminis pede fit collisio carmen ipsum mirificè assurgere, & quandam etiam cū magnitudine dignitatem numeris ipsis comparari. vt

Tumida æquora placat,

vt illud

Scenis decora alta futuris.

Exprimitur hisce versibus ὡς diligentis, & optimi principis; qui, quod optimum factu iudicarit, nulla mora id exequatur. Placare verò tumida æquora, est animi nimiū vehementes affectus τῶς τὸ ἐν, adducere. Collectas nubes fugare, est falsas opiniones, ex affectibus variis, & vehementibus, hominum animis infitas, tollere. Solem reducere est veram, & rectam rerum cognitionem, expulsi ignorantiae tenebris, hominibus ostendere: Cymothoe, ac Triton, signifi-

ficant

ficant duplicem intelligendi, & cognoscendi rationem; alteram ex suo ingenio, alteram ex aliorum voce, ac præceptis. *κύμα* etenim græcè vnda dicitur: & *κύμα* curro: vt, Cymothoe sit, perundas currens: cui comparatur is, qui per se perferutatur rerum causas. Triton est Tibicen: qui, quicquid profert, vel canit ad populum, id aliorum voce facit præeunte.

Atq; rotis summas leuibus perlabitur undas.

Hæc sententia, vt superior de Cymothoe, & Tritone sumpta est ex ratione illius fabulæ; quæ est apud Platonem in Critia, siue Atlantico de Neptuno: qua effingitur templum Neptuno positum, amplitudinis eximiae, & structuræ admodum admirandæ; & Deus ipse curru insistens; & tenens equorum alatorum habenas, laquearia templi alta ceruice tangens: hunc circa, Nereides delphinis insidentes. Hic quoque animaduertendum, hanc subitam tranquillitatem esse per verba actionem hanc, & Neptuni studium præsens significantia. vt, *Placat, Fugat, Reducit, Detrundunt, Leuat, Aperit, Temperat, Labitur*, vt omnia *πρόσμμεν* faciant.

*Ac ueluti magno in populo, cum sæpè coorta est
Seditio, sæuitq; animis ignobile vulgus:
Iamque faces, & saxa uolant, furor arma ministrat.
Tum pietate grauem, ac meritis si forte uirum, quem
Conspexere, silent, arrectisq; auribus astant.*

Allo

*Ille regit dictis animos, ac pectora mulcet,
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor, caloq; iniectus aperto
Flectit equos, curruq; volans dat lora secundo.*

Omnium locorum, è quibus ducuntur argumen-
ta, nulli ferè minus est virium contra renitentem
auditorè, quàm similitudini; ad eum verò, qui spon-
te sequitur, docendumq; se præbet, accommodatior
nullus est. Aperit enim rem si rectè adhibeatur; &
quandam eius imaginem subiicit animo; vt cum af-
fentiendi necessitatem non afferat, afferat tacitum
dissentienti pudorem. Quapropter ad probandū
non ita crebrò; ad explanandum, illustrandumq; sæ-
pè ab oratoribus, à poetis sapiùs adhibetur. Quare
Virgilius, postquam ab effectis, & signis, cum antec-
dentibus, tum consequentibus, probavit mare à No-
ptuno tranquillum factum, ad authoritatem Neptu-
ni demonstrandā, & tranquillitatem illustrandam, &
lectorè delectandum, similitudine à seditione in po-
pulo coorta, qui cōspectum alicuius præstantis viri
intuēs statim conquiescit, rectè sumpta; & Neptuni
personam, & factum ob oculos ponit. Quis verò nō
videt hæc, quæ hic dicuntur omnia, inseruire politi-
cæ? Nam & populi seditione commoti quæ sit natu-
ra, quomodo placetur, qualem oporteat esse princi-
pem, qualem oratorem, hisce carminibus docemur.

AA

Nam

Nam cum finis sit politices (vt initio à nobis est dictum) beatos efficere homines, nec id possit fieri, nisi antè boni facti fuerint; boni verò nequaquam esse possint, nisi parcant rectè latis legibus; & parere nolint, nisi persuadeantur; poetica, suauifermone persuadet parere legibus; & hoc modo bonos efficit: vnde beatitudinem postea consequuntur. Et ex præcepto Aristotelis, huc respicit, quicquid à poetis, vel fabulose, vel verè dicitur. cum verò similitudo debeat hoc habere; vt vtrunq; , quod inter se cōparatur, in eo, quod comparatur, conueniat; hoc seruatum est à summo poeta hoc in loco. Nam populus, & mare in hoc conueniunt; quod eadem est vtriusq; natura: vt chim nihil est mari tranquillius, cum silent venti; sic nihil populo quietius, cum absunt seditionis; vt nihil est mari mobilius; sic nihil populo leuius: vt procelloso mari, ac ventis vehementer flantibus, nihil est magis horrendum; ita populo seditionibus commoto nihil immanius. Sebastianus Corradus vir multæ lectionis, & multæ doctrinæ in Quæstura sua sic hunc locum interpretatur; vt,

Magno in populo.

Putet dictum, de populo Romano; qui verò magnus erat populus. Seditio. Seditionem vero illam theatralē intelligat, cuius fuit autor L. Roscius Otho, forēs legem, qua equitibus Romanis, in theatris quatuor-

quatuordecim gradus proximi (vt scripsit Liuius) assignarentur: quæ res magnopere populi Romani animos commouit; atq; in Othonem incēdit: quem Cicero acerrimè defendit, ac pro illo habuit luculentā ad populum orationē; quā, cum dixisset L. ipsi Othoni, theatralis seditionis autori leges ignouerunt; notasq; sedes, ignominia discrimine, æquo animo, (vt ait Plinius) tulerunt: vt, grauem pietate virum, intelligat Corradus Ciceronem: qui seditionē, quæ fuerat inter equites, & plebem propter Roscium in theatro facta, sedauerit; & magnam inde laudem tulerit: quā Corradi interpretationem fateor ingeniosè quidem excogitatam; sed tamē veriore hanc esse, & poeticæ orationi aptiorem: vt, cum poeta non singularia, sed vniuersa respiciat; de quo vis magno populo, & de quacunq; seditione exorta, de quolibet bono viro Virgilius intelligat. Nam & Quintilianus, capite primo libri duodecimi ait. Orator, aut innocētes tuebitur, aut improborum scelera compescet, aut in pecuniariis quæstionibus veritati contra calūniam aderit: summus ille quidem in his quoq; operibus fuerit, sed in maioribus clariùs elucebit, cum regenda senatus consilia, & popularis error ad meliora ducendus. An non talem quendam videtur finxisse Virgilius, quem in seditione vulgi, iam faces, & saxa aculantis, moderatorem dedit.

*Tum pietate grauem, ac meritis se forte virum quem
Conspexere, silent, correctisq; auribus astant.*

Habemus igitur ante omnia virum bonum; post
hæc adiecit dicendi peritum.

Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Furor arma ministrat.

Et hoc ipsum ē Græco sermone fluxit: hæc. n. verba,
à vetere scriptore prolata leguntur, apud interpre-
tem Homeri Eustathium pluribus locis. τὸ παρατοχὴ
ἄρματα ὀπλοὶ ὅτι ἀχρονίου του θούλου, & τὸν ἰχθύνος θυμὸς ὁπλοῖται χεῖρα
Proponit præterea, quibus armis populus in officio
contineatur: Et principem eum, esse verum regem,
qui in Deos pietate, meritisq; in patriam sit clarus,
ac eloquentiæ plurimum valeat. Item hinc discimus,
quanta sit vis eloquentiæ, & quas ad res sit adhiben-
da, ad seditiones scilicet tollendas, ac motum popu-
li sedandum; ad iniurias prohibendas, & quod vi, ac
armis summi Imperatores sapere non possunt; verbis
id. assequuntur viri boni oratores.

Seditio, animis ignobilis vulgus.

Est hæc interpretatio, & definitio superioris proxi-
mi verbi Seditio, quæ nihil aliud est, quam motus
populi contra magistratus.

Interq; faces, & saxa uolant; furor arma ministrat.

Hanc sententiæ conformationem appellat Ru-
finianus *ἀνάμικτος*: quæ sit propriè, cum præponitur

non

non id, quod fieri oportet, sed quod fit: ut dictum illud Tullii de Dolabella. Dolabella autem, quemadmodum homines nobiles decet, vlcisci iniuriam fortissimè perseuerat. Dici etiam potest hypotyposis, quia effingit faces, & saxa volantia, & furorem armorum ministrum: sic faceret pictor, si populi furorem pingeret.

Defessi Aeneadae, quæ proxima littora, cursu

Contendunt petere: & Libya uertuntur ad oras.

Est in secessu longo locus, insula portum

Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto

Frangitur, inq̃, senus scindit sese unda reductos.

Hinc, atq; hinc uastæ rupes, geminiq̃, minantur

In cætum scopuli: quorum sub uertice latè

Aequora cuncta silent: tum syluis scena coruscis

Desuper, horrentiq̃, atrum nemus imminet umbra.

Fronte sub aduersa, scopulis pendentibus antrum:

Intus aquæ dulces, uinoq̃, sedalia saxo,

Nympharum domus, hic fessas non uincula naues

Ulla tenent: unco non alligat anchora morsu.

Duobus primis carminibus, docet summus poeta, homines ad summa contendentes, debere manibus, ac pedibus conari, ut ad ea perueniant: verum si defessi id non poterint, quæ proxima sunt, teneant: ut, quod Cicero ait libro primo de Oratore, de quouis homine, qui summa sibi proponat, hic ad Troianos

nos retulerit Virgilius . Ad summa contendentem , honestum esse in secundis, vel tertiis consistere. & in oratore . In præstantibus rebus magna sunt ea , quæ sunt optimis proxima : Nam erat Troianis, è littore Siculo soluentibus, propositum, in Italiam venire; at tempestate iactati, id minimè potuerunt : sese igitur ad proxima littora, & oras Lybiæ conuerterunt : neque hoc caret arte : habet enim τὸ ἰσχύειν, & τὸ ἰσθῆναι . Fit namque maximè uerisimile atq; consentaneum, ut tempestate aduersa uexati, aliò, quam in animo haberent, sint delati : cumq; poetis uitæ hominum cōditio incerta, & fortunæ telis omnibus exposita, sit imitatione exprimenda ; hoc in loco difficillimum esse assequi, quod tibi proposueris, & ad optatum finem peruenire, rarò cōtingere; plurimāq; nobis opponi impedimenta, Troianorum exemplo declarat Virgilius . Qui allegoriam sequuntur, aiunt defessos maris procella Aeneadas, esse animū hominis, perturbationibus vexatum : qui, cum non possit in Italiam, hoc est, ad vitam in rerum cōgnitione, & contēplatione versantē peruenire; quæ omnium est perfectissima; ad vitam actuosam, & Reip. administratione occupatam se se transfert . Nam per Carthaginem huiusmodi vitæ rationem nobis significatam volunt nonnulli : & ideo fingit illos urbem condere; Reginam Didonem iura, legesq; dare.

Est

Est in secessu . Tria ad artificium poeticum cognoscendum, mihi in hac portus descriptione, videntur consideranda: vnum, cur hunc portum describat; alterum, quomodo describat: tertium, quàm bene sit Homerum imitatus. Describit huiusmodi portum hac de causa; vt prudentiam nobis Aeneæ, in nauibus à tempestate seruatis, in tuto collocandi, & suorum salutem consulendi appareat. Nam, cum prudentis sit officium præsentia optimè gubernare, futura prospicere, præterita meminisse; oportuit poetam si verè, vt sibi proposuit, Aeneam vellet ostendere virum perfectum, illum fingere memorem præteritæ tempestatis, iturum exploratum loca, ad quæ appulit: & in tuto suas naues, ac socios collocaturum, locum talem ante sibi deligere, qualem nunc describit Virgilius. Vt enim optimo Imperatori primum locus castris ponendis idoneus, & contra hostes munitus est deligendus: sic optimo gubernatori nauium, regi hominum suorum salutem est loco tuto consulendum: Tota igitur loci huius descriptio ad Aeneæ prudentiam declarandam spectat: qui in hunc portum deduxerit suas naues, ac comites. Ita verò effingit, vt à communioribus, ac notioribus ad propria, & notiora progrediatur; quæ vera est docendi methodus. Nā à genere incipit, qui est locus; cuius species sunt, insula, & portus: omnis enim insula, & omnis portus, sunt

sunt loca: sed non omnia loca, sunt insulæ, vel portus. sequuntur rei partes, quas vocant philosophi essentiales, vt, longus secessus, obiectus laterū, vastæ rupes, gemini scopuli: inde adduntur maximè propria.

Quibus omnis ab alto

Frangitur, inq̃ sinus scindit se se unda reductos.

Vsq; ad illud, Nympharum domus: quanquàm hæc inhaerentia possumus appellare: vel adiuncta: vt scæna, syluæ, nemus, vmbra, Antrū, dulces aquæ sedilia; quæ omnia partim inhaerent, partim huic portui sunt adiūcta. Vbi videmus seruatum Aristotelis præceptum, quod est, poetam respicere perfectam rei formam. Non enim vnquàm apud historicos legimus talem portum: sed poeta ad Aenææ laudem, & poetices officium, talem effinxit: Homerum autem optimè est imitatus: quando ab illo inuentionem, & sententiam mutuatus, alia in orbis regione, portum hunc suum descripsit, & multa addidit, quæ nō sunt apud Homerum: quædā etiam prætermisit, ut optimum decet imitatore. Carmina Homeri, in libro decimo tertio Odyssææ leguntur.

φορκυνος δὲ τις ἐστὶ λιμὴν ἁλίσιο γέροντος,
 ἐν δὲ λιμὶ ἰθάκης, αἴολο δὲ πρόβλητις ἐν αὐτῷ
 ἀκταὶ ἀπὸ ῥῶγος λιμένος ποτιπέπτη κύμα
 ἃ τ' ἀνέμων σκεπόμεσι θυσσάων μέγα κύμα
 ἔκτοθεν, ἔχθοσθαι δὲ ἄκην θυσσάων μέγιστον
 ὅς ἐστιν ἰσθμὸς, ὅτε, ὅρμον μέτρον ἰκάντα.

Reliqua

Reliqua carmina, quae sequuntur, diligens lector legget apud Homerum. carminum autem Virgilii allegoria ita se habet. Insula, quae habet undiq; mare, est mortalium vita; quae tamen sua vi fluctibus resistat. In secessu longo ideo esse dicitur, quia debet animus esse longè à perturbationibus semotus. Latera, & rupes sunt virtutes; quae nos defendunt à fortunæ talibus; & ideo rupes, quia virtus in difficili versatur: vnda frangitur rupibus, id est, res aduersa, & impetus fortunæ animiq; perturbationes, vna virtute prosteruntur. Geminis copuli, duplex est lumen rationis: Aequora tuta, sunt appetitus sedati. Sylua vero, scaena, & nemus, demonstrant neminem posse penitus in hoc mundo perturbationibus, carere, & perfectâ, rerum omnium cognitionem assequi. Dulces aquae, sunt veræ, voluptates ac solida gaudia, quae ex superatis vitiis homines percipiunt. Quærunt naturalium rerum studiosi, quomodo in antro, quod est in fronte aduersa portus, sint aquae dulces; cum aqua maris sit amara; nec fiat verisimile quin eò ingrediatur: sed tollitur omnis dubitatio si naturam aquae maris cōsiderabimus: ea enim est crassior, & densior; & ideo facilius sustinet pondera vel grauissima, quam aqua fluminum, quae est subtilior, & leuior. Quemadmodum igitur funis nō potest immitti in foramen acus, quia nimis crassus; sic aqua maris crassa, & densa non

potest penetrare in aquam fontium, vel fluminum
dulcem; quod sit subtilis nimium, ac leuis.

Est in secessu.

Hæc orationis forma Hirmos: à græcis appellatur: quæ fit, cum vniformis continuatur orationis series, vnus casus tenorem ad clausulam vsq; custodiens. Vt hic, licet videre, & in sexto libro.

Principio cælum, ac terras camposq; liquentes,

Lucentemq; globum lunæ, Titaniaq; ætra

Spiritus intus alit; totamq; infusa per artus,

Mens agit at molem, & pleno se corpore miscet.

Huc septem Aeneas collectis nauibus, omni

Ex numero subit: ac magno telluris amore,

Egressi optata potiuntur Troes arenâ

Et sale tabentes artus in litore ponunt.

Ac primum filicis scintillam excudit Achates:

Suscepitq; ignem foliis: atque arida arcum

Nutrimenta dedit; rapuitq; in fomæ flammam.

Tum cererem corrupeam undis, cerealiamq; arma

Expediunt fessi rerum: frugesq; reapias,

Et torrere parant flammis, ac frangere saxo.

Prima duo carmina nobis declarant, cur Virgilius fuerit in portu describendo diligentissimus; nempe vt Aeneas, (quod paulo superius dictum est) laudetur: qui se ac suos in locum tutum deduxerit: & vt fabula cohareat, vt præcipit Horatius: nam ira exci-

tat

tat Iunonem in Troianos: quæ mouet Acolum, vt vim ventis incutiat: ex impetu ventorum sequitur maris perturbatio: hinc nauigantes Troiani iactantur in mari: tempestatem sentit Neptunus, & tempestatis causam iniquam: & ideo obiurgat ventos, è regno suo expellit, mare tumidum placat: sequitur tranquillitas: Troiani ad bras Lybicas deferuntur, portum ingreditur, curant corpora. Equis non videt hæc, & si ficta, sic tamē narrata, vt vera esse, & alia ex aliis pēdere, ac cōsequi videātur. Et hoc est, quod ait Aristoteles in libro de poetica, poetarum mendacia debere esse verisimilia.

Ac magno telluris amore,

Egressi optata potiuntur Troes arena

Et sale cabentes attus in littore ponunt.

Hic apparet eos eorum, qui diutius nauigarunt, ac mare procellosum, ac ventis contrariis commotum sint experti, terram in exoptant, quam cum primum conspexerint, lætantur, & in arena ipsa, non secus, ac in ampla domo, & molli lecto conquiescunt. *Αλλ' οὕτως* sic interpretamur hæc carmina: vt, significet poeta eos, qui civilem vitam ingrediuntur, hos oportere per hæc pericula eò peruenire. Quod verò septem nauibus collectis huc subierit Aeneas, indicat, Principes viros, debere æquē suorum populorum, ac suæ ipsorum salutis consulere. Achatem autem

BB 2 qui

qui primus excudit ignem è silice, innuit curam eam esse, quæ defides hominum animos, ad opera excitat necessaria. Animaduertendus est etiam ordo, quo usus est in iis explicandis; quæ, ut mos, ac natura fert, fieri solent ab iis, qui tactati ventis, & vndis in portum tandem sunt delati: in litus descendunt, accendunt, ignem, Cererem vndis corruptam expediunt, & fruges torrent, ac saxo frangunt. Hic enim, tanquam in speculo, contemplamur naturam hominum, primum se, corpusq; suum tuentium, deinde ad victum necessaria paratum. Amplificatur studium eliciendi scintillas, ab ipsius rei natura, & ordine. Excuditur scintilla primò è venis silicis: suscipitur ignis aridorum foliorum fomentis: aggeruntur arida ligna: hinc structo foco, proximum est, ut frumeto saxis comminuto, panis conficiatur, ac coquatur. Usus est & verbis poeticæ orationi accommodatis: nam Cererem pro frumento per metonymiam; Troes pro Troianis, oriundis à Troe rege. Tabentes, languentes. Sale. Synecdoche est, pro aqua marina salsa. Nutrimenta. Verbum translatum ab animali, ad id, quod non est animal; hoc est, ad ligna, quibus ignis, ceu alimento nutritur.

Rapuitq; in fonte flammam.

Periphrasis, pro, ignem accendit. Huiusmodi verborum cōformationibus, orationem poeticam inspersam

sam esse, ac ornatam oportere, docet Aristoteles in libro de poetica. Neque discessit ab Homeri vestigiis: nam post descriptionem Ithacensis portus, sic Homerus cecinit. *ὅς οἱ εἰσιλαὸν πρὶν εἰσότης*. vide Homerum libro decimotertio *Odyssææ*.

Aeneas scopulam interea conscendit, & omnem

Prospexit lalæ pelago petit: Anthea si quæ

Lactatum vento videat, phrygiæque biremes:

Aut Capryz, aut celsis in puppibus arma Caiici.

Nam in conspectu nullam: treis littore cernos

Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur

A tergo, & longum per ualles pascitur agmen.

Hoc in loco videmus seruatum Horatii de personæ decoro præceptum. Nam Achatae data est cura ignis accendendi: quia hoc illi in primis conueniebat: cura enim, quæ per Achatem significatur, abstrusa quærit, & occulta: primaq; homines excitat: aliis vero prouincia mandata est expediendi Cerealia arma, parandi ad victum necessaria, vt torrēdi fruges, & saxo frangendi: at Aeneam, vt Regem optimum decet, facit Virgilius ab iis muneribus liberū, speculatum abeuntem, num videat vsquā: socios amissos: quia (vt ait Aristoteles in politicis, & Ethicis) regem oportet omnia referre ad eorum commodum, qui sunt in eius imperio: & de illorum salute sollicitum esse. Summa etiam ratio habita est ordine,

ne, ac rectè hæc regia munera obcundi. Primo nãq; præsentibus sociis Aeneas prospicit: deinde absentium curam suscipit. Est præterea morata hæc oratio: quæ consiliorũ, & morem boni regis suos amantis deq; absentium periculo, & salute solliciti: ex alto enim prospicit num vsquàm eos videat: Ad Homeri exemplũ hæc ficta sunt de Aenea. Vlysses enim trium dierum tempestate aduersa iactans, & tãdem in portum delatus, de naui egreditur, speculaturus, quo locorum vento accessisset. Homeri carmina sunt hæc.

ἴσταν δὲ σκοπιῖν ἐς πεταλόισσιν ἀελλὰ δὲ
καὶ μοι εἶσατο κερνός, ἀπὸ χθονὸς ἱερῆς αἰνός.

Nauein in conspectu nullam; treis littore ceruos

Prospicit errantes. Non desunt, qui hoc in loco reprehendant Virgilium: qui falsa prorsus dixerit, fingens ceruos ab Aenea in Africæ littore inuentos; cum omnes ferè Geographi, & Historici, narrent in Africa ceruos non esse. Sed defenditur ab Aristotele Virgilius in libro de poetica: vbi ait duo in poemate errorum genera reperiri; alterum per se, quod ad propriam ipsius poetæ facultatem spectat; alterũ per accidens, quod ad alias artes, & scientias pertinet; quod leuissimum est, & venia dignum: cuius modi est hoc Virgilii de ceruis erratum. Nam, & si re vera non fuerint cerui in Africa, verisimile tamen est,

cos

eos esse potuisse: at verisimile sequuntur poetæ: nec illis vitio dandum, si falsa referant, modo verisimilia ea sint: quia neq; in Africam Aeneas est profectus; & si profectum esse verisimile est neq; Pindarus, qui in Olympiis, Ode tertia, ceruæ cornua attribuerit, cum iis scœmina careat, cōdemnandus est; cum eum etiā, vt nostrum poetam, excuset Aristoteles, dum ait. Leuius enim fuerit, si quis ceruam cornua non habere ignorauerit, quā si non bona imitatione descripserit: quia, si ignorauerit ceruas non habere cornua, erit peccatum per accidens: si verò malè descripserit, erit peccatū per se, hoc est, ex artis poeticæ ignorance, cui nulla venia est concedenda. Cum igitur hoc Virgilii erratum (si erratum est appellandum) sit per accidens, est venia dignum. Homerum & hoc in loco imitatus est, qui libro nono Odysseæ facit Ulysi otiosè Cyclopum insulam peragranti, capras occurrentes, ab eo, ad reficiendos socios suos esse occisas: & libro decimo, ceruum magnum esse venabulo transfixum. Carmina Homeri hæc sunt.

καὶ τότε τις με θιῶν ὀλοφύρατο μῆτον ἰόντα
ὅς φέμει ὑψίκερον ἔλαφον μέγα κ' εἰς ὁδὸν αὐτῆν
ἦκεν.

Et nono libro ait.

ὄρσαν δὲ νύμφαι κῆραι διὸς αἰγιόχοιο αἰγυρὸς ὀρνισσῶν, ἵνα διεπύκνωσεν
ἱταῖροι.

Ideo scopulum cōscendit Aeneas, quia alta loca sunt
ad

ad prospiciendum idonea: sic Terentius de Pamphilo quærente, inquit, ascendo in quendam excelsum locum, circumspectio: quod habet *in* *eis*. Præterea hoc facit ad futuram ceruorum venationem, ac stragem verisimiliter explicandam. Nam Xenophon in libro de Venatione inquit. Venator de specula prospiciet: & ceruas simul cum luce hinnulos ad locum ducere videbit: in quo suum quæque futura est. Hic ad excitandam admirationem fingit Aeneam, quod consulto aggressus fuerat, ut scilicet socios absentes inueniret, non assecutum; id, quod casus obtulit, ad præsentium commodum conuertisse: quod significatur etiam optimum regem, & consilium & casum ad populi sui utilitatem accommodare. Venatorem ideo facit Aeneam: quia, & inuentum Deorum est venatio (ut narrat Xenophon in libello de venatione; ubi & Aeneam connumerat inter optimos venatores, Chironis discipulos; qui hac disciplinâ omnes maximam sibi laudem compararunt) & venatio inseruit politicæ. Nam est quoddam belli simulachrum: Et hac de causa instituta, ut quomodo agendum sit cum hoste, discamus: quod docet Xenophon libro primo de Cyri Pædia: ubi Cyri pater, filium sic interrogat. Quamobrem didicisti sagittis feras configere? quamobrem iaculari? quamobrem in seruitutem agere sues agrestes, & retibus, & foueis? Quid
autem

autem aduersus leones, & vrsos, ex aquo constitutus pugnabat? sed meliore quadam conditione semper studebas aduersus eas bestias certare? non ne ut, si quando bellum esset gerendum, posses, & in hostes idum dirigere; atque illos decipere scires? Postremo quis nescit munus regium esse malos, ac improbos homines, qui sunt uelut bestiae immanes, quocumq; modo de medio tollere; procul à regno suo arcere? Ad hoc nos instruit venatio: utilis igitur est politica, & viro rege digna: verum puto poetam hoc in loco respexisse ad scopum initio sibi propositum, laudandi Romanos à maioribus suis, quorum etiam studia sequerentur. Nam Romanis fuit consuetudo venandi, vt declarat Horatius libro primo epistolarum, Epistola decima octaua.

Tu cede potentis amici

Lenibus imperiis: quotiesq; educet in agros,

Aetolis onerata plagis iumenta, canesq;

Surge, & inhumana feruor depone canere

Canes tu pariter palmenta laboribus empta:

Romanis solemne uiris opus utile fama,

Vitæq; & membris. Laboriosa enim hæc exercitatio teneros iuuenum animos firmat: uires corroborat, & ad fortitudinem assuefacit: corpus reddit agile, & laborum patiens: bonam conseruat ualetudinem; & illustrem parit gloriam. Cum igitur Aeneas

C C

susti-

sustineret regis personam, & auctoris Romani generis, ex arte poetica, oportuit illum hac uirtute ornatum.

Consistit hic.

Peritum iaculandi Aeneam facit poeta: primo namque consistit; ut certus sit ictus, aurcum, & sagittas arripit; duces primū sternit; deinde reliquam turbam agit telis: nec omnes interfecit, sed tot solum quot sunt naues: quia ubique temperantia, iustitiæque debet esse memor princeps; nec ultra quam oporteat, progredi. Itaque numerum tantum caesorum ceruorum cum nauibus æquat; Et ex æquo diuidit sociis prædam: quod, si secus fecisset, intemperans & iniquus uisus esset. Hunc dicendi modum, Quintilianus libro octauo, capite tertio, appellat *enipponem*: quæ rem ob oculos ponit. præcipuamque ornatae orationis virtutem existimat; quæ res, de quibus loquimur, clarè, atque ut cerni videantur, enuntiat. Non enim satis efficit, neque, ut debet, plene dominatur oratio, si usque ad aures uolet: atque ea, qui audit, narrari credit, non exprimi, & oculis mentis ostendi. Cum enim legimus hæc carmina, statim oculis nostris subiiciuntur gestus omnes iaculatoris optimi, & imago ceruorum, tum occisorum, tum fugientium. Et quia in uersu Heroico nihil humile debet esse (& uerba translata, & producta grandem efficiunt

efficiunt orationem) Virgilius ad rem augendam, & cum dignitate exprimendam, ab hominibus, & belli ducibus, per translationem nomina sumpta, certis attribuit. Nam dixit ductores, quod est productum nomen, & multò magis implet aures, quàm si dixisset, duces: & est ab Imperatoribus exercituum ductum; ut in secundo dixit.

Ductores Danaum:

Et à præcipua corporis parte hos describit, cum ait,

Capita alta ferentes.

Vbi collisio illa eorundem uocabulum, magnitudinem ceruorum extollit: ut paulò inferius.

Scans decorata futuris.

Arboræa, Cornua, Vulgus, Turba,

Omnia sunt translata uerba: Et hyperbolen habent.

Arboræa Cornua.

Et Arboreum uerbum est innouatum ab arbore, innouata uero Heroico carmini aptissima docet, Aristoteles de poetica. Neque hoc loco recedit poeta ab Homero suo: qui lib. nono Odyssæ sic cecinit.

κυρικὰ καὶ αἰγυλίας πολυκαύλους

ἰλιμὸς ἐκ πύων. διὰ δὲ τρεῖς κοσμηθεῖς

βάλλομεν αἰχλὰς ἰσχυρὰς θύος μιν οἰκίᾳ θύον.

Secutus est quoque πρῶτος, in curandis ad uictum necessariis. Panis enim primò paratur: deinde obsoniũ: tertio uinum: quarto consolatio adhibetur. Quæ si

aliter essent ficta & dicta; insulsa fuisset, & inepta oratio, & fictio.

En dantis morentia pectora mulcet.

Versus est ab Homero sumptus, libro decimo tertio *Odyssæ*.

ἀντὶς ἐγὼ δὴ νῆος ἰὼν ἄνδρων ἑταίρους
μελιχίοις ἐπίσσι παρασταλὸν ἄνδρα ἕκαστον.

O socii (neque enim ignari sumus ante malorum)

O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.

Vos & scyllæam rabiem, peritusq; sonantes

Accestis scopulos: uos & Cyclopea saxa

Experti, reuocate animos; mæstumq; timorem

Mittite: forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Per uarios casus, per tot discrimina rerum

Tendimus in Latium; sedes idæ fata quietas

Ostendunt: illic fas regna resurgere Troiæ.

Pirate: & uosneq; rebus seruare secundis.

Cum omne intempestiuum (ut ait Isocrates) tristitiam afferat, poetis auditorum uoluptatem, quæ reñtibus, primum omnium oportunitas rei, quam imitatione volunt expressam, est obseruanda. Nam (ut ait Aristoteles libro primo Rhetoricorum) oportuna sunt iucunda: quod præcipuum artis poeticæ præceptum, hic non neglexit Virgilius: qui non antè fecit Aeneam socios suos consolantem, quam optimum illis panem, uinum, & obsonium parasset. Nihil enim mole-

molestius, & ideo importunius, quàm fame hominẽ
uexatum, ac ieiunum, verbis, & oratione detineri.
Hinc manauit tritum illud sermone prouerbum.

Ieiunus uenter non audit uerba libenter.

Et Cato sapientissimus dicere solebat, difficillimum
est, ad ventrem auribus carentem uerba facere. At
parato cibo, & corpore curato, libenter homines au-
diunt, quicquid dictum fuerit: sed id multò liben-
tius, quod afflictis rebus spem asserre videatur. Item
cum corpus cibo, animus oratione pascatur, utrunq;
adhibendum fuit Aeneæ, ad socios in spem erigen-
dos, & corpore, & animo fessos. Hoc etiam significa-
uit his uerbis poeta, principem oportere, cum cor-
poris, tum animi eorum, qui suo sunt in imperio, cu-
ram habere. Ad intelligendum autem orationis Ae-
neæ artificium, tria sunt consideranda: quibus omnẽ
constare orationem, ait Aristoteles libro primò Rhe-
thororum, ὁλίγων, ὁ ἀκούων καὶ τὸ πρᾶγμα. idest, perso-
na dicentis, persona auditoris, & res ipsa. Persona di-
centis, est Aeneas, Rex, fortis, pius, consolator: audi-
tores, sunt Troiani Aeneæ comites, præteritorum
malorum memores, grauiora passi, nunc tristes, ti-
midi, suis rebus diffidentes: res ipsa, aduersa; ac in-
gens tempestas; nauium, & sociorum amissio, ac quò
minimè uellent, delatos esse: ex Aeneæ persona per-
spicitur fortis pii, & consolantis dolentes regis:
qui

qui in rebus horrendis, & aduersis est animo intrepidus: qui debitum in suos facit officium: qui animos eorum mœstos erigit: qui spem præ se fert. Hæc. n. omnia hic præstat Aencas: Ex sociorum attributis trahitur affectus confidentis. Nam, qui sunt aliâs mala experti, qui passi sunt grauiora, ii suis rebus confident: Ex re ipsa eliciuntur argumenta consolationis, & fiduciæ, nam cōsolationem, & spem afferunt, quæ sunt ex Deo finem habitura, meliorem sortientur exitum; quæ sunt minora mala iis, quæ antè acciderunt; quorum memoria aliquando sit iucunda futura; cùm ita sit natura comparatum, ut magnis laboribus, ac ærumnis ad felicitatem perueniamus; quæ fata nobis promiserunt, & multò maiora sint bona futura, quàm mala præsentia; ubi regnum nobis promittatur: hæc, inquam, omnia sunt spei, & fiduciæ plena, vt ait Aristoteles lib. secundo Rhetoricorum. Et hac ratione uidemus duo illa, tantopere, & ab Aristotele, & Cicerone commendata, in oratione, cum oratoria, tum poetica ὁσος, καὶ τῶσος. Et hic quoq; breuis, sed perfectæ consolationis ratio traditur; quæ constat quatuor partibus; commiseratione, qua cōciliatur beneuolentia; deinde sequitur quantitas, seu extenuatio mali; sed hoc oblique magis significari, quàm dici debet; tertio spes euentus, postremo adhortationes, & admonitiones ad constantiam; quæ seruauit

seruauit hic Aeneas . Nam , cum appellat socios , & quasi exclamat , & se unà cum illis æquat , & mala facit communia , commiseratur ; cum ait passi grauiora , extenuat præsens malum : quod tamen non nominat : cum ait ,

Dabit Deus his quoque finem :

Forſan & hæc olim meminiffe iuuabit . Et

Tendimus in Latium ſedes ubi fata quietas

Oſtendunt : illic fas regnà reſurgere Troie .

Oſtenditur exitus felix futurus . Hortationes ſunt ,

Reuocate animos , mæſtumq; timorem

Mittite Et

Durate , & uoſmet rebus ſeruate ſecundis .

Præterea cum conſolantis oratio debeat eſſe lenis , ſententioſa , & amica ; hac Aeneæ oratione nihil dici poteſt magis amicum animis auditorum ; qui cum ſint inferiores , ſe æquales regi ſuo , regis ipſius oratione , fieri audiunt : nihil item lenius iis uerbis ,

O ſoci , o paſſi grauiora ,

Et reliqua , quæ ſequuntur . Sententiarum eſt plena : quæ conſulentibus , & conſolantibus in primis conueniunt , ut ait Ariſtoteles libro tertio Rhetoricorum : ut ,

Dabit Deus his quoque finem ,

Forſan & hæc olim meminiffe iuuabit ,

Durate , & uoſmet rebus ſeruate ſecundis .

Quando

Quando uerò qui consolatur, suadet incōmodum; quod accidit, æquo, & forti animo ferendum; nec ullo modo desperandum; consolatio refertur ad genus causæ deliberatiuæ: cuius generis hanc esse Aeneæ ad socios orationis, non est dubitandum: cuius finis est felicitas, uel saltem felicitatis pars. At maxima pars felicitatis, uel tota potius felicitas est, à Deo proprias, & à periculo vacuas sedes, & regnum, feliciq; omnia tibi ostendi, ac parari. Summa propositio orationis est, non esse Troianis animum despondendum: sed metum deponendum, ac melius sperandum. Huius propositionis argumenta, sunt primò ab eo, quod fieri, & faciliè fieri possit: nam qui antea tulit aliquod incommodum, & malis fortiter ferendis est assuetus; fieri etiam potest, ut præsens perferat incommodum: & qui passus est grauiora, faciliè patietur leuiora: Troiani tales sunt; non igitur illis fortunæ est succumbendum. Sed poeta, qui rectam dialecticorum rationem syllogismorum negligit, omittit eam propositionem, quam maiorem dialectici appellant. Et ideo primò arguit à facultate; quia in deliberationibus, ait Aristoteles, in primis videndum esse, num possit fieri. Alterum argumentum à fine malorum futuro; cū ait,

Dabit Deus his quoque finem.

Tertium est ab antecedentibus periculis: quod vim
habet

habet turpitudinis futuræ, si succumberent. Nam turpe est, cū grauiora pertuleris, leuioribus succūbere. Quartum à iucundo, quod est à consequentibus: iucunda est præteritorum malorum memoria. Quintum, à natura rerum bonarū, quæ in difficili versantur: Et dici potest argumentum à causa. Sextum ab utili, et honesto: quod est regnum à fatis monstratū, & quietæ sedes: quod argumentum à fine potest appellari: quandoquidem perferimus omnia, ut vitam quietam, regnaq; consequamur, hoc est, ut in otio cū dignitate, & in negotio sine periculo esse possimus. In sedibus quietis, est otium: in regno, est cum dignitate negotium: nam ubi est quies, ibi non est periculum: et qui utrunq; habet, is habet, quod per beatos homines reddit, ut testatur Cicero in proemio primi libri de oratore; ex quo optimus orator, optimus consolator, optimus imperator nobis Aeneas probatur. Descripta est hæc oratio ex duodecimo libro Odyssæ: quo loco narratur, ingentem fumum, cum sonitu, præternavigata Sirenum insula, procul è Scylla, & Charybdi, ad Vlyssē, & eius socios peruenisse. Sed poeta noster extitit locupletior interpres: Vlysses nanq; vnā tantum connumerauit ærurnam, Aeneas, ad sperandam præsentis mali liberationem, gemini casus hortatur euentu; deinde ille obscurius dixit, hic apertius.

DD

Forjan

Forſan & hæc olim meminiffe iuuabit.

Sed & hoc, quod noſter adiecit, ſolatii maioris vim habet: ſuos enim non tantum exemplo euadendi, ſed & ſpe futurae ſælicitatis confirmauit, per labores non ſolum ſedes quietas, ſed & regna promittens. Carmina Homeri ſunt hæc.

ᾠφίλοι οὐ γὰρ πῶ τί κακῶν ἀδελύμονες εἰμὲν
οὐ μὲν δὴ τὸ δὲ μείζον ἔπει κακὸν ἢ ὅτε κυκλώ-
ῃται ἐνὶ σπῆϊ γλαφυρῶ κρατερῇφι βίηφι
ἀλλὰ καὶ ἴσθι ἐμῇ βουλῇ τε, νόῳ τε
ἐκφύγομεν, καὶ πού τῶν διμνύσεισθαι οἴω.

Quòd autem Aeneas ſeptem nauibus portum ſubi-
erit: reliquos è ſcopulo requiſierit: quod ſociorū
inopiā ſubleuarit; huc pertinet, vt intelligamus opor-
tere reip. gubernatorem, omnes labores, omnia peri-
cula ſubire, vt ſalutem eorum curet, qui ſunt ſuæ fi-
dei commiſſi: cum famē ſubleuauerit, oratione ſunt
conſolandi, optimis præceptis ita imbuendi: vt ad-
moneantur, ac perſuadeantur, non eſſe tale hoc vitæ
genus, vt in eo permanere velimus: ſed omnes labo-
res, ac difficultates eſſe ſuperandas, vt in Italiam per-
ueniamus; vbi tandem ſedes quietas inueniemus; vbi
etiam Troia reſurget. Nam cum vita voluptuoſa ibi
quæreretur, ea erat voluptas, quæ eſſet corporea, &
caduca, & quam pænitentia ſequeretur. in Italia ſum-
ma erit voluptas à diuinarum rerum ſpeculatione
proueniens, quæ vera, quæ ſimplex, quæ perpetua,
quæ

quæ æterna est voluptas. Et hoc debet esse optimi Principis officium, vt cum perspexerit, ciuilem administrationem humanæ indigentia tantum cōsulare, nō autē diuinitati inseruire; ita in illa versabitur, vt, cum humanæ necessitati cōsuluerit, suum, ac suorum animum ad diuina erigat; ad felicitatem diuinam seruet. Deniq; hæc Aenæ oratio, animo in hoc corporis ergastulo luctanti, & ad suum principium aspiranti, aptissima est. hic enim in varios vitiorum scopulos impingit: in saxa peccatorū sæpe numero illisus, naufragium facit: in libidinem, ac turpes voluptates, dominante vetere homine, præceps ruit: qui tandē diuini numinis afflatu, subinde erigitur: & ad sese reuocatur, recordatione Latii cælestis, ad quod tendit; & cuius obliuiscitur, vitis immersus: in alium hominem mutatur, & magno cū labore & curæ, huius vitæ curriculum metitur, dum ad finem suum, quod cælum est, reuertatur. Ita per varios casus, per mille pericula huius mundi, euadit ad beatas æterni regni sedes. Cum autem hic dicat de præteritis malis;

Forſan & hæc olim meminisse iuuabit.

Et in secundo.

Horresco referens, Et

Animus meminisse horret, luctuq; refugit.

Videtur sibi poeta eadem se agens, contrarius. Nam, & hic, & illic de malis præteritis intelligit. Hūc

DD 2 nodum

nodum sic soluimus, vt dicamus, non omnium præteritorum malorum memoriam esse iucundam, sed eorum tantum, quæ nobis perpessis laudem afferunt: quæ vero ignominiam, & dedecus (vt Troiæ excidium Troianis afferre videbatur) afferunt, eorū meminisse est molestum, & horribile. At genus hoc dicendi vber, ac plenum dici potest: quod fit, si ad id, quod inferendum est, vel concludendum, & copiā adiungimus verborum, & sententiarum pondus, cū eorum expositione, quæ consequi dicuntur: & eodem modo, vt ordo, qui solet in argumentatione seruari, peruertatur. Nam ante propositiones, quæ sequi deberent, assumptiones, ante vtrasq; rationes collocamus: quæ dicendi forma circumscripto quodam ambitu ducitur: eaq; de causa dicitur à Fabio circumducta, quam Græci περιβολή appellat: constatq; non magis uerbis translatis, uel quouis alio modo immutatis, quàm propriis: quæ pleraque hac in oratione inesse animaduertimus. Nam interiiciendo, perturbat poeta dicendi rectum ordinem; probationes collocat ante propositionem, cū sententiarum pondere: & antequàm absoluat sententiam, longo verborū ambitu utitur: verba adhibet, cū propria, tum immutata, ac translata; vt accuratè legenti facile est cognoscere. Notanda verò est hæc dicendi formula.

Ante malorum.

Pro,

Pro, præteritorum malorum; Posuit enim aduerbium, quod vocant grammatici, pro nomine, quod adiectiuum nominant; Et hoc ad imitationem Græcorum puto factum. Illi enim dicunt, ὅ τῷ νῦν χρόνῳ, τῶν πρὶν κακῶν.

*Talia uoce refert, curiſq; ingentibus æger
Spem uultu ſimulat, premit alium corde dolorem.
Illi ſe prædæ accingunt; dapibusq; futuris
Tergora dripiunt coſtis, ac uiſcera nudant:
Pars in fruſta ſecant, uerubusq; tremētia figunt:
Littore aliena locant alii, flammasq; miniſtrant.
Tum uictu reuocant uires, fuſiq; per herbam,
Implentur ueteris Bacchi, pinguiſq; ferina.*

PETRVS VICTORIUS, vir multæ lectionis, & doctrinæ ſingularis, in Commentariis, quos in Aſtotelis Rhetorice ſcripſit, ait eos falli, qui putant neceſſariam eſſe Oratori probitatem, ac morum integritatem; nam cenſet eſſe quidem illi oratione hoc efficiendum, ut auditoribus bonus videatur, & cui ſit fides habenda: ut, & ſi vere ipſe non timeat, ſi ſit tamen cauſæ ſuæ commodum, ſit illi efficiendum, ut timidum eum eſſe credant auditores. Idem præſtare debet poeta, qui eſt oratori finitimus; ut, quas facit perſonas loquentes, eæ ita affectu videantur, ut res ipſa, & tempus poſtulat: Hoc poetæ officium nō eſt hoc loco à Virgilio neglectum, Nam ex oratio-

ne

ne superiori, quam Aeneas habuit ad socios suos colandos, visus est sociis spei, ac laetitiae plenus; ut tum res, & persona postularunt: nunc, cum ipse loquatur poeta, vera loquitur de Aenea sollicito, & agro: sed opportunè, ac sapienter, animi sollicitudinem, atque agritudinem simul antequam in Aenea effectum perspicitur, quod est poetis propositum, purgare affectus, hoc est, illis moderari, ut opportunè, cum uelis ex animo erumpant, & in animo comprimantur: Et (quod ad optimè imperandum caput est) ut quis non minus sibi, quam aliis discat imperare. Verum hæc aliis intuitu, apparet illud, quod scriptum reliquit Plato in dialogo de Regno; regem non sibi, sed aliis uiuere oportere, & esse optimi Gubernatoris per similem, qui nihil aliud agit, nisi ut in portum nauim, nautasque deducat: sic rex eo referre debet, cum dicta, tum facta sua omnia, quod suorum salutem consulat, & illorum causa multa simul, multa continueat. Quod autem ait,

Curisq; ingentibus ager;

Significat, quia in re potissimum regem oporteat cæteris præstare, cura scilicet, ac sollicitudine, ut ait Plato, in dialogo de Regno: & hoc est, quod Achates semper datur comes Aeneæ:

Vocæ refert.

Pleonasmum appellat Seruius, quod putet uacare dictio-

dictiōem, *Voce*, ut illud Terentianum, Hisce oculis uidi Sostrata. Ego uero existimo, *Voce*, significanter, ac scite appositam esse dictiōem. Nam duplex est oratio, altera cordis, altera uocis: ut igitur indicaret, non, ut in corde habebat, sed uerbis, ac uoce tantum, ita Aeneam locutum: quia utilitas, & fortuna suorum sociorum ita tum requirebant, dixit, *Voce*: ac statim addidit, quasi hoc interpretans,

Spem uultu simulat, premit altum corde dolorem:
Vel dicamus uoce consolationis, & spei plena, ac uultu hilari: quæ sunt duæ pronunciationis (quæ in oratore pars est maxima) maximæ partes.

Simulat,

Ideo dixit, quia (ut ait Cicero libro secundo de oratore) debet orator referre eos motus, ad quos uelit auditores adducere: vel potius, ut bonus rex, & imperator, hoc facit Aeneas: qui, ut possit milites suos confirmare, lætitiā præ se ferre debet: ut pluribus uerbis Onofander, & Frontinus libro secundo, capite septimo, præcipiunt.

Alī se prædæ accingunt.

Ea tum demum est bene constituta Respub. in qua unusquisque suum facit officium. Summus itaque poeta, sciens sibi uniuscuiusque officium describendum, postquam docuit Aeneam, & in parandis ad uitium necessariis rebus, & oratione ad meliorem spem
fociis

sociis suis erigēdis, suas peregrisse partes; quod dein-
ceps par erat, vt facerent socii animo erecti, nunc
ita docet, vt rei nos spectatores faciat, Vbi primum
à consequentibus factis, & alacritate sociorum an-
teā tristium, probatur, quanta vis fuerit Aeneæ ora-
tionis; quæ sit finem suum consecuta, idest, audito-
rum assensionē: & œconomia est plane diuinā, in pa-
rādo ad explēdam famem cibo. Nam à toto ad par-
tes, & à communibus ad propria vnus cuiusque
partis officia progreditur: Vniuersos enim in primis
ponit socios, commune omnium officium, ac totam
prædam, cum inquit,

Illi si prædæ accingunt, dapibusq; futuris.

Quia commune omnium fuit, sese ad prædam para-
re cibum illis futuram: & hoc pronomen *Ille*, com-
plectitur omnes socios: & *Præda* significat totum id,
quod venatione fuerat comparatum: cuius partes
sunt Tergora, costæ viscera, frusta: pars, Alii diuisio
est sociorum.

Tergora diripiunt costis,

Viscera nudant,

In frusta secant,

Verubus figunt,

Littore arena locant,

Flammæ ministrant: officiorum est distributio

Atq; omnia hæc ministeria, ex arte parandarum
epularum

epularum ordine sunt descripta. Nam corvis in uchi-
 tione stratis pelles primo detrahuntur, deinde illorū
 viscera nudantur; tertio in frustra secantur; quarto ve-
 rubus figuntur; quinto parantur aliena; sexto igni
 subiiciuntur. Unde intelligitur, oportere poetā nul-
 lius artis esse expertem: & in cuiuscunq; rei descri-
 ptione, ab arte, naturaq; non discedere. Quid? quod
 hic, quia ad necessitatem tantum, & famem explen-
 dam cibus paratur, nulla fit mentio delicatarum da-
 pum, non sumptuosi apparatus, vel loci ornatus; ut
 sub finem huius libri fit, cum luxuriosum, & planè
 regium Didonis describitur conuiuium: quia hic lo-
 cus, tempus, & personae, ac recens naufragium neces-
 saria tantum requirebant: Illic Dido regina amans,
 dirissima, ad voluptatem omnia referens, Aeneas ho-
 spitio exceptus, Rex, à Didone amatus, requirebant
 luxuriosum, & apparatusissimum conuiuium. Tu Lector optime utriusq; conuiuii descriptionem leges:
 & artificium summi poetæ percipies. Et hoc vnum
 esse affirmare audeo, quod facit verum poetam: cuius
 qui fuerit ignarus, eum nomine poetæ indignum
 iudicat Horatius in de poetica libro, sic dicens.

Descriptas seruare uices, operumq; colores.

Cur, ego si nequeo, ignoraq; poeta salutaris.

Magnam verò partem eorum, quae hic attribuun-
 tur Aeneae fociis, sumpsit Virgilius ex primo Iliados:

EE libro:

libro: ubi studium Apollini sacrificantium, Græcorum describitur.

Εὐτάρ ἐπειρήσαντο, καὶ οὐλοχύτας προβαλοῦντο
καὶ ἐρύσαν μὲν πρῶτα, καὶ ἱσθαίην, καὶ ἰσθίαν.
Et reliqua, quæ illic pluribus explicantur.

Postquam exempta fames opulis, mensq; remota,

Amisissos longo socios sermone requirunt;

Spemq; metum inter dubii, seu uiuere credant,

Sive extrema pati, nec iam exaudire uocatos.

Precipue pius Aeneas, nunc aeris Oronti,

Nunc amici casum gemit, & crudelia secum

Fata Lyci, fortemq; Giam, fortemq; Cloanthum.

Non antè fecit Virgilius Aeneæ socios de amissis sociis sollicitos, ac loquentes, quam famem exple- runt quia fames adimit homini uerba: exiccat enim uocis instrumenta: deinde qui malis propriis uexan- tur, aliena obliuiscuntur: non igitur ex decoro per- sonarum, poterant antè de sociis amissis uerba face- re, uel de iis solliciti esse. Nam (ut ait Cicero libro primo de officiis) est omni animanti hoc à natura, cuius est imitator poeta, tributum, ut primo se uitā corpusq; tueantur; omnia quæcunq; ad uiuendum sint necessaria, acquirat, & parat, passum, ut latibula, & cura quædam eorum, quæ à se sunt procreata, ut fi- liorum propinquorum, amicorū. Hanc naturæ uim in Aenea, & sociis, exprimit summus poeta. Nam pri-

mo

mo Antro, & portu se tutantur, quæsitis ad uictum
rebus necessariis: deinde subit cura sociorum: In quo
seruatur illud *scilicet*: quod poetarum narrationes sem-
per habere debent, hoc est ordinem connexionem
rerum antecedentium, & insequentium: quod decla-
ratur uerbo illo, Postquam: quo superiora cum infe-
rioribus iunguntur. Vbi uidemus, quam benè, ac
sapienter, tumultuosum, ac sobrium conuiuium fi-
ne apto clausit. Erat enim hoc paratum conuiuium
necessitatis tantum causa, & famis expellendæ: Et hac
de causa scitè dictum est, Postquam exempta fames
epulis: quia hoc tantum requirebat tunc fortuna Troia-
norum: ideo nullæ sequuntur deinceps uoluptatum
illecebræ: At sub finem huius libri, regium Didonis
conuiuium, pluribus uerbis, & uoluptatum irrita men-
tis sic claudit.

Postquam exempta fames epulis mensæq; remotæ

Græter ac magnos stamant, & uina coronant.

Fit strepitus sæctis: uocemq; per ampla uallant.

Atria, dependens hyæni laquearibus auris

Inensi, & noctem flammis funalia uincunt.

Imitatus est Homerum, & hoc in loco, qui, libro
duodecimo Odissææ, facit in solis insulam delatos
Ulyssis socios, ac cibo, potuq; refectos, sociorum amif-
sorum naufragio, casum querentes.

αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἰσχυροῦ ἔτεγον ἴντο

μυσημένοι δὲ πᾶντα φίλους ἐκλωι ἰταίρους.

EE 2 Spemq;

Spemq; metum inter dubii. Si utroq; est, omnia omnia.
 Duo hic contraria in Aeneae sociis demonstrantur
 fuisse, ea timoris ratione, quam Aristoteles docet li-
 bro secundo Rhetoricorū: quia timentes nunquam
 sunt sine spes & ea timentur, quā aliquo modo sit
 spes cauendi ideo hic timent, & sperant Aeneae socii.

Præcipue pius Aeneas. id V. utrumq; huiusmodi non
 Poeta decori ubique memor, ut Aeneam principem
 virum, præstantissimum initio descripsit, sic ubique
 seruat, & maxime in iis, quæ ad pietatem spectant.
 Nam, ut cæteris præstabat dignitate, sic præstabat
 in suos, & pietate: quod hoc verbo Præcipue
 declaratur. Si quis autem dixerit in decorum esse
 fortem virum Aeneam, & qui deberet alios à mœro-
 re auocare; gemere respondemus, illum non sua cau-
 sa dolere, nec amicorum mortem, sed genus mortis
 gloria carentis gemere: & superius est à nobis, ex
 Aristotelis sententia probatum, hac ratione in for-
 tem virum gemitum cadere, & secum gemit Aeneas,
 non cum aliis, quibus cum spem vultu simulat.

ABES, optime princeps, meas in primum Aeneidos Vir-
gili librum explicationes, inchoatas illas quidem, sed ta-
men candido lectori non inutiles futuras. Quæ restant, cum pri-
mum per publicum docendi munus mihi hæbit, absoluentur: ac
altero volumine tuo nomini edentur.

ff. 1092 1 EE

INDEX

Index notabilium, quæ in

HOC OPERE CONTINENTVR.

- A** **ALLEGORIA** de aduentu Aeneæ in Italiam. 24
Aeneæ descriptio ab attributis. 33
Aeneam cur nō propriū nomen appellat poeta. 34
Alliteratio quid faciat. 46
Alexander Macedo Tyrium urbem cepit. 57
Aristotelis diuisio de ira. 62
Ad quid significet aliquando. 70
Aristotelis definitio de ira. 70
Aquila signa apud Romanos unde sint ducta. 74
Achillis Bocchii versus de Ganymede. 57
Alliteratio quid faciat. 78
Amantis mos. 90
Aristotelis verba de ira. 94
Argumentatio quæ appellatur Rodolpho Agricola. 96
Affectus in quid subito prorumpat. 97
Aristoteles quid dixerit turpe esse. 98
Aristotelis præceptum de imitatione Heroici poetæ. 108
Aeolus verus quis fuerit. 110
Aeolus fabulosus qui. 112
Aeolus cuius filius existimatus fuerit. 113
Aeoli allegoria duplex. 114
Allegoria quorundam carminum Virgilii. 114
Argumentum quo res diuina quale sit. 115
Affectus personæ in primis esse poetæ spectandus. 117
Allegoria orationis Iunonis ad Iulium. 127
Asterisque quæ dicatur. 127
Aristoteles quid præcipiat in aliquo laudando. 129
Aristoteles quid præcipiat de liberalitate. 132
Accusatoria quid proprium. 132
Aer Iunoni cōsecratus. 136
Aeri attributa. 137
Allegoria fabulæ Iunonis & Aeoli. 137
Amoris